

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

НАУКОВІ РОЗВІДКИ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

МАТЕРІАЛИ

VII Міжнародної науково-практичної
конференції **24 квітня 2024 року**

Київ — 2025

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет права та міжнародних відносин

НАУКОВІ РОЗВІДКИ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Матеріали VII Міжнародної
науково-практичної конференції

24 квітня 2024 року

Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Протокол № 2 від 19.02.2025 р.).

Редакційна колегія:

Орел Л. В., завідувач кафедри приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, доктор юридичних наук, доцент (голова);

Матвеев П. С., професор кафедри приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, доктор юридичних наук, професор (відповідальний секретар; 1 розділ).

Буличева Н. А., к.ю.н., доцент кафедри приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка; (відповідальний секретар; 2 розділ).

Рецензенти:

Irina Dikovska, Prof. Dr., Senior Research Fellow Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht (Hamburg, Deutschland);

Глущенко Світлана, докторка юридичних наук, заслужена юристка України, радниця АО «VB Partners»;

Андрущенко Ігор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Навчально наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор.

Наукові розвідки з актуальних проблем приватного та публічного права: Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 квітня 2024 року). — Київ: Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2025. — 188 с.

У збірнику розглядаються питання актуальних проблем приватного та публічного права, реформування правової системи в умовах війни, які обговорювалися на III Міжнародній науково-практичній конференції, що проходила 24 квітня 2024 р. Репрезентовано новітні погляди науковців та практиків на державу і право в умовах їх становлення, сучасного стану та перспектив розвитку. Досліджено актуальні філософсько-правові та теоретико-юридичні проблеми державотворення, правотворення, праворозуміння та правореалізації як у цілому, так і різного галузевого спрямування з метою їх оптимізації та створення наукових засад для подальшого якісного перетворення. Для науковців, правотворців, юристів-практиків, аспірантів, студентів і всіх, хто цікавиться проблемами правової системи.

УДК 34(082)(477)

© Автори публікацій, 2025

© Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2025

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	5
<i>Розділ 1. НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА</i>	6
<i>Vlad Vernygora. Possession and indigenous subjectivity: a view from the Pacific</i>	6
<i>Байталюк О. М. Особливості управління окремими суб'єктами у галузі охорони культурної спадщини</i>	12
<i>Валько Д. А., Байталюк О. М. Зарубіжний досвід правового регулювання правовідносин між матір'ю, батьком та дитиною</i>	18
<i>Vlad Vernygora. Indigenous knowledge: a positive challenge?</i>	24
<i>Орел Л. В., Ковтун І. В. Правосуб'єктність юридичних осіб в умовах воєнного стану</i>	28
<i>Кулик А. М., Орел Л. В. Територіальна громада Києва як суб'єкт правовідносин</i>	41
<i>Мішок А. А., Орел Л. В. Проблематика захисту прав інтелектуальної власності цифрового середовища в Україні.</i>	48
<i>Остапенко К. Є., Байталюк О. М. Встановлення походження дитини при застосуванні штучних методів репродукції людини</i>	53
<i>Ручка С. О., Орел Л. В. Майнові права політичної партії.</i>	58
<i>Пушина Н. Л. Актуальні питання поділу майна подружжя щодо статутного капіталу приватних підприємств</i>	74
<i>Чернега В. М. Своєрідність провадження з розгляду заяви про повернення дитини або про здійснення щодо неї прав доступу на підставі міжнародного договору республіки Казахстан</i>	86
<i>Савченко В. М., Орел Л. В., Чернега Р. Т. Правові аспекти інформованої згоди пацієнта при фізичній терапії в Україні</i>	92

<i>Петросян В. Р. Порівняльний аналіз криптовалют та електронних грошей: юридичні аспекти.</i>	96
<i>Демченко Я. О. Межі реалізації майнових прав інтелектуальної власності (господарсько-правовий аспект)</i>	106
Розділ 2. НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА	115
<i>Гнатівський М. М. Значення рішення Великої Палати ЄСПЛ у міждержавній справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» від 25 червня 2024 року для розвитку практики тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини</i>	115
<i>Vlad Vernygora. Indigeneity: pushing for inclusion and appropriation in the anthropocene?</i>	122
<i>Буличева Н. А., Буличев А. О. Актуальні аспекти фінансово-кредитної підтримки підприємців столиці в умовах воєнного стану</i>	126
<i>Aleksander Vashkevich. Impementation of decisions of the un human rights committee in the republic of lithuania.</i>	131
<i>Davydova Nataliya O. Concept of temporary protection in the eu in the context of defense against hybrid threats</i>	140
<i>Нашинець-Наумова А. Ю. Особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану</i>	145
<i>Острогляд О.В. «Знайоме зло» кримінального законодавства</i>	151
<i>Калашиник О. М. Стати адвокатом в Україні або США — це марафон чи спринт?.</i>	156
<i>Алексєєва А. «Третя сторона»: нові практики ЄСПЛ для забезпечення дотримання справедливості судового розгляду</i>	159
<i>Казачук О. С. Теоретико-правові засади визначення професійної придатності кандидатів у судді</i>	166
<i>Богун М. В., Орел Л. В. Збереження та використання генетичних матеріалів військових: особливості регулювання</i>	172
<i>Драгунов В. В. Регулювання відносин, пов'язаних з військовим вторгненням.</i>	179
<i>Чернега Р. Т., Савченко В. М., Партенадзе О. А. Правове регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні</i>	180

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні учасники VII Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові розвідки з актуальних проблем приватного та публічного права», маю констатувати, що нинішня конференція, як і декілька попередніх, проходить у складний і відповідальний час, коли Україна продовжує боротись з агресором за свою незалежність і своє європейське майбутнє.

Сьогодні як ніколи ми відчуваємо особливу відповідальність за підготовку потужної генерації здобувачів вищої бакалаврської і магістерської освіти в галузі права. Наші наукові розвідки з актуальних проблем приватного та публічного права мають стати вагомим внеском у перебудову і модернізацію механізмів функціонування правової системи нашої держави, удосконалення суспільних процесів в країні.

Ваш високий фах і глибокі професійні знання — це те неоціненне надбання, яке ви передаєте прийдешньому поколінню університетської молоді, насамперед грінченківській студентській родині.

Віра та стійкість, патріотизм і оптимістичний погляд у майбутнє — запорука нашої перемоги, нашого успіху і вагомих звершень на шляху зміцнення правової незалежної Української держави.

Бажаю учасникам Міжнародної науково-практичної конференції творчого натхнення, плідної дискусії і вагомих результатів.

Кулініч Микола Андрійович
декан Факультету права і міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
Надзвичайний і Повноважний Посол

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

POSSESSION AND INDIGENOUS SUBJECTIVITY: A VIEW FROM THE PACIFIC

Vlad Vernygora

Project Principal Investigator

(Tallinn University of Technology, Estonia),

*‘What role for Europe in the Indo-Pacific? Identifying regional
policy responses towards the EU’s Indo-Pacific Strategy 2022–25’*

DSocSc Candidate in International Relations

*(University of Lapland, Finland) Visiting Professor of Law
(UNILAK, Rwanda)*

Abstract

It is objectively challenging to reconcile the rational metaphysics of pre-colonial indigenous governance with the irrational objectivity of colonialism. The only relatively undisputed factor in this prospective equation — ‘possession’ becomes relevant as a matter of discussion only when there was a ‘dispossession’ recorded or perceived to be the case. This opinion builds on Athena Athanasiou’s context-linked elaborations regarding ‘addressing’ and ‘redressing’ (2013), while touching upon a range of historic-n-legal developments that took place in New Zealand and Fiji. The main idea is to underline the obvious necessity for western and indigenous legal discourses to ‘interact’ respectfully on the issue, since a delay can easily result in a revolutionary abolition of a debate that can be replaced by a brutal process of ‘expropriation’.

Keywords: Possession, Dispossession, Indigenous Subjectivity, Māori, Fiji, Te Tiriti o Waitangi.

Tēnā koutou!
Ko Taranaki te maunga
Ko Dnieper te awa
I tupu ake ahau i Ukraine
Kei Rovaniemi ahau e noho ana
Ko Vlad ahau
Tēnā koutou katoa!

If a researcher would aim at specifying an objectively conflictual situation where no correct solutions can ever be offered, it would be when the phenomenon of possession is discussed in the context of shaping a colonial power's relations between western and indigenous peoples (approaches, understandings, socio-political systems). In principle, there is no positive way to seamlessly reconcile the rational metaphysics of pre-colonial indigenous governance with the irrational objectivity of colonialism. The only relatively undisputed factor in this prospective equation — 'possession' becomes relevant as a matter of discussion only when there was a 'dispossession' recorded or perceived to be the case.

Athanasiou (2013, p. 2) talked about the phenomenon of dispossession that has plenty to do with "addressing" and "redressing". Certainly, it can hardly be forgotten, especially by the peoples who had treasured their word more than any writings presented by any Crown. For example, Te Tiriti o Waitangi, which in Te Reo Māori was supposed to be identical to its English version, has a great deal of differences. For a major example, the word 'sovereignty' was translated into Te Reo as 'kawanatanga' (governance) to become the prime example of the discrepancies. As generally accepted by New Zealand historians, with some notable exceptions, "some [of] Māori [leaders/chiefs or rangatira] believed they were giving up government over their lands but retaining the right to manage their own affairs" and, in principle, their understanding of the process was also based on "explanations given at the time" since "Māori society valued the spoken word" ("The Treaty in brief"). Another

important misunderstanding was interlinked with a confusion over the English version guaranteeing ‘undisturbed possession’ of all their ‘properties’, while the text in Te Reo “guaranteed ‘tino rangatiratanga’ (full authority) over ‘taonga’ (treasures, which may be intangible)” (“The Treaty in brief”).

The past, objectively, implied “injuries, painful interpellations, occlusions, and foreclosures” (Athanasίου, 2013, p.2), but the future in the past — exactly as one of the English language tenses — has become the venue where “addressing” and “redressing” are under way. Thus far, as reported in August 2018, the Crown passed 73 settlements with different Māori tribes or iwis, with the total value of all finalised cases being NZD 2.2 billion (Fyers, 2018). On the Canadian case, however, the First Nations Property Ownership Act (FNPOA) has been argued to be treated as a “site of both tension and alliance between state, non-state, and local Indigenous interests converging around a common agenda of land ‘modernization’” (Pasternak, 2015, p. 179). There is no surprise here that, while the Crown “addresses” and “redresses”, the indigenous scholars and activists, as noted by Nichols (2018, p. 4), “rework” and “redeploy” the notions of ‘dispossession’, ‘expropriation’ and ‘eminent domain’. A “spectre is haunting” (Marx and Engels, 1848) ... the Crown — the spectre of one of the most famous citations in the field of political economy. It was something about “[t]he expropriators” being “expropriated” (Marx, 1867). Considering the experiences of some territories where both dispossession and expropriation, acting together, or separately, or representing a weirdly intertwined terminological confusion, became the history of those localities, — not just having “long histories as juridical categories” (Nichols, 2018, p. 5), — the process of redressing the dispossession can be very short from how Lenin understood the aforementioned core element of Marxism.

In this context, all Fijian coup d'état as well as the 2014 parliamentary elections in the country were instrumental in the process of bringing the subject to a certain level of practicality. At

least, the field of political science had been receiving a decent lot of reminding ‘messages’ about the notions of ‘rights’ or “moral claims” (Firth, 2015, p. 101), ‘representation’ (an opportunity to ever be a member of a parliamentary body), and ‘legitimacy’ that is understood to be “the quality that transforms naked power into rightful authority; it confers upon an order or command an authoritative or binding character, ensuring that it is obeyed out of duty rather than because of fear” (Heywood, 1999, p. 141). The Fijian ‘story’ is quite remarkable, because the colonisers managed to not dispossess the indigenous Fijians of their land — this has ensured that “indigenous Fijians would enter the XXI century with as much land (more than 83 %) as they had owned 100 years before” (Firth, 2015, p. 103). On the desire to be represented, until the beginning of the 1960s, “Fijians did not vote at all” as they “were represented in the Legislative Council by five nominees of the governor acting on the advice of the Great Council of Chiefs” (Firth, 2015, p. 106) — the communal life, led by the chiefs, simply orchestrated the country’s governance. The true chaos started when the race question was to be institutionalised — during the British rule, the coloniser “altered the demography of the country, restructuring its economy and rearranging its legal and cultural contexts” (Levine, 2012, p. 441). The highlight of that institutional extravaganza on how to accommodate indigenous Fijians, Indo-Fijians, and some others into the decision-making process was represented by Fiji’s second constitution, adopted in 1990, which gave “37 of parliament’s 70 seats to Fijians, with 48 % of the population, and only 27 to Indo-Fijians, whose numbers had dropped but still amounted to 46 %” (Firth, 2015, p. 108). Finally, on legitimacy, the British colonial period was instrumental in maintaining the status quo in terms of treating a chiefly rank as a qualifying ticket for entering government or military offices. Intriguingly, only the coup d’état of December 2006 that ultimately led to the 2013 Constitution of Fiji and, indirectly, sent plenty of greetings to the combined legacy of Mustafa Kemal, Lee Kwan Yew, and Thai military — “Every citizen who has reached the

age of 18 years has the right [...] to be a candidate for public office, or office within a political party of which the citizen is a member, subject to satisfying any qualifications for such an office” (Article 23, Par. 3a).

Indeed, as argued by Athanasiou (2013, p. 12), both land and property ownership are “at the heart of the onto-epistemologies of subject formation in the histories of the western, white, male, colonizing, capitalist, property-owning, sovereign human subject”. At the same time, when the context is featured by an unnecessary argumental surplus on how western and indigenous peoples should interact, there is one particular segment of ontology, which seems to be under-researched at least. It is when the Leninist version of “expropriation” quietly but irreversibly replaces both “addressing” and “redressing”.

REFERENCES

1. Athanasiou, Athena (2013) ‘Aporetic dispossession, or the trouble with dispossession’ in J. Butler and A. Athanasiou, *Dispossession: The Performative in the Political* (Cambridge, UK/Malden, MA: Polity Press), 1–9.
2. Athanasiou, Athena (2013) ‘The logic of dispossession and the matter of the human (after the critique of metaphysics of substance)’ in J. Butler and A. Athanasiou, *Dispossession: The Performative in the Political* (Cambridge, UK/Malden, MA: Polity Press), 10–37.
3. Firth, Stewart (2015) ‘The Fiji Election of 2014: Rights, Representation and Legitimacy in Fiji Politics’, *The Round Table*, 104:2, 101–112, DOI: 10.1080/00358533.2015.1017254
4. Fyers, Andy (2018) ‘The Amount Allocated to Treaty of Waitangi Settlements Is Tiny, Compared with Other Government Spending’, *Stuff.co.nz*. Available from [<https://www.stuff.co.nz/national/104205997/the-amount-allocated-to-treaty-settlements-is-tiny-compared-with-other-government-spending>].
5. Heywood, Andrew (1999) *Political Theory: An Introduction*, 2nd ed. (New York: St Martin’s Press).

6. Levine, Stephen (2012) 'The Experience of Sovereignty in the Pacific: Island States and Political Autonomy in the Twenty-First Century', *Commonwealth & Comparative Politics*, 50:4, 439–455, DOI: 10.1080/14662043.2012.729729
7. Marx, Karl (1867) *Capital*, vol. 1 (Knopf US, 1989).
8. Marx, Karl and Engels, Fridrich (1848) 'Manifesto of the Communist Party'. Available from [<https://www.bard.edu/library/arendt/pdfs/Marx-CommunistManifesto.pdf>].
9. Nichols, Robert (2018) 'Theft Is Property! The Recursive Logic of Dispossession', *Political Theory*, 46:1, 3–28.
10. Pasternak, Shiri (2015) 'How Capitalism Will Save Colonialism: The Privatization of Reserve Lands in Canada', *Antipode*, 47:1, 179–196.
11. 'The Constitution of Fiji' (2013). Available from [<https://www.laws.gov.fj/Home/information/constitutionoftherepublicoffiji>].
12. 'The Treaty in brief' (2022) in *New Zealand History*. Available from [<https://nzhistory.govt.nz/politics/treaty/the-treaty-in-brief>].

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ОКРЕМИМИ СУБ'ЄКТАМИ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Байталюк О.М.,

старший викладач кафедри приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського столичного університету

імені Бориса Грінченка

Управління і координації співпраці державних та місцевих органів влади в сфері пам'яткоохоронної діяльності є важливим. Проте для розуміння ефективної реалізації завдань та державної політики в галузі охорони культурної спадщини необхідно більш детально розглянути особливості управління окремими суб'єктами у галузі охорони культурної спадщини, а саме управління музеями та історико-культурними заповідниками.

Законодавство України визначає музей як науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини [1].

Відповідно до статті 26 Закону України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 № 249/95-ВР Державне управління музеями здійснює Центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв виконує ряд завдань, а саме забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері музейної справи; формує вимоги щодо державного статистичного обліку музеїв, створених на території України; здійснює організаційно-методичне керівництво, сприяє розвитку сучасної інфраструктури музейної справи, розвитку музейної мережі, ство-

рює спеціалізовані організаційні структури, наукові установи для науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення музеїв; здійснює координацію робіт із створення єдиної інформаційної системи музеїв; здійснює інші повноваження, визначені законами та покладені на нього актами Президента України [1].

До повноважень центрального органу виконавчої влади, серед іншого, належить формування державної політики з питань охорони культурної спадщини [2].

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв, у межах своїх повноважень організовує навчання і підвищення кваліфікації працівників музеїв; визначає потреби держави та нормативи, що гарантують належний рівень музейного обслуговування і доступ громадян до Музейного фонду України; здійснює контроль за діяльністю музеїв, заснованих на державній та комунальній формах власності, за станом обліку, зберіганням, охороною, використанням та переміщенням музейних предметів Музейного фонду України, що зберігаються в музеях незалежно від форми власності; організовує проведення наукових досліджень у сфері музейної справи; порушує перед власником музейних предметів та музейних колекцій питання щодо поліпшення умов зберігання; направляє запити з метою отримання інформації про музейні предмети та музейні колекції; у разі потреби сприяє передачі музейних предметів, музейних колекцій та предметів музейного значення, що належать до недержавної частини Музейного фонду України, на тимчасове зберігання до державних музеїв; здійснює інші повноваження, визначені законами та покладені на нього актами Президента України [1].

Інші центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють керівництво музеями, що перебувають у сфері їх управління. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування несуть

відповідальність за матеріально-технічне та фінансове забезпечення музеїв, що перебувають у сфері їх управління.

Необхідно звернути увагу на те, що музеї мають право створювати органи самоврядування: вчені, наглядові, методичні, музейно-педагогічні, художні, реставраційні та інші ради, залучаючи до їх діяльності фахівців різного профілю.

Історико-культурний заповідник — це комплекс або ансамбль пам'яток з усією сукупністю компонентів, що становить культурну, історичну та наукову цінність, просторово і функціонально виділений у структурі населеного пункту або локалізований поза його межами, і який може бути оголошений історико-культурним заповідником державного або місцевого значення [2].

Управління історико-культурним заповідником має деякі особливості. Відповідно до Типового положення про адміністрацію історико-культурного заповідника основними завданнями адміністрації є: забезпечення дотримання режиму історико-культурного заповідника (режим утримання заповідників передбачає повну (музеї-заповідники) або часткову (заповідні території) заборону виробничої діяльності на цих територіях і вилучення їх із сільськогосподарського землекористування; здійснення заходів щодо охорони і збереження об'єктів історико-культурного заповідника, збереження і відтворення традиційного характеру його середовища; провадження культурно-освітньої, науково-дослідної діяльності у сфері охорони культурної спадщини та музейної справи, а також туристичної діяльності.

Відповідно до покладених на неї завдань адміністрація історико-культурного заповідника проводить роботу з виявлення, фіксації, класифікації, складення облікових документів на об'єкти культурної спадщини, а також готує документи для їх державної реєстрації; здійснює підготовку проектів охоронних договорів на об'єкти культурної спадщини, що входять до складу історико-культурного заповідника; розробляє науко-

во обґрунтовані пропозиції щодо встановлення режиму збереження і порядку використання об'єктів історико-культурного заповідника, забезпечує їх утримання, захист та належне використання; інформує відповідний орган охорони культурної спадщини про пошкодження, руйнування (виникнення загрози пошкодження, руйнування) об'єктів історико-культурного заповідника; здійснює науково-методичне керівництво під час проведення робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації, ремонту, пристосування і музеефікації об'єктів історико-культурного заповідника та інших робіт на території історико-культурного заповідника, в зонах його охорони; подає відповідному органу охорони культурної спадщини висновки щодо можливості розміщення реклами на території історико-культурного заповідника та в зонах його охорони; вживає заходів до запобігання і припинення порушення вимог законодавства про охорону культурної спадщини, а також до усунення негативних наслідків і відшкодування шкоди, завданої такими порушеннями; виступає замовником робіт з реставрації та ремонту об'єктів історико-культурного заповідника та іншого майна; проводить роботу з комплектації та ведення обліку музейних зібрань в установленому законодавством порядку; проводить експозиційну роботу; провадить інформаційно-видавничу діяльність з популяризації заповідної справи, висвітлення проблем охорони об'єктів культурної спадщини; організовує та координує проведення наукових досліджень в історико-культурному заповіднику із залученням (у разі потреби) на договірній основі інших організацій; формує музейний, бібліотечний та архівний фонди; здійснює міжнародне співробітництво, укладає угоди з іноземними фізичними та юридичними особами згідно із законодавством; організовує роботу з підготовки та підвищення кваліфікації працівників заповідника; вживає заходів до розвитку інфраструктури екскурсійного і рекреаційного обслуговування на території історико-культурного заповідника, надає платні послуги, перелік яких затверджується

Кабінетом Міністрів України; здійснює інші заходи щодо охорони та збереження об'єктів історико-культурного заповідника.

Для реалізації завдань і виконання поставлених функцій адміністрація історико-культурного заповідника наділена рядом прав, а саме: може провадити некомерційну господарську діяльність, яка відповідає меті її утворення; на договірній основі може залучати в установленому порядку юридичних і фізичних осіб для виконання покладених на неї завдань; має право подавати органам, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник, пропозиції щодо обсягів фінансування, необхідного для провадження своєї діяльності та розвитку історико-культурного заповідника; у разі потреби може утворювати комісії та експертні групи, проводити конкурси, конференції, скликати наради для виконання покладених на неї завдань; може здійснювати в установленому порядку обмін виставками із закладами культури і науки іноземних держав, надавати експонати для проведення виставок, у тому числі за кордоном; має право використовувати в установленому порядку символіку історико-культурного заповідника, зображення його об'єктів, репродукції архітектурно-мистецьких, художніх та інших культурних цінностей, що зберігаються в його колекціях, зібраннях, фондах, а також надавати право іншим юридичним і фізичним особам використовувати зазначені зображення відповідно до законодавства; може організовувати та проводити екскурсії на території та об'єктах історико-культурного заповідника; має право передавати в установленому законом порядку в користування нерухоме майно (будівлі, споруди, приміщення) та інше окреме індивідуально визначене майно за погодженням з органом, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник; правомочна набувати в установленому законодавством порядку необхідне для провадження своєї діяльності нерухоме та рухоме майно, укладати договори, бути позивачем та відповідачем у суді; має пра-

во утворювати археологічні експедиції (у разі наявності в штаті археолога, кваліфікація якого підтверджується відповідним документом); забезпечувати охорону об'єктів і території історико-культурного заповідника [3].

Таким чином у нормативно-правових актах чітко визначено завдання та повноваження управління окремими суб'єктами у галузі охорони культурної спадщини, а саме управління музеями та історико-культурними заповідниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 № 249/95 ВР Дата оновлення: 25.09.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.04.2024 р.).
2. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. Дата оновлення: 16.10.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 08.04.2024 р.).
3. Про затвердження Типового положення про адміністрацію історико-культурного заповідника: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 452 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452-2013-%D0%BF#top> (дата звернення: 08.04.2024 р.).

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВІДНОСИН МІЖ МАТІР'Ю, БАТЬКОМ ТА ДИТИНОЮ

*Валько Д. А,
студентка II курсу
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка*

*Байталюк О. М.,
Старший викладач кафедри приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка;*

Сімейна політика в кожній із країн світу обумовлена демографічними, суспільно-економічними, а також культурними процесами. Батько та мати зобов'язані виховувати дитину так як вони вважають за потрібно; забезпечити її безпеку, дати їй освіту, здоров'я, майно; забезпечити утримання відповідно до соціального рівня сім'ї; управляти майном, яке належить дитині, в її інтересах.

У Великій Британії більшість батьків мають законні права та обов'язки як батьки — відомі як «батьківська відповідальність». Їх найважливіші ролі: забезпечити дім для дитини і все матеріальне благо, а також захищати та підтримувати дитину. Батьки відповідають за вибір і забезпечення дитині освіти яку вона потребує; надають згоду на лікування дитини і доглядають за майном дитини [1].

Батьківська відповідальність відрізняється від законного батьківства і визначається Законом про дітей 1989 року як «усі права, обов'язки, повноваження, відповідальність і повноваження, які за законом має батько дитини щодо дитини та їхнього майна». Хтось може нести батьківську відповідальність за дитину, не будучи її законним батьком, а законний батько

може не мати батьківської відповідальності. Сфера батьківської відповідальності не визначена в Законі про дітей, але її аспекти були визнані судами. Це включає, наприклад, визначення рівня освіти дитини та надання згоди на її лікування. Хоча кожна особа з батьківською відповідальністю зазвичай може самостійно приймати повсякденні рішення щодо дитини, для прийняття важливих рішень, наприклад про те, яку школу має відвідувати дитина, зазвичай потрібна згода [2].

У Франції батько і мати або одностатеві батьки, як носії батьківської влади, користуються своїми правами і виконують свої обов'язки, вирішуючи, що добре для їхньої неповнолітньої дитини з однією метою: захистити їхню безпеку, здоров'я та мораль, забезпечити їхню освіту та забезпечити їхній розвиток. Дитина зобов'язана проживати з батьками, оскільки вони мають право і обов'язок «опіки». Вони визначають місце проживання своєї дитини. Це один з головних атрибутів батьківського авторитету. Закон також передбачає, що «дитина не може без дозволу батька і матері залишати сімейне житло і може бути вилучена з нього лише у випадках необхідності, визначеної законом» (ст. 371-3 ЦК) [3].

Відповідно до статті 371-2 Цивільного кодексу Франції кожен з батьків робить свій внесок у утримання та освіту дітей пропорційно своїм ресурсам, ресурсам іншого з батьків та потребам дитини. Цей обов'язок не припиняється в силу закону ні при позбавленні батьківських повноважень або їх здійсненні, ні при досягненні дитиною повноліття. Батьки відіграють важливу роль у вихованні своєї дитини. Ця місія не обмежується зарахуванням до школи. Сюди ж можна віднести моральне, громадянське, релігійне, сексуальне виховання тощо. Мета полягає в тому, щоб надати їм усі знання та знання, необхідні для життя в суспільстві та набуття достатньої автономії на той день, коли вони самі стануть дорослими. Що стосується освіти, то французьке законодавство встановлює принцип: шкільне навчання дітей віком від 3 до 16 років. Батьки повинні записати їх до обра-

ної ними школи не пізніше ніж у віці 3 років. Однак у них все ще є можливість виховувати їх вдома. Діти повинні бути забезпечені, в межах фінансових можливостей сім'ї, рівнем життя, достатнім для того, щоб вони могли розвиватися [4].

Діти є пріоритетними спадкоємцями. Вони мають намір забрати майно своїх батьків після їхньої смерті. Вони отримують допомогу в розмірі 100 000 євро на свою частку спадщини для розрахунку податку на спадщину. Коли батько помирає, діти успадковують його майно (спадщину). Всі діти мають однакові права у спадщині. Законні (одружені батьки), природні (батьки в цивільному партнерстві або спільно проживають), біологічні, усиновлені, від одного союзу або від різних союзів, вони, як правило, ділять батьківську спадщину порівну [5].

Майнові права батьків та дітей у Німеччині батьківська опіка, є невід'ємною частиною батьківської відповідальності. Батьківські повноваження охоплюють як опіку над особою та майном дитини, так і представництво дитини, а також обов'язок утримувати дитину. Є цікавий факт про майнові права, який я дізналась у статті там йшлося про те, що частіше за все батьки похилого віку переїжджають у будинок пристарілих щоб за ними там доглядали та піклувалися. А їх майно переходить дітям у спадок і вони мають повне право ним користуватися і використовувати у своїх цілях.

У США майнові права батьків та дітей є важливою складовою сімейного права. Права батьків включають право на фізичне та юридичне виховання дітей. Суди зазвичай враховують, добробут дитини при вирішенні справ про майнові та опікові права [6, с. 31].

Добре відомий факт що, саме батько зобов'язаний надавати кошти на утримання дітей. Цей обов'язок переходив до матері тільки в тому випадку, якщо батько був нездатний або не бажав його виконувати. У наші дні обоє батьків зобов'язані утримувати дітей у межах своїх фінансових можливостей. Цей обов'язок зберігає силу і після розлучення. При розлучен-

ні цей обов'язок, як правило, закріплюється рішенням про порядок утримання дітей, у якому міститься вимога про те, що один з батьків-неопікун здійснює періодичні виплати іншому батькові-опікуну.

Обов'язок батьків утримувати дитину, як правило, діє до досягнення нею повноліття, тобто 18-річного віку. У деяких штатах закони передбачають, що батьки зобов'язані утримувати «неповнолітніх дітей», в інших штатах — просто «дітей». Деякі суди виносять рішення про продовження обов'язків з утримання дітей і після 18 років, якщо діти мають фізичні або психічні вади. Набагато більше суперечок викликають судові рішення про оплату вищої освіти дітей. Традиційно вважається, що такий обов'язок не треба покладати на батьків, тому що вища освіта не є «першою необхідністю». У наші дні в більшості штатів виділення коштів на вищу освіту допускається відповідно до законодавства або за рішенням суду, якщо у батьків є гроші, а дитина успішно вчиться. [5, с.32]

За законами інших штатів таке рішення може бути винесене лише «в особливих випадках», хоча часто такі випадки виявляються досить звичайними. Така зміна в підході відображає думку про те, що вища освіта має велике значення, а діти розлучених батьків повинні мати ті ж можливості, що і діти з повних сімей. Зобов'язання стосовно утримання дитини можуть закінчитися ще до досягнення нею повноліття. Дітей, що звільняються від батьківської опіки, називають емансипованими дітьми. І їх більше не треба утримувати. Така емансипація настає у випадку одруження або вступу на службу до збройних сил до досягнення повноліття або якщо дитина може сама себе утримувати. Закони деяких штатів передбачають офіційну процедуру емансипації дітей. Обов'язок з утримання дітей припиняється разом з припиненням батьківських прав. На відміну від обов'язків з виплати аліментів на утримання колишнього чоловіка, дружини, обов'язок із утримання дитини не завжди припиняється ні після смерті батька, матері, ні у випадку банкрутства [5, с. 33].

У Сполучених Штатах діють закони, які пояснюють права та обов'язки батьків і дітей. Ці закони можуть відрізнятися залежно від штату, округу та міста. Батьки та опікуни несуть юридичну відповідальність за утримання дітей до досягнення ними повноліття. У більшості штатів вік офіційного повноліття — 18 років. Батьки несуть відповідальність за задоволення базових потреб своєї дитини, зокрема: їжа, одяг і житло; догляд за фізичним і психічним здоров'ям; надання державної чи приватної освіти; обов'язковим пунктом є фінансова підтримка; нагляд; захист. Обидва з батьків зобов'язані піклуватись про дитину незалежно від їх сімейного стану. Від розлучених батьків можуть вимагати сплачувати аліменти залежно від того, хто з батьків має опіку над дитиною.

Є дуже цікавий факт про обов'язок батьків щодо дітей, а саме залишати малолітню дитину одну вдома без нагляду вважається недбалістю у багатьох штатах. Особливо якщо це загрожує дитині небезпекою. Хоча більшість штатів не мають визначеного законом мінімального віку, коли можна залишати дитину вдома саму. Перш ніж залишити дитину на самоті, потрібно проаналізувати усі фактори, такі як її вік, фізичне та емоційне здоров'я. Також важливо врахувати тривалість вашої відсутності та домашнє середовище у якому лишиться ваша дитина. У США батьки за законом зобов'язані віддавати дітей до школи. Це правило включає приватні або державні школи та програми домашнього навчання. Закони різних штатів мають різні вимоги щодо віку, у якому дитина має почати та закінчити школу. Батьки зобов'язані перевіряти регулярне відвідування дитиною школи та дотримуватись шкільних правил поведінки [7].

Незважаючи на відмінності регулювання сімейних відносин у різних штатах США як законодавчими актами, так і судовими прецедентами, можна виокремити спільні засади, зокрема такі: справедливість, рівність, розумність, добровільність, моногамія, забезпечення фінансової самодостатності, недотор-

канність сім'ї, пріоритет інтересів дитини, врахування думки дитини тощо.

Отже, зарубіжний досвід правового регулювання відносин між батьками та дітьми підкреслює важливість балансу між правами батьків та захистом інтересів дітей. Батьки кожної країни розуміють особливий характер даної теми та забезпечують усім необхідним для розвитку та щасливого дитинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батьківські права та обов'язки. Офіційний урядовий сайт Великобританії. URL: <https://www.gov.uk/parental-rights-responsibilities>
2. Батьківська відповідальність в Англії та Уельсі. Офіційний сайт Британського Парламенту. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8760/> (дата звернення: 01.04.2024)
3. Цивільний кодекс Франції. Офіційний сайт Національної Асамблеї. URL: <https://www.assemblee-nationale.fr/evenements/code-civil-1804-1.asp>
4. Rosine Maiolo Autorité : droits et devoirs des parents. Merci pour l'info URL: <https://www.mercipourlinfo.fr/famille/enfant/autorite-droits-et-devoirs-des-parents-341625> (дата звернення: 01.04.2024)
5. Droits de succession entre parents et enfants: frais, barème, abattement. Сайт Boursobank. URL: <https://www.boursorama.com/patrimoine/fiches-pratiques/droits-de-succession-entre-parents-et-enfants-frais-bareme-abattement-dc12d668851f50c220f4368c6db81f42>
6. Вільям Бернхем Вступ до права та правової системи Сполучених Штатів Америки // Право США. — 2012. — № 1–2. — С. 12–53. — URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prccha_2012_1-2_5.
7. Закони про дітей та батьківство у США. USAHello. URL: <https://usahello.org/uk/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%B2%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%86%D1%96/family/%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8/>

INDIGENOUS KNOWLEDGE: A POSITIVE CHALLENGE?

Vlad Vernygora

Project Principal Investigator

(Tallinn University of Technology, Estonia),

‘What role for Europe in the Indo-Pacific? Identifying regional policy responses towards the EU’s Indo-Pacific Strategy 2022–25’

DSocSc Candidate in International Relations

(University of Lapland, Finland) Visiting Professor of Law

(UNILAK, Rwanda)

Abstract

While recognising the conceptual importance of ‘knowledge integration’ as a factor for policy-making and exemplifying the discussion with the notion of ‘kaupapa Māori’ or the Māori way or agenda, this opinion attempts at underscoring the factor-associated challenges that exact science is currently facing in the process of accommodating the actual research on enormously rich Māori cultural heritage together with the Māori ways of adding value to the process of acquiring universal knowledge.

Keywords: Indigenous knowledge, kaupapa Māori, exact science, traditional beliefs.

We first acknowledge the creator of the
Sky Father and The Earth Mother
We acknowledge our ancestors
Who have passed on to Hawaikinui
Our ancient homeland
Greetings and farewell.
We now turn to acknowledge the living,
We greet you all
We acknowledge the First Nation
peoples of this great land,
And all that they treasure
We greet you all
We share the breath of life
As fellow seekers of enlightenment.

A Māori karakia

When a range of socio-political driving forces started pushing for formulating a proper policy on kaupapa Māori research, it was not difficult to predict that science would soon be facing a challenge of accommodating (or, for some, separating) the actual research on enormously rich Māori cultural heritage and the Māori ways of adding value to the process of acquiring universal knowledge. The literal meaning of kaupapa is the “Māori way or agenda” that helps to “describe traditional Māori ways of doing, being and thinking, encapsulated in a Māori world view or cosmology” (Henry and Pene, 2001, p. 234). In this sense, the concept is somewhat similar to Fa’a Sāmoa (the Samoan Way) or anga fakatonga (the Tongan custom).

In the context of New Zealand, which, as a society, had been gradually accepting the factor of clear politico-cultural distinctions existing between Pākehā and Māori, the process inevitably led to a scholarly debate on different approaches to the acquisition and, more specifically, construction of knowledge. For example, Cram (1993) argued that the actual purpose of Māori knowledge lies in upholding the mana of the socium, while on the Pākehā side, it was understood to be based on cumulative knowledge, which would be aimed at discovering some sort of universally validated laws. Characteristically for the debate, the notion of mana represents one of the most comprehensive words of Te Reo Māori, covering authorising power, prestige, influence, powerful spirituality, status, and charisma, while assuming that mana consists of supernatural force that enriches a personality, a locality, or an object. In such a context, intriguingly, there could be an analytical reverence made to The Lord Rutherford of Nelson, or simply Ernest Rutherford, who substantially contributed to those universal laws, but, most probably, would not mind treating radioactive substances as having the mana.

In a philosophical way, if mana is applied, for instance, on exact science or practicality of policy-making, it can easily represent the alter-ego of what Reid (2018, p. 15) described as “a powerful and dangerous cliché” that can be found in “the representation of the indigenous as possessing exceptional capacities to care for their

natural environments, to adapt to climate change and to deal with extreme weather events”. If we are back to the important concept of kaupapa, in their literature review, Henry and Pene (2001, p. 236–237) acknowledge “kaupapa Māori research embraces traditional beliefs and ethics, while incorporating contemporary resistance strategies that embody the drive for tino rangatiratanga (self-determination and empowerment) for Māori people”. One can detect the obvious — this framework of understandings is much broader than what the international system-originated bureaucracy is trying to push for, when indigenous, local and traditional knowledge systems are recognised by some of the UN-associated fora as well as the Intergovernmental Panel on Climate Change “as important resources for climate change adaptation” (Crawhall, 2014). At the same time, objectively, the debate on indigenous knowledge is no longer entirely related to climate change. Instead, ‘knowledge integration’ is something that should be seriously discussed and incorporated into the process of policy-making as an integral element of it. Bohensky and Maru (2011) indicated the issue, offering a decade-generated literature review, but still the principal argument was ‘dancing’ around “the relationship between knowledge integration and social-ecological system resilience”.

As a matter of time, the kaupapa — regardless of the locality where it is challenging the status quo, be it in New Zealand or elsewhere — is to create and then maintain a distinct “space for intellectual traditions flourishing in parallel institutions operating alongside the mainstream” (Henry and Pene (2001, p. 240). Arguably, the process will be dramatically enriching the Anthropocene, while the socio-political structures are, in general, to embrace these venues of scientific de-colonisation. Then, the exact science will have something to say.

REFERENCES

1. Cram, Fiona (1993) 'Ethics in Māori Research', L. Nikora (ed.) Cultural Justice and Ethics, Proceedings of a Symposium at the Annual Conference of the New Zealand Psychological Society, University of Victoria, Wellington, 31–33 (as cited in Henry and Pene, 2001).
2. Crawhall, Nigel (2014) 'Indigenous Knowledge in Adaptation: Conflict Prevention and Resilience-Building', Brief 10: Conflict-Sensitive Adaption: Use Human Rights to Build Social and Ecological Resilience.
3. Bohensky, Erin L. and Maru, Yiheyis (2011) 'Indigenous Knowledge, Science, and Resilience: What Have We Learned from a Decade of International Literature on "Integration"?', Ecology and Society, 16:4, 6. Available from [<http://dx.doi.org/10.5751/ES-04342-160406>].
4. Henry, Ella and Pene, Hone (2001) 'Kaupapa Māori: Locating Indigenous Ontology, Epistemology and Methodology in the Academy', Organization, 8:2, 234–242, DOI: 10.1177/1350508401082009
5. Reid, Julian (2018) 'The Cliché of Resilience: Governing Indigeneity in the Arctic', Arena Journal, 51/52, 10–17. Available from [<https://search.proquest.com/docview/2161274080/80C29D2D20C54362PQ/19?accountid=11989>]

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Орел Л.В.

*професор кафедри приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
доктор юридичних наук*

Ковтун І. В.,

*студент II курсу спеціальності «Право»
Факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка*

Анотація. Досліджено та аргументовано питомисть консесуального відображення проблемного питання на площині теоретико-наукової аргументації та її механізму практичного застосування, що відображає правосуб'єктність юридичних осіб в умовах воєнного стану залежно від первинного юридичного призначення в надзвичайних умовах забезпечення принципу верховенства права, євроінтеграційних процесів, аспектів синергії відповідного питання з нормативно-правовим регулюванням відповідно до аналогії в європейських країнах-партнерів України.

Метою є здійснення наукової розвідки щодо визначення рівню правового регулювання правосуб'єктності юридичних осіб в цивільному законодавстві в умовах воєнного стану в площині загальнотеоретичного регулювання в межах чинного законодавства, проєкційне дослідження відповідного питання в межах його відповідності до європейського зразку високорозвинених країн Європи на шляху до затвердження основоположних прав та свобод у площині розвитку.

Необхідно дослідити сутність правової матерії, її тенденційність до видозміни та метаморфози на основі порівняльної характеристики щодо правового регулювання правосуб'єктності юридичних осіб за умов мирного часу та в умовах воєнного стану завдяки визначенню первинних обмежень та розширень меж регулювання достатніх та необхідних для забезпечення повноцінної діяльності юридичних осіб, в розумінні потенціалу реалізації елементів їх діяльності, повноважень.

Наукова новизна визначається відсутністю первісних елементів подібної видозміни права на території Європи в межах суспільно-політичного життя аспекту функціонування правосуб'єктності юридичних осіб за умов введення в країні воєнного стану, що собою спричиняє суцільну мобілізацію правового потенціалу країни задля підтримки функцій її життєдіяльності в парадигмі забезпечення основоположних прав та свобод в межах її адміністративно-територіальних одиниць. У статті розглядаються основоположні елементи правоздатності та дієздатності юридичних осіб, зокрема розглядаються законодавчі обмеження та заохочення щодо ініціативності вектору законодавчого регулювання підтримки держави у розвитку окремо визначених галузей дозволеної законом діяльності.

Висновки. Тож цивільна правосуб'єктність юридичної особи в межах її нормативно-правового визначення за первинним державним регулюванням в площині відповідності до викликів, пов'язаних з правовим режимом воєнного стану, визнається повноцінною правовою структурою, яка зазнає метаморфоз не в процесі теоретико-прикладного аргументування та його наступним втіленням у відповідних нормах чинного законодавства, а як пост-регрес на сутнісний виклик у зв'язку з нагальною потребою, яка пов'язане не тільки із забезпеченням стабільного внутрішньо-політичного життя в межах країни, а й потреб забезпечення можливості реалізації належних прав та свобод юридичних осіб в Україні.

Питання визначення правосуб'єктності юридичної особи сприяє належному втіленню всіх євроінтеграційних процесів у парадигму визначення сутнісно-понятійних зв'язків між ними, завдяки чому забезпечується невідворотній курс на євроінтеграцію України в повному обсязі за умов постійних викликів та воєнних дій

Ключові слова: правосуб'єктність, цивільна правоздатність, цивільна дієздатність, юридичні особи, воєнний стан, закон, верховенство права, нормативно-правове регулювання.

Abstract. The scientific article examines and argues the proportion of the problematic issue's concomitant reflection in the plane of theoretical and scientific argumentation and its mechanism of practical application, which reflects the legal personality of legal entities under martial law depending on the primary legal purpose in the emergency conditions of ensuring the rule of law, European integration processes, and aspects of synergy of the relevant issue with legal regulation in accordance with the analogy in the European partner countries of Ukraine.

The purpose of the article is to carry out a scientific study to determine the level of legal regulation of legal personality of legal entities in civil law under martial law in terms of general theoretical regulation within the framework of current legislation, and to conduct a projection study of the relevant issue within the framework of its compliance with the European model of highly developed European countries on the way to establishing fundamental rights and freedoms in the development plane.

It is necessary to investigate the essence of legal matter, its tendency to modification and metamorphosis based on a comparative characterization of the legal regulation of legal personality of legal entities in peacetime and martial law by determining the primary restrictions and extensions of the boundaries of regulation sufficient and necessary to ensure the full-fledged activities of legal entities, in the understanding of the

potential for the implementation of elements of their activities and powers.

The scientific novelty is determined by the novelty of such a modification of law in Europe within the framework of socio-political life of the aspect of legal personality of legal entities under martial law, which entails a continuous mobilization of the country's legal potential to support the functions of its vital activity in the paradigm of ensuring fundamental rights and freedoms within its administrative-territorial units. The article examines the fundamental elements of legal capacity and legal capacity of legal entities, in particular, the legislative restrictions and incentives for the initiative of the vector of legislative regulation of the State's support in the development of certain areas of activities permitted by law are considered.

The basic elements of legal capacity are investigated.

Conclusions. Therefore, the civil legal personality of a legal entity within the framework of its legal definition under the primary state regulation in terms of compliance with the challenges associated with the legal regime of martial law is recognised as a full-fledged legal structure which undergoes metamorphosis not in the process of theoretical and applied reasoning and its subsequent implementation in the relevant provisions of current legislation, but as a post-regression to an essential challenge in connection with the urgent need to ensure not only a stable internal political life within the country, but also the need to ensure the possibility of exercising the proper rights and freedoms of legal entities in Ukraine.

The issue of defining the legal personality of a legal entity contributes to the proper implementation of all European integration processes in the paradigm of defining the essential and conceptual links between them, thus ensuring the inevitable course of Ukraine's full European integration in the face of constant challenges and military operations.

Keywords: legal personality, civil legal capacity, civil legal capacity, legal entities, martial law, law, rule of law, legal regulation.

Постановка проблеми. Парадигма визначення основоположних аспектів щодо функціонування правосуб'єктності юридичних осіб зазнає постійної дифрагментаційної метаморфози за її суб'єктивно орієнтованим вектором національного тлумачення норм чинного законодавства відповідної площини.

Первинна сутність вираження відповідної класифікуючої сталої на порядок повноти реалізації потенційної можливості та фактичної дійсності під час цивільних правовідносин виражається відсутністю належної основи, вираженої у відповідному втіленні юридичної науки та думки у парадигмі визначення фактичних видозмін в умовах воєнного стану, — реальні нормативно-правові акти вищої юридичної сили не в повній мірі визначають цілісний діапазон елементів правового регулювання правосуб'єктності юридичних осіб, а лише закріплюють відображений на площині фактичних цивільних відносин постреакцію на класифікуючу дію правового подразника.

Суб'єктивізм щодо номінативного закріплення сталих елементів поведінки, зокрема щодо діяльності відповідних юридичних осіб у просторі, часі, за колом осіб та іншими класифікуючими елементами поширення відповідної норми прав у правовідносин, розкриває периферійну нематеріальну невизначеність щодо повноти гарантування міжнародних зобов'язань держави у аспекті дотримання принципу верховенства права, його невідворотній курс до закріплення в межах суспільно-політичної ідеї та думки в проєкції на фактичне дієве вираження невідворотності курсу на затвердження вектору метаморфози питань національної ідеї, щодо підтвердження європейської ідентичності Українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, де відповідна думка закріплюється в Конституції України [1].

Хоч Цивільний кодекс України і затверджує основні елементи правоздатності та дієздатності юридичних осіб з характерним дискласифікаційним визначенням спектру фронтального усвідомлення розуміння правової матерії до загальної прак-

тики здійснення належної можливості забезпечення прав та свобод, але виключна суб'єктивна стала щодо забезпечення об'єктивної та всесторонньої реакції на формальну реальність уповільнює процес розвитку правовідносин в країні загалом.

Загальна концентрація відповідного науково-теоретичного обґрунтування проблемного питання сприятиме майбутнім метаморфозам у межах цивільного права загалом.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання предмету дослідження у своїх наукових розвідках не тільки вітчизняних вчених-теоретиків, а й іноземних колег щодо площини сутності правового регулювання правосуб'єктності осіб у мирний час та відповідна варіативність у період воєнного стану до загального семантичного тлумачення цієї матерії права за виключних обставин визначення прослідковується у працях таких вчених, як Л.В. Авраменко, Р. Амірова, О.М. Бірюків, О.Є. Дякуновський, Є.В. Кобко, А.С. Колісник, М.В. Коваліва, В.М. Коссака, О.М. Мельник, О.В. Петришин, І.Б. Старуха, Л.В. Тимошенко, Є.О. Харитонов, В.Ю. Цьомра, С.І. Чорнооченко, В.Р. Шашлюк Я.М. Шевченко, Р.Б. Шишка, Л.С. Яворівська та інші.

Сутність периферії щодо встановлення елементів необхідних та достатніх меж правового регулювання у відповідних наукових розвідках подає загальну систему регламентації щодо функціонування права на площині суспільно-політичних викликів реальності без поєднання загальної компілярної структури в одне ціле, у зв'язку з чим загальна система права не розкривається повна.

Метою статті є здійснення наукової розвідки щодо визначення рівню правового регулювання правосуб'єктності юридичних осіб в цивільному законодавстві в умовах воєнного стану в площині загальнотеоретичного регулювання в межах чинного законодавства, проєкційне дослідження відповідного питання в межах його відповідності до європейського зразку високорозвинених країн Європи на шляху до затвердження основоположних прав та свобод у площині розвитку.

Необхідно дослідити сутність правової матерії, її тенденційність до видозміни та метаморфози на основі порівняльної характеристики щодо правового регулювання правосуб'єктності юридичних осіб за умов мирного часу та в умовах воєнного стану завдяки визначенню первинних обмежень та розширень меж регулювання достатніх та необхідних для забезпечення повноцінної діяльності юридичних осіб, в розумінні потенціалу реалізації елементів їх діяльності, повноважень.

Виклад основного матеріалу. Парадигма визначення правосуб'єктності юридичної особи в площині загального тлумачення сутності правового поля розкривається за умови цілісного співставлення та відповідного аналітичного осмислення її складових.

Відповідно до частини 1 статті 80 Цивільного кодексу України, «юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку» [2]. Відповідне державне номінативне визначення кластерно особливих обставин щодо відмови у реєстрації відповідної юридичної особи пояснюється загальним підходом до розкриття необхідності держави у захисті власних інтересів як окремого суб'єкта правовідносин в особі уповноважених органів державної влади.

Сутність відповідного регулювання її правосуб'єктності, з огляду на фактичні реалії, розкриває те, що сьогодні загальні принципи правової реальності за сукупністю визначення всіх елементів щодо висвітлення меж відповідної правоздатності та дієздатності такої особи залежить виключно від волі законодавця. Водночас дослідники зазначають, що сьогодні «формування правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб визнається одним із ключових напрямків правової політики в Україні» [3, с. 424]

Характерне втілення такої політики на межі тлумачення правосуб'єктності юридичної особи визначається у синергії загального поняття на межі її дієздатності, а саме методів та елементів, завдяки яким створюється необхідна та достатня

свобода меж реалізації моделей її поведінки у просторі, правоздатності, зокрема щодо повноцінної структури системи правової можливості мати відповідні права та обов'язки у цивільних правовідносинах та деліктоздатності в повноцінному розумінні можливості бути учасником правовідносин загалом.

Важливо зазначити, що відповідно до статті 92 Кодексу, «юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону» [2].

В загальній теорії права розуміння сутності правосуб'єктності розкривається як вагома складова, без якої неможливо уявити цілісну структуру правового життя в країні, «ця категорія має об'єднуючий характер і відображає ситуації, коли правоздатність і дієздатність є невід'ємними одна від одної за часом. У колективних суб'єктів права правоздатність і дієздатність збігаються за часом виникнення і дії» [4, с. 340]. В умовах воєнного стану відповідність загальної системи квінтесенції правового поля визначається її номінативною компетенцією — певний «обсяг державної діяльності, покладений на конкретний орган, або коло питань, передбачених законодавством, іншими нормативно-правовими актами, які він має право вирішувати в процесі практичної діяльності» [5, с. 266].

Специфічною ознакою, яка відображається на межах загального впливу відповідних ознак в синергії з особливостями правового режиму воєнного стану щодо вираження основоположних принципів забезпечення діяльності сталої системи життя в країні, що прямо впливає на елементи правосуб'єктності юридичних осіб, виражається дискласифікативно саме в межі трактування елементів її реалізації, де кожна окрема частина, яка зазнає відповідного звуження щодо повноти первинної сутності потенціалу реалізації на площині суспільно-політичного життя та характерного розширення у питаннях повноти меж реалізації фактичних граничних елементів суб'єктивної поведінки, виражається такими ознаками:

- прямопропорційність вираження щодо елементу суспільно-політичної потреби (позначається у стійкому розумінні та використанні в юридичній практиці нормозастосування щодо вираження значення елементів системи важільного рівнозначного впливу в парадигмі виокремлення сутності потреб для реалізації повноцінного функціонування юридичних осіб в державі);
- реактивності правової видозміни (відповідне втілення принципу рухомості правової матерії не тільки в аспекті законодавчого регулювання, а й загального принципу ділового обороту щодо визначення особливостей меж необхідної та достатньої поведінки);
- імперіалістичної залежності щодо імперіалістичного керування меж достатньої та необхідної свободи в юридичній площині повноважень щодо здійснення діяльності за його виключним родом (сукупна система правосуб'єктності особи в парадигмі співзалежності її складових елементів між собою первинно бере початок від законодавчого регулювання в межах первинного обґрунтування в нормативно-правових актах, які обов'язкові для дотримання та використання в межах проєктування майбутніх їх елементів);
- свободи вибору щодо її первинного зародження та існування (зважаючи на ініціативно-диспозитивний метод правового регулювання в площині цивільного законодавства, кожна особа вільна й щодо моменту формування та забезпечення існування юридичної особи, зокрема в умовах воєнного стану).

Такі ознаки визначають загальний рівень розвитку права щодо регулювання правосуб'єктного статусу юридичної особи з огляду на фактичну відсутність відповідного проєктного відображення потенційно ймовірних елементів розвитку їх моделей поведінки в залежності від їх необхідних правових викликів, пов'язаних з елементами правового режиму воєнного стану.

Відповідне втілення сутності конгруентного поєднання відповідних складових класифікує особливості «саме держава в особі її уповноважених органів встановлює за власною ініціативою та остаточно формулює (у разі їх ініціювання іншими суб'єктами правотворення) переважну більшість діючих у суспільстві юридичних приписів» [4, с. 208].

Важливою особливістю також є притаманна властива асоціативність ряду відповідної взаємодії, де саме право в парадигмі правового режиму воєнного стану є «атрибутом суб'єкта права, його суб'єктивною характеристикою та визначає загальні межі здатності суб'єкта бути носієм та реалізовувати надані права, обов'язки, повноваження, то компетенція видається об'єктивним виміром здійснення суб'єктом адміністративного права владних повноважень, який не обмежує суб'єкта у здійсненні інших прав та обов'язків» [7, с. 24]

Відповідно до частини 1 статті 80 Цивільного кодексу України, «юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку» [2].

Провідним результатом дієвого та ефективного правового регулювання є справедливе впорядкування відносин між суб'єктами правовідносин з урахуванням прав та інтересів інших членів суспільства. Така взаємодія розкриває фактичне уявлення щодо сутності поставленого завдання права як соціального регулятора правовідносин суголосно до елементів здійснення регулювання правовідносин пов'язаних саме це й є завданням права як соціального регулятора.

Парадигма визначення проблем належного рівню правового визначення правосуб'єктності юридичних осіб в умовах воєнного стану в залежності від рівню державного регулювання площини відповідної юрисдикції, на думку дослідника І. Наливайка, визначається такими ознаками, як:

- 1) невідповідність соціальних стандартів реаліям сучасного суспільства;
- 2) недостатній рівень захисту соціальних прав;

- 3) нестабільність ефективного правового регулювання;
- 4) недостатня фінансова підтримка;
- 5) відсутність ефективного контролю за реалізацією соціальних стандартів та гарантій [6, с. 498].

Кожна з наведених вище особливостей щодо забезпечення особливостей регулювання системи недоліків та проблем визначення повноцінного шаблону правосуб'єктності полягає в цілій структурі недостатнього залучення теоретичного обґрунтуванню належності функціонування в проєкції на фактичні реалії.

Висновок. Тож цивільна правосуб'єктність юридичної особи в межах її нормативно-правового визначення за первинним державним регулюванням в площині відповідності до викликів, пов'язаних з правовим режимом воєнного стану, визнається повноцінною правовою структурою, яка зазнає метаморфоз не в процесі теоретико-прикладного аргументування та його наступним втіленням у відповідних нормах чинного законодавства, а як пост-регрес на сутнісний виклик у зв'язку з нагальною потребою, яка пов'язане не тільки із забезпеченням стабільного внутрішньо-політичного життя в межах країни, а й потреб забезпечення можливості реалізації належних прав та свобод юридичних осіб в Україні.

Питання визначення правосуб'єктності юридичної особи сприяє належному втіленню всіх євроінтеграційних процесів у парадигму визначення сутнісно-понятійних зв'язків між ними, завдяки чому забезпечується невідворотній курс на євроінтеграцію України в повному обсязі за умов постійних викликів та воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 30 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 02.04.2024р.)
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Дата звернення 02.04.2024р.)
3. Правові аспекти діяльності фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб. Цьомра В.Ю., Тимошенко Л.В., Шишлюк В.Р. «Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2023. № 7(13) 2023. с. 421–432.
4. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина — Харків: Право, 2009 — 584 с.
5. Колісник А.С. Спеціальна правосуб'єктність правоохоронних органів держави у секторі економічної безпеки: юридичний аналіз. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 12. С. 265–268.
6. Мельник О.М. Проблеми виміру ефективності правового регулювання. Держава і право: Збірник наукових праць. Вип. 8. К: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Спілка юристів України, — 2000 — с. 20–26.
7. Ковалів М.В., Старуха І.Б. Особливості адміністративно-правового статусу органів виконавчої влади. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 807. С. 22–26.

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine of 28.06.1996 No. 30 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 02.04.2024)

2. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of 16.01.2003 No. 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Accessed 02.04.2024)
3. Legal aspects of the activities of individual entrepreneurs and legal entities. Tsiomra V.Y., Tymoshenko L.V., Shyshliuk V.R. «Topical issues in modern science (Series «Pedagogy», Series «Law», Series «Economics», Series «Public Administration», Series «Technology», Series «History and Archeology»)»: journal. 2023. № 7(13) 2023. c. 421–432.
4. General Theory of State and Law: [Textbook for students of law universities] / M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko and others; Edited by Doctor of Law, Professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine M. V. Tsvik, Doctor of Law, Professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine O. V. Petryshyn — Kharkiv: Pravo, 2009 — 584 p.
5. Special legal personality of law enforcement agencies of the state in the sector of economic security: legal analysis. Legal scientific electronic journal. 2021. № 12. C. 265–268.
6. Melnyk O.M. Problems of measuring the effectiveness of legal regulation. State and law: Collection of scientific works. Issue 8. K: V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine; Union of Lawyers of Ukraine, — 2000 — pp. 20–26.
7. Kovaliv M.V., Starukha I.B. Peculiarities of the administrative and legal status of executive authorities. Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Legal Sciences. 2014. № 807. C. 22–26.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА КИЄВА ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН

*Кулик А. М.,
студентка II курсу спеціальності «Право»
Факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка*

*Орел Л.В.,
професор кафедри приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
доктор юридичних наук, професор*

У сучасному цивільному законодавстві питання формування та функціонування територіальної громади виступає як ключовий аспект, вимагаючи глибокого розуміння її правового інституту. Поняття територіальної громади необхідно розглядати у контексті сучасних соціокультурних та економічних реалій, які впливають на її роль та значення у правовому просторі.

Територіальна громада, у сутності, є юридичною концепцією, що об'єднує громадян та територію в єдиний організаційно-правовий суб'єкт. Вона виступає важливим складовим елементом системи місцевого самоврядування, забезпечуючи спільноті взаємодію та участь у вирішенні питань, що стосуються їхнього життя та розвитку території [12].

Основні завдання територіальної громади включають забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку своєї території, підтримку і розвиток інфраструктури, забезпечення соціальних послуг, охорону навколишнього середовища, захист прав та інтересів своїх громадян. Територіальна громада має свою внутрішню організацію та управління. Вона має пра-

во на самоврядування, що означає, що громада має право приймати рішення та встановлювати правила, які стосуються її території та громадян. У цьому контексті, громада формує органи влади, такі як загальні збори громадян, громадські ради, виконавчі органи тощо.

Територіальна громада Києва є предметом значного наукового інтересу в контексті її ролі як суб'єкта приватних правовідносин. Сучасний розвиток місцевого самоврядування в Україні вимагає детального дослідження специфіки функціонування територіальної громади Києва.

Територіальна громада Києва виконує роль посередника між місцевим населенням і органами влади. Вона забезпечує співпрацю та взаємодію між громадою і владою, допомагає вирішувати питання, що стосуються життя та розвитку столиці.

Крім того, територіальна громада Києва забезпечує участь громадян у прийнятті важливих рішень. Це може бути здійснено через проведення громадських консультацій, діалогу з громадськими організаціями, створення громадських рад та інших механізмів, що сприяють залученню громадян до процесу прийняття рішень [5].

Така участь громадян є важливою складовою демократичного процесу та зміцнення громадської активності. Вона дозволяє громадянам висловлювати свої думки, обговорювати важливі питання, вносити пропозиції та спільно приймати рішення, що стосуються їхнього міста. Крім того, територіальна громада Києва забезпечує інформаційну відкритість та прозорість прийняття рішень.

Взаємодія територіальної громади Києва з іншими рівнями влади включає обмін інформацією, координацію дій, спільне планування та реалізацію проектів та програм. Це дозволяє забезпечити взаємодію та вплив громади на рішення, які приймаються на різних рівнях влади та мають важливе значення для Києва.

У виконанні своїх повноважень територіальна громада має відповідальність за здійснення місцевого самоврядування, реалізацію соціальних та економічних програм, а також сприяння у розвитку громадянського суспільства. Основні функції та повноваження громади міста Києва становлять стратегічний каркас для її сталого розвитку та забезпечення благополуччя її мешканців.

У контексті цивільного законодавства, правовий статус територіальної громади Києва визначається комплексом юридичних норм та нормативних актів, що регулюють її функціонування та взаємодію з іншими суб'єктами правових відносин. Територіальна громада Києва має особливості, які визначаються унікальним статусом столичного міста. Однією з ключових особливостей є високий ступінь автономії, що дозволяє громаді самостійно вирішувати питання, які стосуються її розвитку та функціонування, в рамках законів та конституційних норм [4].

Автономія територіальної громади Києва означає, що вона має право приймати рішення на місцевому рівні з питань, що стосуються розвитку інфраструктури, житлово-комунального господарства, охорони довкілля, соціального забезпечення, культури, освіти, охорони здоров'я та багатьох інших аспектів міського життя. Громада має право приймати рішення про розподіл бюджетних коштів та здійснювати фінансове планування, що враховує особливості та потреби міста.

Правовий статус територіальної громади Києва визначається чіткою нормативною базою, яка включає Конституцію України, Закони України «Про місцеве самоврядування», «Про місцеві органи влади та управління», а також іншими відповідними нормативно-правовими актами.

Конституція України є основним законодавчим актом, який визначає основні принципи та права територіальних громад, включаючи Київ. Вона гарантує право самоврядування та автономії місцевих громад, у тому числі столичної. Конституція та-

кож встановлює засади співпраці між центральною владою та місцевими органами влади.

Закон України «Про місцеве самоврядування» визначає загальні принципи, права та обов'язки місцевих громад, включаючи Київ. Він встановлює порядок формування та функціонування органів місцевого самоврядування, процедури прийняття рішень, фінансове управління та інші питання, пов'язані з місцевим самоврядуванням.

Важливо зазначити, що правовий статус територіальної громади Києва може змінюватись залежно від прийнятих законодавчих актів та рішень органів влади. Зміни в законодавстві можуть впливати на компетенції та повноваження громади, а також на співпрацю з центральними органами влади.

Як столична територія, Київ виконує важливі функції як політичний, економічний, культурний та адміністративний центр України. Він є місцем розташування центральних урядових установ, міжнародних організацій, великих підприємств та культурних закладів. Таке положення надає Києву значний вплив на розвиток країни та особливі функції у межах місцевого самоврядування.

Нормативно-правова база регламентує не лише загальні аспекти діяльності громади, але й визначає її фінансову автономію. Громада має право формувати свій бюджет, розпоряджатися коштами та вирішувати питання фінансового характеру відповідно до чинного законодавства. Також слід відзначити, що регламентація територіальної громади Києва враховує особливості міського середовища, сприяючи розвитку міської інфраструктури, соціальних та економічних програм. Отже, нормативно-правова регламентація територіальної громади Києва визначає рамки її діяльності, забезпечуючи правовий фундамент для розвитку та функціонування громади в контексті сучасного правового середовища України.

Міське самоврядування у Києві базується на принципах демократії, де громада має можливість самостійно вирішувати

питання, що стосуються її території. Це означає, що рішення, що стосуються розвитку міста, соціальної політики, екології, інфраструктури та інших аспектів життя, приймаються з урахуванням думки та потреб громади.

Механізми взаємодії територіальної громади із місцевими органами влади сприяють активній участі громадян у прийнятті рішень та формуванні місцевої політики. У Києві існує система місцевих органів самоврядування, таких як Київська міська рада, де обрані представники громади здійснюють законодавчу функцію та приймають важливі рішення. Важливим аспектом є також наявність різних комісій, рад та публічних консультацій, які забезпечують громадську участь у процесі прийняття рішень [9].

Важливо відзначити, що місцеве самоврядування у Києві має свої межі, оскільки існує система заборон та обмежень, які визначаються законодавством. Наприклад, певні питання, що стосуються національної безпеки, оборони, зовнішніх справ та інших сфер, можуть перебувати під контролем центральних органів влади. Основою порядку місцевого самоврядування в Києві є чітко визначені повноваження та функції місцевих рад та виконавчих органів. Вони включають в себе прийняття та виконання рішень, які стосуються соціально-економічного розвитку, інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, та інших аспектів місцевого життя.

Один з основних механізмів контролю — це моніторинг діяльності місцевих органів влади з боку громадських організацій, ЗМІ та інших зацікавлених сторін.

Також важливою складовою механізму контролю є система внутрішнього контролю та аудиту в місцевих органах влади [12]. Це означає, що самі місцеві органи влади мають забезпечувати прозорість своєї діяльності, регулярно перевіряти виконання прийнятих рішень та фінансову дисципліну.

У сфері територіальної громади Києва формуються та функціонують приватні правовідносини, які визначаються осо-

бливостями її діяльності та взаємодії з громадянами, підприємствами та іншими суб'єктами. Цей аспект відіграє ключову роль у розвитку та забезпеченні ефективності функціонування громади.

Приватні правовідносини у сфері територіальної громади Києва охоплюють широкий спектр питань, від земельних відносин до укладання договорів з місцевими підприємствами та надання комунальних послуг. Земельні відносини, наприклад, включають у себе вирішення питань щодо використання та обробки земельних ділянок у межах території громади.

У сфері житлово-комунального господарства виникають приватні правовідносини, пов'язані із забезпеченням мешканців послугами водопостачання, водовідведення, теплопостачання, а також вивезення та обробка відходів.

Важливо враховувати, що приватні правовідносини є не лише інструментом для вирішення питань територіальної громади, але й стимулом для розвитку партнерських відносин та співпраці між громадою та бізнес-середовищем. Отже, приватні правовідносини, що виникають у сфері територіальної громади Києва, формують важливий аспект її життєдіяльності, сприяючи розвитку та покращанню якості життя мешканців.

Висновок

Вивчення теми «Територіальна громада Києва як суб'єкт приватних правовідносин» сприяє глибокому розумінню взаємозв'язку між цивільним законодавством, місцевим самоврядуванням та функціонуванням громади в контексті столичного міста. Розкриття цієї теми розширює нашу наукову базу з питань місцевого самоврядування та сприяє подальшому розвитку теоретичних концепцій та практичних рекомендацій для забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глинська О. В. Територіальна громада як суб'єкт муніципально-господарських відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2013. 16 с.
2. Громада О. П. Формування та використання золотовалютних резервів НБУ : thesis. 2021. URL: <http://local.lib/diploma/Hromada.pdf> (дата звернення: 01.02.2024).
3. Радіч В. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування. Наука сьогодення: від досліджень до стратегічних рішень / chair О. Бригінець. 2020. URL: <https://doi.org/10.36074/25.09.2020.v3.07> (дата звернення: 01.02.2024).
4. Стогова О. В., Стогова О. В., Stogova O. V. Територіальна громада як проблема муніципального права України : thesis. 2012. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/64047> (дата звернення: 01.02.2024).

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Мишок А.А.

студент II курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Орел Л.В.

завідувач кафедри приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

доктор юридичних наук, професор

Конституція України, зокрема, ст. 54 гарантує кожним громадянам право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної та творчої діяльності, це право закріплено за ними та без їхнього дозволу ніхто не може використовувати об'єкти їх творчості [1].

Окрім Конституції, право на результати своєї творчості закріплюються і в інших нормативно-правових актах. Серед національного законодавства — це Цивільний кодекс України, Закон України «Про авторське право і суміжні права» тощо, а серед міжнародних договорів — Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності, зокрема, про авторське право і про виконання і фонограми тощо.

Права інтелектуальної власності — це невід'ємна частина гарантій, що надаються авторам на продукт їх діяльності, на твори і суміжні права. Однак, всупереч нормам національного та міжнародного законодавства, ці права неодноразово порушуються певними несвідомими громадянами. А в епоху діджиталізації та розвитку інформаційних технологій, цифрового

середовища й інших процесів, які притаманні сучасному науковому прогресу та схожі за призначенням, кількість випадків порушення цих прав, зокрема, в мережі Інтернет, збільшується з кожним роком в геометричній прогресії.

Перед тим, як зазначати проблематику захисту прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі, слід визначити поняття порушення цих прав та зазначити існуючі види, способи і засоби захисту цих прав.

Порушенням права інтелектуальної власності визнається вчинення будь-якою особою дій, що порушують особисті немайнові права суб'єкта права інтелектуальної власності та їх майнові права [2].

В цифровому середовищі основним та найпоширенішим видом порушення цих прав є так зване «піратство». Піратство в цифровому середовищі, або ж Інтернет-піратство — це незаконна діяльність, спрямована на копіювання, розповсюдження та використання об'єктів, що визнаються творами та захищаються згідно до законодавства, без відповідного дозволу від автора або інших суб'єктів, тобто, правовласників. Закон України «Про авторське право і суміжні права», зокрема ч. 2 ст. 53 зазначає, що Інтернет-піратство є підставою для захисту цих прав [3, 4].

Наступним видом порушення цих прав є плагіат. Доповнюючи вищевказане, слід зазначити, що в теперішній час, коли безліч певних ресурсів перебуває в вільному доступі та в максимальній відкритості, виникає проблематика з достатнім захистом цих ресурсів, адже чим відкритіший й доступніший об'єкт — тим він вразливіший для незаконних посягань, зокрема, для плагіату. Плагіат — це привласнення авторства на чужий твір, використання, копіювання або розповсюдження цього твору всупереч волі його автора або без належного посилання на джерело [4, 5].

Захист прав інтелектуальної власності поділяється на дві основні форми: неюрисдикційна та юрисдикційна форми захисту.

Неюрисдикційна форма захисту — це активні або пасивні дії фізичних та юридичних осіб, що спрямовані на захист своїх

цивільних прав та інтересів без звернення до державних або інших компетентних органів, тобто самостійно. Неюрисдикційна форма захисту цивільних прав та інтересів відноситься в тому числі й до захисту прав інтелектуальної власності, переважно в вигляді самозахисту [6, с. 331, 7].

Юрисдикційна форма захисту — це відповідно звернення особи, суб'єктивні права якої було порушено внаслідок неправомірних посягань, до державних або інших компетентних органів, що уповноважені вжити певних заходів для припинення порушення та відновлення порушених прав [6, с. 331–332].

Зазначаючи види і способи захисту прав інтелектуальної власності, а саме — неюрисдикційна, юрисдикційна форми захисту та судовий порядок захисту, слід звернути увагу на найпоширеніші засоби захисту — технічні засоби захисту цих прав.

Серед найпоширеніших та рекомендованих технічних засобів захисту цих прав слід зазначити:

- 1) методи криптографічного перетворення матеріалів, в тому числі шифрування;
- 2) методи антикопіювання;
- 3) створення web-депозитаріїв;
- 4) використання цифрового підпису;
- 5) система з «цифрових водяних знаків»;
- 6) обмеження функціональності продукту;
- 7) об'єкт цих прав з обмеженим строком на вільне використання тощо.

До цього списку слід додати: захист від копіювання, код доступу, конверти управління правами, апаратні засоби, цифрові сертифікати та інші інструменти захисту цих прав [8, с. 225].

Враховуючи наявні способи, види і засоби захисту прав інтелектуальної власності, слід зазначати, що проблематика захисту цих прав в цифровому середовищі однозначно існує, однак єдиної думки серед відчизняних науковців відносно вирішення цієї проблеми немає.

Цифрове середовище — це нематеріальна сутність, що складається з інформації завдяки електричним імпульсам та не існує в реальному, матеріальному світі, що, безумовно, ускладнює процес ідентифікації та визначення певної інформації в статус об'єкта прав інтелектуальної власності. Тому повний захист цих прав в цифровому середовищі є недоцільним і нерéalним, адже цифрова інформація радикально відрізняється від звичайних матеріальних благ.

Традиційні способи захисту прав інтелектуальної власності, що регламентуються Цивільним кодексом України, Законом України «Про авторське право і суміжні права» тощо, не відповідають потребам та не діють на захист цих прав в цифровому середовищі. У законодавстві України немає майже ніяких діючих інструментів, які б ефективно захищали порушенні права авторів та протидіяли ймовірному порушенню цих прав. Тому вбачається доречним запровадити нове інституційне середовище, яке буде сприяти ефективному захисту цих прав саме в цифровому середовищі.

Також слід вказати, що разом з вищевказаним, було б доречно і доповнити діючі норми цивільного законодавства України, додати до них новітні об'єкти прав інтелектуальної власності, вказати на алгоритм їхнього захисту.

В сучасних умовах для більш дієвого захисту авторських прав у мережі Інтернет буде доцільно внести ряд змін до певних нормативно-правових актів. Наприклад, Закон України «Про авторське право і суміжні права» доповнити положеннями, що визначатимуть механізм офіційного закріплення права інтелектуальної власності на матеріали, що розміщуються в Інтернеті. Щодо відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, зокрема пов'язаних із розміщенням творів у мережі Інтернет слід доповнити ст. 176 Кримінального кодексу України частиною 4. Дана частина визначатиме кримінальну відповідальність за дії, передбачені ч. 1, ч. 2, ч. 3 ст. 176 Кримінального кодексу України, вчинені з корисливих мотивів,

якщо вони завдали матеріальної шкоди у великому або особливо великому розмірі [9].

Отже, проблема захисту прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі є достатньо складна та багатогранна. Вирішення цієї проблеми може бути лише за зміни певних норм чинного законодавства України, посиленням санкцій за порушення та посилення контролю за цифровим середовищем з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Захист прав інтелектуальної власності — WikiLegalAid. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Захист_прав_інтелектуальної_власності#:~:text=Порушенням%20права%20інтелектуальної%20власності%20визнається,власності%20та%20іх%20майнові%20права.
3. Інтернет піратство — Українська Антипіратська Асамблея. URL: <https://apo.kiev.ua/internet.phtml>
4. Про авторське право і суміжні права. Відомості Верховної Ради України, 1994, № 13, ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12?find=1&text=%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2#Text>
5. Плагіат — Українська Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Плагіат>
6. Сидоренко М.В. Виникнення права на захист цивільних прав, свобод та інтересів. Актуальні проблеми політики. 2012. № 44. С. 328–336. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/db2c352d-5e01-48ae-89b7-fd62f2803f68/content>
7. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001. № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>

ВСТАНОВЛЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ШТУЧНИХ МЕТОДІВ РЕПРОДУКЦІЇ ЛЮДИНИ

Остапенко К.Є.,
*студентка II курсу
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка*

Байталюк О.М.,
*Старший викладач
Кафедри приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка;*

Одним із основних природних прав кожної людини є право на продовження роду. Реалізація цього права відбувається через материнство та батьківство. Однак частина людей через безпліддя позбавлена можливості реалізувати його. З метою її вирішення лікарями були розроблені новітні методи лікування безпліддя — допоміжні репродуктивні технології, що дозволяють людині реалізувати своє репродуктивне право на материнство, батьківство. [1, с. 14]. Встановлення походження дитини у контексті застосування штучних методів репродукції людини є актуальним та складним питанням, яке залучає увагу як науковців, так і суспільство в цілому. З появою технологій, що дозволяють створювати нові можливості для вагітності та народження дітей, виникає низка етичних та правових питань, зокрема пов'язаних з встановленням походження дитини.

На сьогодні з передовим розвитком медицини особливою значення набуває соціальне батьківство (материнство), яке є результатом застосування допоміжних репродуктивних тех-

нологій. При народженні дитини важливим є визначення її походження від батька та матері, яке здійснюється одночасно з реєстрацією народження дитини. Однак широке застосування сучасних медичних технологій більше не дозволяє пов'язувати походження дитини, якому надається юридичне значення, лише з біологічним походженням (кровною спорідненістю) [2, с. 158]. Тобто з прогресивним удосконаленням медицини соціальне батьківство (материнство) отримує особливе значення завдяки застосуванню допоміжних репродуктивних технологій. При цьому, важливою стає не лише біологічна спорідненість, але й соціально-юридичний аспект визначення походження дитини.

Репродуктивні права можна визначити як комплекс загальнолюдських прав і свобод, що забезпечує реалізацію основоположного невідчужуваного права людини на продовження роду — незалежно від віку, статі, національності, сімейного стану і стану здоров'я, включно з правом на використання допоміжних репродуктивних технологій, зокрема донорських і сурогатних програм [3, с. 26]. Тобто ці права охоплюють можливість використання допоміжних репродуктивних технологій, такі як донорські або сурогатні програми, котрі допомагають багатьом парам і людям здійснити своє бажання щодо материнства та батьківства.

Однією із форм застосування репродуктивних технологій є штучне запліднення, що регулюється наказами МОЗ України «Про затвердження Порядку направлення жінок для проведення першого курсу лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій за абсолютними показаннями за бюджетні кошти» від 29.11.2004 № 579 [4]. Відповідно до цього наказу, перший курс лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій (далі — ДРТ) жінкам у віці від 19 до 40 років проводиться лише за абсолютними показаннями. Лікування здійснюється під контролем комісії МОЗ України, яка відбирає пацієнток за бюджетні кошти. Рішення

про проведення курсу ДРТ приймається на підставі висновку головного спеціаліста з акушерства і гінекології з урахуванням протипоказань.

Сурогатне материнство — це технологія ДРТ, яка дозволяє забезпечити виношування дитини жінкою, генетично з нею не пов'язаною. Сурогатне материнство здійснюється шляхом переносу ембріона від «генетичних» батьків до порожнини матки сурогатної матері. Законодавством України регламентовано деякі аспекти сурогатного материнства, а саме: визначено батьківство та материнство дитини, народженої сурогатною матір'ю, встановлено правила оформлення документів при народженні дитини сурогатною матір'ю, врегульовано медичну процедуру застосування програми сурогатного материнства. Водночас, спеціального законодавства, яке б регулювало відносини між біологічними батьками, сурогатною матір'ю та дитиною, в нашій державі і досі немає [5, с. 19]. Тобто, сурогатне материнство в Україні дозволяє подружжю, які не можуть мати дитину, скористатися послугами сурогатної матері для виношування їхнього ембріона. Це створює можливість для цих батьків мати власну дитину, незалежно від проблем, які можуть перешкоджати вагітності або виношуванню дитини.

Якщо говорити про визначення походження дитини, то в разі штучного запліднення дружини, проведеного за згодою її чоловіка, він, в разі народження дитини, буде записаний її батьком. Не виключені випадки отримання такої згоди і після проведення операції, але в такому випадку, батьківство може бути визначене на загальних підставах за згодою чоловіка і його письмовою заявою до органу реєстрації актів цивільного стану. Визначення материнства відбувається на підставі довідки медичного закладу, що посвідчує факт народження дитини. У разі народження дитини жінкою, якій було імплантовано зародок, реєстрація народження провадиться за заявою подружжя, яке дало згоду на імплантацію. У цьому разі одночасно з документом, що підтверджує факт народження дитини

цією жінкою, подається засвідчена нотаріусом її письмова згода на запис подружжя батьками дитини. Таким чином, подружжя, яке дало згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій, має всі батьківські права і обов'язки стосовно дітей, які народилися в результаті використання цих методик. Оспорювання материнства не допускається у випадках штучного запліднення дружини, проведеного за письмовою згодою її чоловіка [5, с. 19].

Отже, з вищевикладеного в межах підрозділу можна дійти висновку, що сучасні допоміжні репродуктивні технології відкривають нові перспективи для втілення репродуктивних прав людини, зокрема права кожного на материнство та батьківство. Використання таких технологій, як штучне запліднення та сурогатне материнство, дозволяє багатьом парам здійснити їхнє прагнення до продовження роду, незалежно від можливих перешкод, таких як безпліддя. Важливим аспектом є визнання соціального батьківства та встановлення правових механізмів для захисту прав та обов'язків всіх сторін, що беруть участь у цьому процесі. Розвиток сучасних медичних технологій не лише розширює межі наукових знань, але й веде до вдосконалення соціальних норм та законодавчих гарантій. Спрямовуючи на визначення та захист репродуктивних прав кожної людини, надаючи їй свободу вибору щодо планування сім'ї та народження дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк М. З. Визначення походження дитини, народженої дружиною в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Видання «Форум права». 2020. С. 13–20.
2. Дутко А.О. Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Львів. 2014. С. 158–160.

3. Пугач Д. О. Сучасний стан правового регулювання допоміжних репродуктивних технологій. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3(9) том 3, 2015. С. 26–29.
4. Про затвердження Порядку направлення жінок для проведення першого курсу лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій за абсолютними показаннями за бюджетні кошти: Наказ МОЗ України від 29.11.2004 № 579 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0224-05#Text> (дата звернення 01.04.2024).
5. Голубева Н. Ю. Встановлення батьківства і материнства при застосуванні штучних методів репродукції людини. Актуальні проблеми цивільного права та процесу: матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (м. Одеса, 13 груд. 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2014. С. 16–20.

МАЙНОВІ ПРАВА ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ

Ручка С.О.

*студентка III курсу
спеціальності «Право»
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка*

Орел Л.В.

*професор кафедри приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
доктор юридичних наук, професор*

Загальна актуальність теми майнових прав політичних партій полягає у необхідності забезпечення їх конкурентоспроможності та дотримання демократичних цінностей в сучасних умовах. Наукова новизна полягає у дослідженні майнового статусу політичних, визначення правового статусу партій та їх володіння майном, що стає важливим для забезпечення рівних можливостей в умовах, де влада пов'язана із засобами масової інформації та фінансовими ресурсами. В контексті цифрової трансформації політичних кампаній, виникають нові виклики щодо захисту інтелектуальної власності політичних ідей та програм. Володіння медіа-ресурсами стає ключовим аспектом політичної боротьби, і врахування правових аспектів цього питання сприяє забезпеченню об'єктивності та рівних умов для учасників політичного процесу. Нарешті, транспарентність власності та участі політичних партій стає важливою для підвищення довіри громадськості до політичного процесу, адже в сучасному суспільстві активності вимагається високий рівень відкритості в управлінні та рішеннях.

Висновки: здійснюються дослідження щодо джерел фінансування політичних партій, включаючи державні субвенції, по-

жертвування громадян, та інші механізми, визначається рівень прозорості та відкритості у фінансових звітах партій, визначається правовий статус партій та механізми їх реєстрації та функціонування, досліджується власність та управління майном політичних партій, включаючи нерухомість, фінансові активи, та інші ресурси, аналізується вплив цифрової трансформації на інтелектуальну власність політичних партій.

Ключові слова: політичні партії, майнові права політичних партій, майновий статус політичних партій, правовий статус політичних партій, інтелектуальна власність політичних партій, демократичні цінності.

Політична партія — це організована група однодумців, яка представляє та виражає політичні інтереси та потреби певних соціальних верств і груп суспільства, іноді значної частини населення, і має за мету їх реалізацію шляхом завоювання державної влади та участі в її здійсненні.

Політичні партії є відносно молодим інститутом громадської влади, якщо взяти до уваги масові партії, оскільки об'єднання людей у боротьбі за владу або за безпосередній вплив на неї завжди були важливим елементом політичних відносин. Такі об'єднання мають давню історичну традицію. Сучасні ж партії, що діють у масовому оточенні, сформувалися в Європі в другій половині XIX століття. У цьому розумінні політичні партії можуть розглядатися як політичний інститут, який виник в сфері європейської культури та подальше розповсюдження його в інші культурні регіони сучасного світу.

Діяльність політичних організацій регулюється Законом України «Про політичні партії» № 2365-III. Цей нормативний акт був прийнятий 5 квітня 2001 року і був необхідним кроком для вступу України до міжнародної організації «Рада Європи».

Цей Закон вніс корисні зміни: вдалося мінімізувати кількість фіктивних партій; невеликі політичні організації стали об'єднуватися в більші; введено бюджетне фінансування для

забезпечення більш «прозорого» існування та зменшення залежності від спонсорів. Партії в країні можуть існувати виключно із статусом «всеукраїнська» [11]. Це означає, що їх діяльність поширюється на територію всієї країни, і обов'язково повинні бути створені місцеві відділення. Будь-яке втручання в діяльність політичних партій з боку органів влади є неприпустимим. Політичні партії повинні мати власну програму, де визначено мету їх діяльності, а також засоби для її досягнення. Іншим важливим документом є устав, де міститься наступна інформація: найменування організації; керівні органи, їх повноваження, термін повноважень; правила проведення зборів; права та обов'язки учасників, порядок набуття членства; порядок реєстрації відділень організації; джерела фінансування, особливості витрат; порядок внесення змін до установчих документів; правила ліквідації, зміни назви та підпорядкування [7].

Назва організації повинна бути унікальною. Також вона повинна мати власну символіку, яка затверджена керівництвом і зареєстрована відповідним державним органом. Функцію реєстрації виконує Міністерство юстиції після надання відповідних документів. Партійцями можуть бути повнолітні громадяни України, дієздатні та не позбавлені волі. Одна особа одночасно може бути членом лише однієї партійної організації та однієї категорії.

Усі члени організації мають рівні права і повинні виконувати свої обов'язки. Проте членами партії не можуть бути: судді, працівники МВС та СБУ; працівники прокуратури, податкової служби та ДФС; військові. Під час роботи на державних посадах службовці повинні припинити своє членство в політичних об'єднаннях. Інші обмеження можуть бути встановлені Конституцією та Законом «Про політичні партії»[22].

Згідно з законодавством партії не можуть мати збройних формувань. Їх діяльність не повинна спрямовуватися на: зміну державного устрою насильницькими методами; загрозу тери-

торіальній цілісності держави; провокування насильства; порушення безпеки. Їхню діяльність може бути припинено лише рішенням суду.

Особливі умови щодо політичних партій визначаються в законах України «Про об'єднання громадян» та «Про політичні партії в Україні». Зазначено, що ці закони мають значні недоліки та недоопрацювання, якими політичні партії ефективно користуються під час своєї діяльності.

Політичні партії віднесені до суб'єктів права приватної власності за умовами Конституції України та Цивільного кодексу. Згідно з аналізом Закону України «Про об'єднання громадян», підстави набуття права власності включають передачу майна від засновників, учасників або держави, отримання пожертвувань від громадян, набуття майна внаслідок господарської діяльності та інші законні підстави [16].

Щодо політичних партій, їм дозволяється набувати право власності на аналогічних підставах, що й іншим громадським об'єднанням, за певних умов і винятків. Додатковою підставою для політичних партій є отримання доходів від продажу літератури, пропагандистських матеріалів та інших заходів. Однак закон обмежує їх у здійсненні господарської та комерційної діяльності, крім визначених випадків.

Під час вивчення питань, пов'язаних із набуттям політичними партіями права власності на майно, можна виділити три групи джерел або способів. Такий поділ широко використовується в іноземному законодавстві та доктрині (Ю.А. Юдін, М. Примуш, Лайза Янг), і тому, визнавши та прийнявши цей підхід, всі основні джерела, які визначають набуття політичними партіями матеріальних активів, можна розділити на три категорії [23]:

а) підстави, що лежать в основі отримання майна від приватних фізичних та юридичних осіб;

б) підстави, які формують основу державного фінансування діяльності політичних партій;

в) підстави, через які партії набувають майно під час своєї безпосередньої діяльності.

Держава гарантує політичним партіям право на отримання фінансової та матеріальної підтримки для здійснення їх статутних функцій. Політичні партії можуть володіти, користуватися та розпоряджатися різним майном, включаючи грошові кошти, майно, послуги та інші вигоди, які не суперечать законам України. Ця підтримка може надаватися у формі внесків на підтримку партій та державного фінансування, яке здійснюється відповідно до законодавства.

Політичні партії зобов'язані відкривати банківські рахунки для отримання коштів у безготівковій формі, інформація про які повинна бути доступна на їх офіційних веб-сайтах та в звітах про фінансову діяльність. Банк повідомляє про відкриття та закриття таких рахунків Національному агентству з питань запобігання корупції.

Політичні партії мають право володіти, користуватися та розпоряджатися різним майном для виконання своїх статутних завдань. Політичні партії можуть отримувати підтримку у формі грошових внесків, які можуть надходити як від фізичних, так і від юридичних осіб через банківські рахунки. При цьому, особисті дані та інша інформація про особу, що здійснює внесок, повинні бути чітко ідентифіковані [41]. Також закон визначає, що не всі грошові потоки на рахунках політичних партій вважаються внесками на підтримку. Наприклад, це можуть бути кошти, отримані в рамках урядового фінансування або повернення не використаних коштів у рамках різноманітних угод. Крім того, слід зауважити, що майно, придбане або отримане партією в обмін на майно рівної вартості, не вважається грошовим внеском у пенсійний фонд. Також передбачено створення виборчих фондів для фінансування виборчих кампаній політичних партій.

Політичні партії можуть набувати права власності за тими ж умовами, що й інші громадські об'єднання, за певних умов і ви-

нятків. Згідно зі статтею 24 ЗУ «Про політичні партії в Україні», додатковим основним способом набуття власності на майно є отримання доходів від продажу політичної літератури, матеріалів для кампаній, продукції з власними символами, а також проведення різних соціально-політичних заходів, таких як фестивалі, виставки, свята та конференції. Однак та сама норма обмежує можливість отримання доходів від комерційної діяльності, створеної політичними партіями, і забороняє займатися комерційною діяльністю, крім випадків, чітко визначених законом. Для зміцнення внутрішньої демократії у партіях необхідно доповнити статтю 8 українського закону «Про політичні партії в Україні» зобов'язанням передбачати в статутах політичних партій процедуру здійснення права членів бути обраними у статутні органи партії та їх місцеві організації, а також процедуру вибору керівників партії.

У багатьох країнах Європи законодавство вимагає, щоб партії дотримувалися демократичних принципів при прийнятті рішень і здійсненні своєї повсякденної діяльності. Закон «Про політичні партії» не визначає поняття «внутрішня демократія», і будь-яка спроба посилити механізми внутрішньої демократії партій сприймається негативно. Очевидно, це питання досить складне, оскільки введення додаткових завдань може призвести до активного втручання уряду в внутрішнє життя політичних партій. Залишається актуальним питання про те, наскільки держава може втручатися у внутрішнє життя політичних партій.

Внутрішня демократія в більшості українських політичних партій є слабкою. Під внутрішньою демократією партії розуміють можливість впливу звичайних членів партії на політику партії, висування кандидатів на вибори, процес прийняття рішень на місцевому та центральному рівнях організації партії, свободу внутрішньої дискусії в партії, критику діяльності партії та рішень органів керівництва партії. Формалізація участі членів партії у процесі прийняття рішень пов'язана з розбіж-

ностями між правами, обов'язками та їх реалізацією на практиці. З одного боку, члени мають право захищати свої погляди до того, як будуть ухвалені рішення, а потім зобов'язані їх виконувати. Крім того, члени не можуть приймати управлінських рішень партії, якщо ці рішення суперечать їх переконанням. Проте в обох випадках партійна дисципліна зобов'язує виконувати рішення, прийняті більшістю.

Згідно з поправками до Закону «Про вибори народних депутатів України» виборчий поріг для виборів було знижено з 4 % до 3 %. Внаслідок цього були внесені зміни до Закону «Про політичні партії в Україні», які передбачали фінансування для статутних діяльностей та компенсацію витрат партій (або блоків), які отримали не менше 3 % голосів на підтримку [29]. Однак ці зміни не набули чинності. Для інституціоналізації політичних партій доцільно підвищити виборчий поріг для блоків політичних партій з 3 % до 10 %, якщо блок політичних партій складається з двох партій, та до 15 %, якщо блок політичних партій складається з трьох партій.

У випадку ліквідації політичної партії все її майно переходить державі. Після проведення заходів щодо локації майна політичної партії, Міністерство юстиції складає та затверджує перелік майна, яке передається у власність державі. У переліку вказуються загальні характеристики майна, такі як місцезнаходження, об'єм приміщень, рахунки партії, призначення земельних ділянок та інші релевантні дані. Якщо в переліку зазначені цінні папери, права на майно (як рухоме, так і нерухоме), то відповідним уповноваженим органом пропонується передати це майно в управління Фонду державного майна України [5]. Після затвердження переліку, Міністерство юстиції протягом 10 робочих днів направляє копію цього документа разом з копією судового рішення Фонду державного майна України для реєстрації прав власності на це майно або для передачі відповідних цінних паперів. У випадку, якщо перелік містить об'єкти права інтелектуальної власності, Міністерство юстиції надси-

лає копію рішення суду та перелік майна Міністерству економіки для передачі їх до Національного органу інтелектуальної власності з метою реєстрації переходу цих прав у власність держави.

У випадку, коли перелік майна включає інформацію про кошти на банківських рахунках забороненої судом політичної партії та її підрозділів, Міністерство юстиції, у своїй ролі стягувача, протягом трьох робочих днів з моменту затвердження переліку майна, ініціює платіжну операцію перед банками, у яких є ці рахунки [33]. Це виконується шляхом надсилання платіжної інструкції для перерахування зазначених коштів у державний бюджет. Крім того, запропоновано врахувати особливості механізму переходу власності на земельні ділянки, які належали забороненим судом політичним партіям. Зокрема, у порядку можуть бути враховані положення Земельного кодексу України, згідно з яким право власності на такі земельні ділянки реалізується відповідними органами виконавчої влади.

Міністерство юстиції зазначає, що зміни в порядку державної реєстрації права власності на нерухоме майно передбачаються для виключного проведення реєстрації власності на майно, що переходить до держави на підставі судового рішення про заборону політичної партії. У такому рішенні буде вказано про передачу майна державі, а заява про це буде подана відповідним державним органом, який містить відомості про це майно.

Європейський парламент ухвалив нові правила використання бюджетних коштів для фінансування європейських політичних партій. Зміни передбачають більш суворі правила доступу до фондів, а також відшкодування коштів, які були використані неправомірно. Тепер лише національні партії, а не окремі особи, можуть створювати європейські політичні партії, які мають право на бюджетне фінансування [40]. Як пояснюють у ЄП, це необхідно для запобігання тому, щоб окремі члени національної партії створювали більше однієї європейської партії з метою збільшення доступу до бюджетних фондів. Європейський пар-

ламент також отримає кращі можливості відшкодувати кошти, які були неправильно використані, а особи, винні у шахрайстві, будуть зобов'язані їх повернути. Європейська прокуратура, яка наразі офіційно ще не почала працювати, буде залучена до розслідування можливих порушень у майбутньому. У разі надання недостовірної інформації європейські партії будуть виключені з реєстрації.

Європейський парламент також хоче, щоб національні партії відображали логотип та політичний маніфест афільованої європейської партії на своїх веб-сайтах як умову для отримання доступу до фондів. Вони повинні зробити це принаймні за 12 місяців до подачі заявки на фінансування. Для забезпечення більш тісного зв'язку між сумою грошей, доступних для європейської партії, і фактичним представництвом виборців, ЄП зменшив частку фінансування, яка наразі надається всім європейським партіям, з 15 % до 10 %. Решта 90 % повинна розподілятися пропорційно партійній частці обраних депутатів. Нові правила були затверджені за підтримки 561 голосуваннями, проти проголосувало 89 депутатів, а 36 утрималися від голосу [28]. Очікується, що Рада Європи затвердить нові правила до 26 квітня. Європейський парламент прагне, щоб вони набули чинності до червня цього року.

Будь-які партії мають бути фінансовані лише членами цих партій. Будь-який член такої партії має право перерахувати будь-яку суму грошей лише зі своєї особистої іменної банківської карти, виданої і зареєстрованої в Приватбанку або Ощадбанку. Ці банки є державними і вони будуть постійно відстежувати, хто скільки перерахував грошей і чи відповідають доходи цієї особи, чи ні. І якщо ні, то негайно розпочинати кримінальні справи за шахрайство, корупцію, хабарництво [25]. Блокувати всі рахунки партії та особи, яка перераховувала цю суму грошей, яка не відповідає її доходам. Гроші для партії перераховувати лише на іменну картку керівника партії, видану і зареєстровану в Приватбанку або Ощадбанку. І керівник пар-

тії особисто відповідає і щомісяця звітує перед усіма членами партії про доходи та витрати на потреби партії.

Також, Президент України Володимир Зеленський підписав законопроект про відновлення подання звітів політичними силами щодо їх майна, доходів, витрат і фінансових зобов'язань. Законопроект передбачає, що політичні партії повинні подавати звіти до Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) не пізніше, ніж за 120 днів з дня набуття чинності цим законом. У періоди карантину та воєнного стану встановлені строки для подання звітів також збільшуються.

Законопроект також встановлює, що політичні партії звільняються від відповідальності за неподання або несвоєчасне подання звітів у разі об'єктивних перешкод, таких як втрата документів або обладнання внаслідок воєнних агресійних дій Росії.

Політичні партії згідно з пунктом 38 частини 1 статті 2 Бюджетного кодексу України вважаються отримувачами бюджетних коштів — це організації без статусу бюджетного закладу, які мають повноваження розпорядника бюджетних коштів для здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримують бюджетні кошти на їх виконання. Відповідно, на них поширюється бюджетне законодавство [6].

Відповідно до додатка № 3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік», передбачено, що фінансування уставної діяльності політичних партій здійснюється лише шляхом витрат споживання на суму 391 032,3 тис. грн. Однак, варто врахувати, що витрати споживання включають різні види витрат, багато з яких можуть не мати прямого відношення до уставної діяльності політичних партій.

Законодавство передбачає, що витрати споживання формуються переважно за рахунок поточних витрат за визначеними кодами економічної класифікації. Однак, серед них можуть бути витрати, які не є характерними для уставної діяльності політичних партій, такі як виплати населенню або внески

міжнародним організаціям. Також важливо відзначити, що в Інструкції з застосування економічної класифікації витрат бюджету не передбачено специфічних видів витрат, які б були характерними саме для уставної діяльності політичних партій.

Недотримання політичними партіями цільового використання бюджетних коштів може мати серйозні наслідки, включаючи повернення цих коштів до бюджету та притягнення до відповідальності керівників партій за недоцільне використання бюджетних коштів. Такий підхід, який ставить під відповідальність керівництво, може стимулювати більш обережне та ефективне використання бюджетних коштів.

Отже, важливо уточнити та чітко визначити, які саме види витрат можуть бути включені до категорії уставної діяльності політичних партій, щоб уникнути правової неоднозначності та забезпечити ефективне використання бюджетних коштів для цілей, передбачених законом.

Згідно з пунктом 11 частини 1 статті 92 Конституції України, винятково законами України визначаються основи створення та діяльності політичних партій. Однак, можна помітити, що в законодавстві не визначено поняття «уставна діяльність політичної партії», що може ставити під сумнів, чи розглядає законодавець цей аспект як основоположний. Це питання стає особливо важливим у контексті прийняття законів, наприклад, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії політичній корупції» від 8 жовтня 2015 року. В цьому законі Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) отримало повноваження встановлювати визначення різних термінів, проте не було врегульовано поняття «уставна діяльність політичної партії».

Зазначене може свідчити або про те, що це прогалина в законодавстві, або ж це свідома позиція законодавців. Наприклад, рішення Конституційного Суду України (КСУ) у справі про конституційність статті 2483 Господарського процесуального кодексу України вказує, що судам не підлягають скарги на

акти та дії об'єднань громадян, які регулюються їх статутами відповідно до закону. Це може вказувати на те, що саме політична партія має право визначати свою уставну діяльність, враховуючи внутрішні організаційні принципи та вимоги законодавства.

Проте, важливо враховувати, що невизначеність поняття «уставна діяльність політичної партії» може мати негативні правові наслідки, зокрема у сфері фінансування. Законодавство, що вимагає витрачання коштів державного фінансування лише на уставну діяльність, але не уточнює, що саме ця діяльність включає, може бути суперечливим та призводити до правової неозначеності.

Отже, варто розглядати можливість доповнення законодавства чітким визначенням «уставної діяльності політичної партії», щоб уникнути правових прогалин і забезпечити чіткість та прозорість у функціонуванні політичних об'єднань.

Висновки. Політичні партії є невід'ємною складовою сучасного політичного життя, вони представляють важливий інститут для вираження та реалізації політичних інтересів і потреб різних соціальних верств та груп суспільства. Партії відіграють ключову роль у боротьбі за владу та участі в управлінні країною, а також в формуванні політичної свідомості громадян. Вони є виразниками ідеологій та цінностей, а також сприяють узгодженню та агрегації різноманітних інтересів у суспільстві. Таким чином, політичні партії є важливим чинником в політичній системі країни та визначають її подальший розвиток.

Майнові права політичних партій визначаються законодавством кожної країни і можуть охоплювати такі аспекти: володіння майном та фінансовими ресурсами, право на інтелектуальну власність, захист права на інформацію, захист від дискримінації та право на вільну діяльність. Ці права є важливими для забезпечення демократичних принципів та розвитку політичної системи країни, оскільки вони дозволяють партіям ефективно впливати на суспільство та участь у політичних про-

цесах. Захист та забезпечення цих прав сприяє стабільності та розвитку демократії.

Свобода об'єднання є ключовим правом для політичних партій, яке гарантується міжнародними, європейськими та регіональними договорами, а також рішеннями Європейського Суду з прав людини. Це право має бути максимально вільним від втручання, а обмеження на нього повинні бути вузько тлумачені, законодавчо визначені, необхідними та пропорційними в демократичному суспільстві. Добровільність участі в політичних партіях та їхня вільність від непотрібного втручання також наголошуються як важливі аспекти правового захисту. Основні моменти законодавства включають в себе вимогу відкрити банківські рахунки для безготівкового отримання коштів, а також заборону прийняття деяких видів коштів як грошові внески. Закон також встановлює процедури ідентифікації осіб, які здійснюють фінансові внески, та вимоги до документів, що підтверджують цю операцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова Н. Питання розвитку конституційної реформи в сучасній Україні. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2016. № 2. С. 119–131.
2. Антонюк О. В. Формування етнополітики в Україні: теоретико-методологічні та концептуальні засади: Дис... д-ра політ. наук: 23.00.05 / Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. К., 2001.
3. Батракіна Є.Є. Криза «мозаїчного» мультикультуралізму та деліберативна модель демократії. Грані. 2016. № 3. С. 43–48.
4. Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. Український часопис конституційного права. 2018. № 4. С. 122–131
5. Бернацький Б.В. Формування української моделі заборони політичних партій у світлі міжнародних стандартів і практик. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних

- наук за спеціальністю 12.00.11. Національний університет «Кієво-Могилянська академія», Київ, 2019. 210 с.
6. Белов Д.М., Якимович Я. Конституціоналізм як теоретико-правова категорія: окремі аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Вип. 23. С. 163–168.
 7. Білоусова К.В. Протиріччя демократичного політичного режиму. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 21–23
 8. Гаврилишин Б. Д. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. Вид. 3-тє, допов. К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. 248 с.
 9. Годованець В. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. / В. Ф. Годованец, А. С. Головін. К.: Персонал, 2011. 384 с.
 10. Головін А. С. Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні: монографія. К.: Логос, 2012. 84 с.
 11. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX століття. Київ: Генеза, 1996.
 12. Грицак Я. Страсті за націоналізмом. Історичні есеї. К., 2004. 343 с.
 13. Дзюба І. «Чи буде світ людства світом національної справедливості?» / І. Дзюба // Україна в пошуках нової ідентичності. К., 2006. С.13–222.
 14. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Вітчизна. 1990. № 5. С. 95–131
 15. Журавський В. С. Політичний процес в сучасній Україні: політологічний аналіз. Дис... д-ра політичних наук. К., 1996.
 16. Застава І. Демократизація суспільства: сутність та особливості реалізації в умовах глобалізаційних процесів. Європейські політичні і правові дискусії. 2018. Вип. 5. С. 131–135
 17. Картунов О. В. Західні етнонаціональні та етнополітичні концепції: теоретико-методологічний аналіз. Автореферат на здобуття наукового ступеня д. політ. наук / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 1996.
 18. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. К., 1999. — 352с.
 19. Кафарський В. І., Припхан І. І. Конституційне право України у схемах: навч. посіб. К.: Видавництво Ліра-К, 2013. 272 с.

20. Качуренко Ю.К. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. К.: Наук.думка, 2012. 99 с.
21. Кириченко Ю.В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду. Монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. с. 25.
22. Комарницький В. В. Еволюція партійного чинника у конструюванні регіонального політичного ландшафту України. Регіональні студії. 2020. № 22. С. 24–30.
23. Комарницький В. В. Місцеві організації політичних партій України в умовах реформи децентралізації. Науковий журнал «Політікус». 2020. № 1. С. 24–29.
24. Комарницький В. В. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти зміцнення громадської участі в Україні. Науковий журнал «Політікус». 2023. № 2. С. 38–44.
25. Комарницький В. В. Роль партійного чинника в реалізації електоральних стратегій (на прикладі місцевих виборів 2020 року). Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. 2020. № 1(45). С. 19–24.
26. Комарницький В. В. Теоретико-методологічне обґрунтування функціональної складової політичних партій. Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 146 (3). С. 71–75.
27. Кравченко В. В. Конституційне право України: навчальний посібник. Вид. 6-те, виправл. та доповн. К.: Атіка, 2007. 592 с.
28. Кремень В. Г., Табачник Д. В., Ткаченко В. М. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). К.: «ARC-UKRAINE», 1996. 793 с.
29. Кремень В. Г., Табачник Д. В., Ткаченко В. М. Україна: проблеми самоорганізації: [В 2 т.] К. : Промінь, 2003.
30. Кремень В., Ткаченко В. Україна: Шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. К.: Видавничий центр «Друк», 1998. 448 с.
31. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
32. Лазарева М.Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 1. С. 51–53.

33. Ларченко М. Усталена демократія: межі терпимості (світовий та український досвід). Український часопис конституційного права. 2021. № 2. С. 15–27.
34. Латигіна Н.А. Концептуалізація демократії. Економічний часопис XXI. 2011. № 7–8. С. 3–6.
35. Михальченко М., Журавський В., Танчер В. Соціально-політична трансформація України: реальність, міфологеми, проблеми вибору. К., 1997. 178 с.
36. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підручник; Нац. акад. внутр. справ. 4-вид. переробл. та доопрац. К.: Ліра-К, 2012. 576 с.
37. Примуш М. В. Політичні партії : історія та теорія. К. : Професіонал, 2008. 416 с.
38. Прієшкіна О. В. Забезпечення прав людини в Україні: стан та перспективи. Наукові записки. НаУКМА. 2017. Том 200. С. 109–114.
39. Романюк А. Партії та електоральна політика / за ред. Анатолій Романюк, Юрій Шведа. Львів : ЦПД «Астролябія», 2005. 65 с.
40. В Україні заборонили діяльність проросійських партій. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210980_v-ukran-zaboronili-dyalnstprorosyskikh-party
41. В Україні заборонили проросійські політичні партії. Що це означає і що відбуватиметься далі? URL: <https://dejure.foundation/tpost/9o3oacia41-vukran-zaboronili-prorosisk-poltichn-pa>
42. Верховна Рада заборонила діяльність проросійських партій. URL: <https://zaxid.net/news/>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОДІЛУ МАЙНА ПОДРУЖЖА ЩОДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Пушина Н. Л.

*Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри приватного права*

Питання розподілу майна подружжя завжди було складним та суперечливим. Це пояснюється неоднозначністю судової практики, так як вона в нашій країні є вкрай різноманітною, а інколи такою, що суперечить сама собі. Звичайно, що дійти згоди чоловік та дружина можуть мирним шляхом, але, як показує практика, позиція кожного із подружжя не дозволяє урегулювати питання поділу майна без втручання суду.

На сьогодні, існує численна кількість випадків, коли подружжя розлучилося, проте не бажає разом розпоряджатися спільним сумісним майном, а прагне поділити його. Зокрема, стають актуальними питання застосування законодавчих норми щодо товариства з обмеженою відповідальністю до регулювання правовідносин щодо приватного підприємства у контексті поділу майна подружжя.

Відповідно до Цивільного кодексу України підприємство є об'єктом права.

Крім Цивільного кодексу, підприємство як об'єкт права назване в ч. 1 ст. 4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» в редакції Закону від 14.03.1995 р. № 98/95-ВР (цілісним майновим комплексом (ЦМК) є господарський об'єкт із завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг) з наданою йому земельною ділянкою, на якій він розміщений, автономними інженерними комунікаціями, системою енергопостачання) [1].

Згідно з п. 3 Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1440, ЦМК — це об'єкти, сукупність активів яких дає змогу провадити певну господарську діяльність; ЦМК є підприємства, а також їхні структурні підрозділи (цехи, виробництва, дільниці тощо), які можуть бути виділені в установленому порядку в самостійні об'єкти з подальшим складанням відповідного балансу і можуть бути зареєстровані як самостійні суб'єкти господарської діяльності [2].

Отже, законодавство використовує різні терміни до цього об'єкта: і просто «підприємство», і «єдиний майновий комплекс», і «цілісний майновий комплекс». Водночас за Господарським кодексом України (далі ГК України) та деякими іншими законами підприємство визнається суб'єктом права.

Відповідно до ч. 1 ст. 62 ГК України підприємство — самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами [3].

При цьому в розумінні суб'єкта права підприємство сприймається по-різному:

а) як юридична особа; тоді між поняттями «підприємство» та «юридична особа» можна поставити знак рівності. Такі підприємства поділяються на певні види та організаційні форми (ст. 63 ГК України);

б) як такі юридичні особи, що не підпадають під ознаки «товариств» та «установ», наданих у ст. 83 ЦК України, і тому підприємствами розуміють інші організаційно-правові форми юридичних осіб.

Згідно з ч. 1 ст. 63 ГК України залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства, зокрема, приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

Задовго до набрання чинності як цивільним так і господарським кодексами склався підхід щодо сутності підприємства як особливого роду діяльності.

Важливість розуміння підприємства саме як діяльності знаходить свій прояв в наступному:

- по-перше, у тому, що хоч воно і є комплексом майна, тобто складається з речей, але вони призначені та використовуються для підприємницької діяльності (і не для жодної іншої).
- по-друге, стверджується навіть, що об'єктом прав слугують не самі елементи, які складають комплекс, що іменується підприємством, а діяльність, яка здійснюється за допомогою останніх.

Саме таке, економічне, сприйняття підприємства й послугувало підставою до прямування юридичної думки шляхом віднесення його до об'єктів права.

Підприємницька діяльність, як правило, має тенденцію розширюватися. Спостерігається становлення та укріплення бізнесу, внаслідок чого підприємці могли змінюватися, що аж ніяк не відбивалося на правовому режимі майна. Тому таке майно настільки відокремилася і «затямарило» своїх власників, унаслідок чого часто саме підприємство як сукупність майна, майнових прав та обов'язків, що охоплюються однією фірмою, особливою формою діяльності, яка має чітку структуру підпорядковану майну.

Одночасно набрало міцності й паралельне розуміння підприємства, сутність якого вбачалося «меновое хозяйство, которое фактически оценивается в обороте как самостоятельный субъект, характеризующий относительной неизменностью, отводящий на второй план своего владельца и, как правило, не ассоциируемый с именем последнего».

Тобто відбувається перетинання понять підприємства як об'єкта, відокремленого від суб'єкта, та одночасно цей об'єкт підноситься в ранг суб'єкта (не більш-не менш) за значущістю та сутністю самого явища.

При цьому, розуміння майна як комплексу, використовуваного в підприємницькій діяльності, зробило акцент на діяльності. А вже діяльність, тобто виробництво в межах певної виробничої одиниці, породило її ототожнення з підприємством як майном, тобто суб'єкта з об'єктом. Наразі в Україні підприємництво сприймається у подвійній якості — і як об'єкт, і як суб'єкт права [4].

У Цивільному кодексі України підприємство визначається як майновий комплекс і, виходячи зі ст. 191 ЦК України, який можна охарактеризувати наступним чином:

по-перше, не просто майно, а безпосередньо майновий комплекс, до того ж єдиний. При цьому підприємство являє собою не випадковий набір окремих видів майна, а системну сукупність майна, що сформовано та використовується за призначенням. І саме термін «комплекс» (лат. *complexus* — зв'язок, сполучення) підкреслює єдність всього майна, яке сприймається як дещо цілісне;

по-друге, майно (комплекс майна) призначений для використання його в підприємницькій діяльності. При цьому, комплекс майна відрізняється від іншого належного підприємству майна тим, що фактично може належати юридичній особі, але не використовуються в підприємницькій діяльності.

Оскільки єдиний майновий комплекс (підприємство) використовується для підприємницької діяльності, воно перебуває в постійній динаміці, воно може збільшуватися/зменшуватися, але лише для потреб підприємницької діяльності.

Підприємство як майновий комплекс визнається нерухомістю за призначенням.

Склад підприємства як єдиного майнового комплексу, що використовується для підприємницької діяльності, має бути

обумовлений саме цим призначенням. Складові, що утворюють підприємство, можна поділити на три групи:

- перша група: рухомі й нерухомі речі, призначені для здійснення підприємницької діяльності;
- друга група: земельна ділянка, будинки, споруди, устаткування, сировина, виготовлені й призначені до збуту й виготовлювані в процесі виробництва товари тощо;
- третя група: майнові права й обов'язки, включаючи права на кошти в кредитних установах; права інтелектуальної власності, на фірмове найменування, товарний знак.

Підприємство в цілому або його частина як майновий комплекс і самостійний об'єкт цивільних прав може бути предметом будь-якого передбаченого або принаймні не забороненого законом правочину. Підприємства продаються, купуються, здаються в оренду, заставляються, переходять у спадщину.

Незважаючи на те, що в ст. 191 ЦК України зазначаються складові підприємства, в дійсності чітко визначити, що входить до його складу, практично неможливо.

ЦК України та інших законах відсутні конкретні вимоги щодо визначення складу підприємства та переліку документів на його підтвердження.

По-третє, окремі складові підприємства мають спеціальний правовий режим, порушення якого не допускається. Це нерухомість, цінні папери та об'єкти права інтелектуальної власності (нематеріальні активи). Права на зазначені об'єкти та їх облік здійснюються у встановленому законом порядку. І на це не впливає те, чи входять вони до складу підприємства, чи ні. На ці об'єкти видаються й окремі правовстановлювальні документи або документи на підтвердження прав на них (державні акти на землю, свідоцтво про право власності на нерухоме майно тощо) [4].

При цьому підприємство є нерухомістю (ч. 3 ст. 191 ЦК України), а тому згідно зі ст. 182 ЦК України право на нього потребує державної реєстрації, але у Законі України «Про держав-

ну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не врегульовано реєстрацію прав на підприємство (крім згадки про це в п. 6 ч.1 ст. 7, де йдеться про «державну реєстрацію прав на об'єкти нерухомого майна та підприємство як єдиний майновий комплекс, розміщені на території, що більша, ніж Автономна Республіка Крим, одна область, місто Київ чи Севастополь»).

А отже, оскільки підприємство є нерухомістю, то згідно ст. 182 ЦК України має бути державна реєстрація прав на нього, але на сьогоднішній день така реєстрація не провадиться, а лише державна реєстрація тих об'єктів нерухомості, які входять до його складу, — землі, споруд, будинків тощо.

Тобто на сьогоднішній день не існує й єдиного правовстановлювального документа на підприємство, оскільки, не можна вважати такими документами, ані його установчі документи (бо вони підтверджують правовий статус юридичної особи), ані бухгалтерські документи, які не встановлюють право [4].

Як вбачається з норми ч. 1 ст. 83 ЦК України юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом.

Згідно з ч. 1 ст. 45 ГК України підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця.

Суб'єктами господарювання є: господарські організації — юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку (п. 1 ч. 2 ст. 55 ГК України) [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 83 ЦК України товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом.

Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі [6].

Згідно з ст. 84 ЦК України товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи чи сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські кооперативні об'єднання, що діють з метою одержання прибутку.

Відповідно до ч. 1 ст. 113 Господарського кодексу України, відповідно до якої приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці, а також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання — юридичної особи.

Засновником приватного підприємства може бути одна або декілька фізичних осіб АБО одна юридична.

Таким чином, Господарським кодексом України передбачено обмеження щодо складу засновників приватного підприємства, заборона заснування приватного підприємства з учасниками юридичними та фізичними особами.

Як вбачається, спеціальні нормативно правові акти діяльності приватних підприємств на території України відсутні, фактично відсутня та не містить специфічного регулювання, при цьому існування норм ЦК та ГК України, які хоч і не в повній мірі, але цілком чітко регулюють такі форми господарювання як товариства, вважаю, що застосування до підприємства законодавства про товариства можливе лише у випадках наявної прогалини закону (аналогія права та аналогія закону).

Інститут аналогії закону і аналогії права первісно був доктринально обґрунтований і застосовувався судами задовго до часткового відображення цього інституту в законодавстві.

Необхідність інституту аналогії (аналогії закону та аналогії права) випливає з того, що закон призначений для його застосування в невизначеному майбутньому, але законодавець, встановлюючи регулювання, не може охопити всі життєві ситуації, які можуть виникнути. Зазначені висновки стосуються як матеріального, так і процесуального права.

Відповідно до частини першої статті 8 ЦК України, якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

Суд застосовує аналогію закону і аналогію права тоді, коли на переконання суду певні відносини мають бути врегульовані, але законодавство такого регулювання не містить, внаслідок чого наявна прогалина в законодавчому регулюванні [7].

Судові органи у випадку наявності прогалин у законодавчому регулюванні приватних підприємств, які потрібно заповнити, можуть при вирішенні спору застосувати окремі норми законодавства, які регулюють діяльність господарських товариств у подібних за змістом відносинах, виключно за аналогією закону, якщо таке застосування не суперечить положенням статутів цих приватних підприємств.

Верховний Суд у своїй постанові від 13.11.2019 року у справі № 904/242/19 зазначає, що правовідносин, які виникають у діяльності приватних підприємств за аналогією можуть застосовуватися положення Закону України «Про Товариства з обмеженою відповідальністю», але за умови, що ці правовідносини не врегульовані в установчих документах підприємства [8].

Законодавець встановлює, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу).

Окрім того стаття 60 Сімейного кодексу України говорить, що вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [9].

Стаття 368 Цивільного кодексу України визначає, що майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором, укладеним у письмовій формі [6].

Стаття 61 Сімейного кодексу України загалом конкретизує та водночас узагальнює це положення і звучить так: об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту [9].

Стаття 62 Сімейного кодексу України говорить, що якщо один із подружжя своєю працею і (або) коштами брав участь в утриманні майна, належного другому з подружжя, в управлінні цим майном чи догляді за ним, то дохід (приплід, дивіденди), одержаний від цього майна, у разі спору за рішенням суду може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [9]. Тобто, якщо підприємство належить одному із подружжя, то право на частину прибутку виникне у іншого у разі внесення частки капіталу чи інших активів у статутний фонд цього підприємства і є фактичні докази цього.

Цивільний кодекс говорить про те, що майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором, укладеним у письмовій формі. І у разі виділу частки із майна, що є у спільній сумісній власності, вважається

ся, що частки кожного із співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними, законом або рішенням суду.

Матеріальну основу діяльності підприємства становлять виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства; джерелами формування майна підприємства є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи, одержані від реалізації продукції, послуг, інших видів господарської діяльності; доходи від цінних паперів; кредити банків та інших кредиторів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; майно, придбане в інших суб'єктів господарювання, організацій та громадян у встановленому законодавством порядку; інші джерела, не заборонені законодавством України (частини перша, друга статті 66 Господарського кодексу України).

Вклад до статутного капіталу та виділене із спільної сумісної власності подружжя майно (кошти) передаються у власність приватного підприємства. Відповідно до Цивільного кодексу України підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності; до складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом; підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю; підприємство або його частина можуть бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів.

Приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, — це окремий об'єкт права спільної сумісної власності подружжя, до якого входять усі види майна, у тому числі вклад до статутного капіталу та майно, виділене з їх спільної сумісної власності.

Поділ майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, здійснюється шляхом виділення його в натурі, а у разі неподільності присуджується одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними, або реалізується через виплату грошової чи матеріальної компенсації вартості його частки.

Приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, — це окремий об'єкт права спільної сумісної власності подружжя, до якого входять усі види майна, включаючи вклад до статутного капіталу та майно, виділене з їх спільної сумісної власності.

Подружжя, яке спільно заснувало підприємство, та має намір поділити майно підприємства після розлучення матиме право на виділення рівних часток цього підприємства, якщо інше не встановлено законом чи домовленістю між ними [10].

Тобто у випадку відсутності врегулювання установчими документами правовідносин приватного підприємства під час розгляду спорів учасників підприємства має застосовуватися «аналогія закону» про товариства з обмеженою відповідальністю при цьому обов'язково має бути встановлено відсутність врегулювання спірних правовідносин уставними документами.

У випадку поділу майна подружжя, власників приватного підприємства, порядок поділу якого досить чітко врегульовано сімейним та цивільним законодавством, застосування аналогії закону можливе лише у випадку відсутності будь-яких уставних документів взагалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про оренду державного та комунального майна: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text>.
2. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: Постанова Кабінету

- Міністрів від 10.09.2003 р. № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text>.
3. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
 4. Спасибо-Фатеева І.В. Право спільної власності подружжя на частку в статутному капіталі господарського товариства: за і проти // МЕН. — 2018. — № 6.
 5. Спасибо-Фатеева І.В. Корпоративні права подружжя // Проблеми законності. 2003. № 63.
 6. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
 7. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду: ВЕРХОВНИЙ СУД [Електронний ресурс]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_proces_pozicii_VP_VS.pdf.
 8. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 13.11.2019 № №904/242/19). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/85871787>.
 9. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-1>

СВОЄРІДНІСТЬ ПРОВАДЖЕННЯ З РОЗГЛЯДУ ЗАЯВИ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ДИТИНИ АБО ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ЩОДО НЕЇ ПРАВ ДОСТУПУ НА ПІДСТАВІ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН

*Чернега В. М.,
професор кафедри приватного права
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, доцент*

Незважаючи на те, що питання про провадження з розгляду заяви про повернення дитини або про здійснення щодо неї прав доступу на підставі міжнародного договору Республіки Казахстан є актуальним, увага наукового середовища є недостатньою. Тому окреслення своєрідності провадження з розгляду заяви про повернення дитини або про здійснення щодо неї прав доступу на підставі міжнародного договору Республіки Казахстан, є метою цієї наукової розвідки.

Щонайперше доцільно розглянути питання про подання заяви про повернення дитини або про здійснення щодо неї прав доступу на підставі міжнародного договору, ратифікованого Республікою Казахстан (ст. 392 ЦПКРК) [1]. Заява про повернення незаконно переміщеної в Республіку Казахстан або утримуваної в Республіці Казахстан дитини або здійснення щодо такої дитини прав доступу на підставі міжнародного договору, ратифікованого Республікою Казахстан (далі — заява про повернення дитини або про здійснення прав доступу), подається до суду батьком, матір'ю або іншою особою, яка вважає, що відповідачем порушено його права опіки чи права доступу, або подається до суду прокурором. Відповідно до ч. 2 ст. 392 ЦПКРК заява про повернення дитини або про здійснення щодо неї прав доступу подається до спеціалізованого міжрайонного суду

у справах неповнолітніх. Якщо місце перебування дитини на території Республіки Казахстан невідоме, заява про повернення дитини або про здійснення прав доступу подається до суду, встановленого ч. 2 ст. 392 ЦПКРК, за останнім відомим місцем перебування дитини в Республіці Казахстан або за останнім відомим місцем проживання відповідача в Республіці Казахстан. У разі зміни місця перебування дитини заява про повернення дитини або здійснення щодо неї прав доступу підлягає розгляду судом, який прийняв заяву до свого провадження з дотриманням установлених правил підсудності. У заяві про повернення дитини або здійснення щодо неї прав доступу має бути зазначено, що така вимога пред'являється на підставі міжнародного договору, ратифікованого Республікою Казахстан.

Наступним є питання про порядок розгляду заяв про повернення дитини або здійснення щодо неї прав доступу. Справи за заявами про повернення дитини або про здійснення щодо неї прав доступу на підставі міжнародного договору, ратифікованого Республікою Казахстан (далі — справа про повернення дитини або про здійснення прав доступу), розглядаються та вирішуються за загальними правилами позовного провадження з особливостями, встановленими міжнародним договором, ратифікованим Республікою Казахстан, і розділом 51 ЦПКРК.

Цікавим у практичній площині є питання про забезпечення позову в контексті приписів ст. 394 ЦПКРК. У необхідних випадках, поряд з іншими заходами щодо забезпечення позову, суддя може заборонити відповідачу до набрання законної сили рішенням суду у справі про повернення дитини або про здійснення прав доступу змінювати місце перебування дитини та тимчасово обмежити її виїзд з Республіки Казахстан.

Такою, що вимагає уваги, є заборонна норма ЦПКРК (ст. 395). Об'єднання кількох позовних вимог, за винятком випадку об'єднання позивачем вимог щодо повернення двох і більше дітей, незаконно переміщених до Республіки Казахстан або утримуваних в Республіці Казахстан, або про здійснення щодо двох

і більше дітей прав доступу на підставі міжнародного договору, ратифікованого Республікою Казахстан, та пред'явлення зустрічного позову у справі про повернення дитини або здійснення прав доступу не допускаються.

Які законодавчі правила розгляду заяви про повернення дитини або здійснення щодо неї прав доступу в Республіці Казахстан? Заява про повернення дитини або про здійснення прав доступу розглядається: а) з обов'язковою участю органу опіки та піклування; б) судом у строк, що не перевищує сорока двох днів з дня прийняття заяви судом, включаючи строк на підготовку справи до судового розгляду та складання мотивованого рішення (ст. 396 ЦПКРК).

Наступним є питання про рішення суду у справі про повернення дитини або про здійснення прав доступу (ст. 397 ЦПКРК). Рішення суду у справі про повернення на підставі міжнародного договору, ратифікованого Республікою Казахстан, незаконно переміщеної до Республіки Казахстан або утримуваної в Республіці Казахстан дитини має відповідати встановленим законодавчим вимогам та містити обґрунтування необхідності повернення дитини до держави постійного проживання відповідно до договором, ратифікованим Республікою Казахстан, порядок повернення дитини, вказівку на розподіл судових витрат та витрат, пов'язаних із поверненням дитини, або обґрунтування відмови у поверненні дитини до держави постійного проживання відповідно до міжнародного договору Республіки Казахстан та вказівку на розподіл судових витрат. Рішення суду у справі про здійснення щодо дитини, незаконно переміщеної до Республіки Казахстан або утримуваної в Республіці Казахстан, прав доступу на підставі міжнародного договору, ратифікованого Республікою Казахстан, має відповідати встановленим законодавчим вимогам та містити обґрунтування здійснення позивачем прав доступу до відповідно до міжнародного договору, ратифікованого Республікою Казахстан, заходів щодо забезпечення здійснення позивачем прав доступу, вказівку на розподіл

судових витрат або обґрунтування відмови у здійсненні прав доступу відповідно до міжнародного договору, ратифікованого Республікою Казахстан, та вказівку на розподіл судових витрат.

Вимагають уваги питання про строки: а) подання апеляційних скарг, клопотання прокурора на рішення суду у справі про повернення дитини або про здійснення прав доступу (ст. 398 ЦПКРК); б) розгляду справи в суді апеляційної інстанції (ст. 398 ЦПКРК); в) подання та розгляду приватної скарги, клопотання прокурора на ухвалу суду за заявою про повернення дитини або про здійснення прав доступу (ст. 399 ЦПКРК).

Апеляційні скарги, клопотання прокурора на рішення суду у справі про повернення дитини або про здійснення прав доступу можуть бути подані протягом 10 днів з дня ухвалення рішення суду в остаточній формі. Справа про повернення дитини або про здійснення прав доступу, що надійшла за апеляційною скаргою, клопотання прокурора розглядається у строк, що не перевищує одного місяця, з дня його надходження до суду апеляційної інстанції.

Згідно з ч. 1 ст. 399 ЦПКРК на ухвалу суду за заявою про повернення дитини або про здійснення прав доступу може бути подана приватна скарга, подано клопотання прокурором протягом десяти робочих днів з дня постановлення ухвали. Приватна скарга, клопотання прокурора, зазначені у ч. 1 ст. 399 ЦПКРК, розглядаються не пізніше 10 робочих днів з дня передачі справи до апеляційної інстанції.

Завершальним є питання про надсилення копій судових постанов (ст. 400 ЦПКРК). Копії ухвал суду про відмову в прийнятті, про повернення, про залишення заяви про повернення дитини або про здійснення прав доступу без розгляду, про зупинення, поновлення або припинення провадження у справі про повернення дитини або про здійснення прав доступу, копія ухвали, постановленої судом апеляційної інстанції за приватною скаргою або клопотання прокурора на зазначені ухвали суду першої інстанції, направляються не пізніше дня, наступного за

днем постановлення відповідної ухвали, уповноваженому органу, призначеному в Республіці Казахстан задля забезпечення виконання зобов'язань за міжнародним договором Республіки Казахстан (центральный орган), а також до суду, у провадженні якого знаходиться справа, пов'язана зі суперечкою про цю дитину, якщо про таку справу відомо суду, який постановив ухвалу. Копії ухвал суду за заявою про повернення дитини або про здійснення прав доступу вручаються заявнику або надсилаються йому не пізніше дня, наступного за днем постановлення відповідної ухвали. Копії ухвал суду у справі про повернення дитини або про здійснення прав доступу надсилаються особам, які беруть участь у справі, якщо вони не з'явилися на судове засідання, не пізніше дня, наступного за днем постановлення відповідної ухвали. Копії рішення суду у справі про повернення дитини або про здійснення прав доступу надсилаються особам, які беруть участь у справі, але не були присутніми в судовому засіданні, та центральному органу не пізніше дня, наступного за днем прийняття рішення суду в остаточній формі. У разі, якщо у зазначеній справі прийнято додаткове рішення, його копія надсилається особам, які беруть участь у справі, та центральному органу не пізніше дня, наступного за днем прийняття додаткового рішення. Після закінчення строку на апеляційне оскарження, якщо рішення суду у справі про повернення дитини або про здійснення прав доступу не було оскаржено, копія рішення, що набрало законної сили, надсилається центральному органу і до суду, який припинив провадження у справі, пов'язаній зі спором про цю дитину, якщо про таку справу відомо суду, який ухвалив рішення. Копія апеляційного ухвали у справі про повернення дитини або про здійснення прав доступу у триденний строк з дня постановлення направляється центральному органу та до суду першої чи другої інстанції, у провадженні якого перебуває справа, пов'язана зі спором про цю дитину, якщо про таку справу відомо суду, який постановив ухвалу. Копія ухвали суду про роз'яснення рішення суду у справі

про повернення дитини або про здійснення прав доступу надсилається особам, які беруть участь у справі, але не були присутніми в судовому засіданні, та центральному органу не пізніше дня, наступного за днем постановлення відповідної ухвали.

Зважаючи на потужний потенціал компаративних розвідок з цивільного процесуального права, українським ученим резонно звернути увагу на світовий досвід провадження з розгляду заяви про повернення дитини або про здійснення щодо неї прав доступу на підставі міжнародного договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексі.
URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K990000411>_(дата доступу: 11.03.2024)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ ПАЦІЄНТА ПРИ ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ В УКРАЇНІ

Савченко В. М.

*доктор медичних наук, професор
завідувач кафедри фізичної терапії та ерготерапії
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка*

Орел Л. В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри приватного права
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка*

Чернега Р. Т.

*доктор юридичних наук, доцент кафедри права
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая*

Під інформованою згодою розуміють правову умову, за дотримання якої можна сказати, що особа надала згоду на проведення певних дій, ґрунтуючись на адекватній оцінці й усвідомленні фактів і можливих наслідків.

Нормативно-правовими актами України, зокрема Цивільним кодексом України [1], Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [2], закріплено принцип автономії пацієнта. Значення цього принципу важко переоцінити, адже відповідно до нього пацієнт має право отримати інформацію про стан свого здоров'я, медичні втручання, які можуть бути здійснені щодо нього, надати інформовану згоду на ці втручання, частково або повністю відмовитися від медичних послуг, самостійно обрати методи лікування, лікувальний заклад і персонального лікаря [3].

Право на інформування пацієнта про стан свого здоров'я передбачено міжнародним та національним законодавством України. У вересні-листопаді 1981 року у Лісабоні (Португалія) відбулась 34-та Всесвітня медична асамблея під час якої було прийнято Лісабонську декларацію відносно прав пацієнтів, в якій було зазначено право пацієнта погодитися або відмовитися від лікування після отримання інформації від лікаря (інформування пацієнта) [4].

Європейська Хартія прав пацієнтів 2002 року визначає, що кожна особа (пацієнт) має право доступу до всієї інформації, яка може дати їй можливість брати участь у прийнятті рішень щодо його здоров'я. Ця інформація є обов'язковою умовою для будь-якої медичної процедури та лікування, включаючи участь у наукових дослідженнях [5].

На національному рівні було прийнято ряд нормативно-правових актів, які закріпили обов'язок медичних працівників інформувати пацієнтів про стан здоров'я та отримувати згоду на проведення лікування. Так 19 листопада 1992 р. було прийнято Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», який закріпив обов'язковість інформування пацієнта та надання згоди для застосування методів діагностики, профілактики та лікування [9].

На сьогодні Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 110 від 14 лютого 2012 року (у редакції № 549 від 8 серпня 2014 року) передбачено порядок заповнення форми первинної облікової документації № 003-6/о «Інформована добровільна згода пацієнта на проведення діагностики, лікування та на проведення операції та знеболення» [6].

Статтею 31 «Основні права осіб з інвалідністю при проведенні реабілітації» Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» серед інших передбачене право осіб з інвалідністю на отримання інформації про свої права, обов'язки, умови та форми здійснення реабілітаційних заходів, а також право відмову від реабілітаційних заходів. Проте право на інформовану

згоду та обов'язок медичного персоналу інформувати осіб, які проходять фізичну реабілітацію зазначеним законом не передбачено [7].

Інформована згода пацієнта на проведення фізичної терапії повинна бути добровільною для пацієнта, обов'язковою для фізичного терапевта, містити ключові положення про усвідомлення пацієнтом всіх характеристик фізіотерапевтичного втручання, яке буде здійснено щодо нього; ризиків та ускладнень, які можуть виникнути при здійсненні фізіотерапевтичного втручання; того, що недотримання рекомендацій фізичного терапевта може несприятливо позначитися на стані його здоров'я; містити вказівку на те, що пацієнт мав можливість задати будь-які питання стосовно стану свого здоров'я, засобів фізичної терапії, які будуть застосовуватися щодо нього, та одержав вичерпні та зрозумілі на них відповіді та вказівку на те, що пацієнт мав достатньо часу на прийняття рішення про згоду. Інформована згода пацієнта повинна бути оформлена в письмовій формі [8].

Принцип автономії пацієнта і медичній практиці обумовлює необхідність регламентувати відношення пацієнта і фізичного терапевта при наданні послуг з фізичної терапії. Це вимагає застосування добровільної інформованої згоди пацієнта на проведення фізичної терапії.

Правова регламентація автономії пацієнта при проведенні фізичної терапії потребує врегулювання права пацієнта на надання йому повної інформації про проведення фізичної терапії, узгодження та затвердження письмової форми добровільної інформованої згоди пацієнта на проведення фізичної терапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2023 р. № 435-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № 40–44, 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

2. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993, № 4, ст. 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/conv#n348>.
3. Аніщенко М. А. Принцип автономії пацієнта: проблеми правової регламентації в Україні. Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. 2018. Т. 11, №2(27). С. 225–229.
4. Лісабонська декларація прав пацієнта. Прийнята 34-й Всесвітньою медичною асамблеєю, Лісабон, Португалія, вересень/жовтень 1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_016#Text.
5. European charter of patients' rights basis document. Rome, November 2002. URL: https://ec.europa.eu/health/ph_overview/co_operation/mobility/docs/health_services_co108_en.pdf.
6. Наказ МОЗ України від 14.02.2012 р. № 110 “Про затвердження форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення, що використовуються у закладах охорони здоров'я незалежно від форми власності та підпорядкування” [Електронний ресурс]. МОЗ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0697-12#n2>.
7. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» {Назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом № 2249-VIII від 19.12.2017}. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006, № 2–3, ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>.
8. Orel L., Savchenko V., Baitaliuk O., Oblovatska N. Legal aspects of the informed consent of the patient during physical therapy in Ukraine (2021) Legal aspects of the informed consent of the patient during physical therapy in Ukraine Fizioterapia Polska. (21). с. 1–6.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИПТОВАЛЮТ ТА ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ: ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Петросян В. Р.

магістр права,

Керуючий партнер ТОВ «Терра Менеджмент»,

Вірменія

На сучасному етапі розвитку грошової системи в світі та в нашій країні актуальним питанням залишається юридичний статус криптовалют та електронних грошей. Відсутність контролю з боку держави обумовлена недосконалістю системи правового регулювання статусу криптовалют та електронних грошей в Україні. Легалізація та визнання сучасних грошових коштів платіжними засобами дозволить зробити такий процес більш контрольованим та урегульованим [1]. Зміни сучасного світу свідчать про те, що людство активно використовують усі здобутки ІТ сфери. В майбутньому паперові гроші будуть замінені на користь електронних або віртуальних. Глобалізаційні процеси поширення сучасних грошових коштів призведе до прийняття єдиної світової валюти, якою може стати саме криптовалюта або інший вид електронних грошей чи цифровий актив.

Поняття віртуальної валюти (криптовалюти) та електронних грошей значно відрізняється один від одного, хоча їм належать певні подібні риси. Під електронними грошима слід розуміти одиницю вартості, яка зберігається на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. Електронні гроші на відміну від криптовалют мають правовий статус, законодавчо визначеного емітента, фіксовану пропозицію та за ними здійснюється регулювання і нагляд та випускаються виключно банком.

Якщо говорити про саму форму, то електронні гроші можуть бути network-based, тобто вони є інформацією всередині комп'ютерних мереж. Інша форма — card-based, тобто вони мають прив'язку до платіжної картки.

Можна виокремити підвиди е-грошей по анонімності. Тут вони бувають з обов'язковою вимогою верифікації клієнта (персоналізовані) і, відповідно, анонімні — ті, які не вимагають підтвердження особи.

Можемо виділити види в залежності від емітента: fiat money (фіатні, тобто це звичні нам валюти національної фінансової системи, як то гривня, євро, долар). Але в той самий час бувають і електронні гроші, які являти собою приватну валюту (private currency). Що це значить? Така приватна валюта може бути визнана державою, але з усім тим потребує обміну на державну валюту.

Низка вчених, серед яких, Ярова К., Волосович С. розкриваючи сутність поняття «криптовалюта», розглядали основні відмінності між електронними грошима і віртуальною валютою та досліджували досвід регулювання криптовалют у зарубіжних країнах [1; 2]. Шевченко Л., вивчаючи сутність та порядок відображення в обліку операцій з криптоактивами, запропонував здійснювати його за допомогою міжнародних стандартів фінансової звітності [3]. Тарасова та інші використовують стохастичні моделі для прогнозування курсу криптовалют. Автори наголошують на необхідності представлення певних операцій в обліку, пов'язаному з криптовалютою; вони пропонують визнати цифрову валюту цифровими активами [4]. Пашкевич та інші обґрунтовують необхідність впровадження технології блокчейн в бухгалтерський облік. Вони також визначають певні ризики використання криптовалюти та розглядають можливість бухгалтерського обліку реєструвати цифрові активи у фінансовому обліку та звітності фінансових даних [5].

Криптовалюта — це цифрова або віртуальна валюта, яка використовує криптографію для надання безпеки транзакціям.

Вона не контролюється жодним урядом чи фінансовою установою. Натомість криптовалюта працює на основі децентралізованої технології під назвою блокчейн.

Блокчейн — це розподілений реєстр, який записує всі транзакції у мережі. Кожен блок у ланцюзі містить дані про транзакції, а всі учасники мережі мають доступ до цього реєстру. Що й забезпечує прозорість та безпеку криптовалютних переказів.

Першою і найпопулярнішою криптографічною валютою в світі є Біткойн, алгоритм якого було оприлюднено 31 жовтня 2008 року в статті “Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System” автором під псевдонімом Сатоші Накомото. Становлення біткойну як грошей відбулось в 2010 році, коли американець Ласло Ханеч придбав за 10 000 біткойнів 2 піци в людини з ніком Джерконс, які коштували 50 доларів. Через 2 місяці після придбання ця сума біткойнів коштувала 600 доларів, а вже через рік — 1 млн. доларів. В історії вони є найдорожчими піцями, тому що сьогодні 10 000 біткойнів коштують 38 млн. доларів [6; 7; 8].

Окрім Bitcoin в світі існують інші криптовалюти, більш відомі як Альткоїни. Альткоїни називають альтернативою Bitcoin (звідси і сама назва Altcoin), так як більшість з них сподіваються або замінити Bitcoin, або покращити щонайменше один з його параметрів, наприклад швидкість транзакції монет в мережі, метод розподілу монет, або алгоритм майнінгу [10].

Перша альтернатива біткойну — Ефіріум (англ. «Ethereum») — є децентралізованою програмною платформою, яка уможливорює смарт-контракти і децентралізовані аплікації без контролю або втручання третьої сторони. Метою Ефіріуму є створення децентралізованої системи для фінансових продуктів, які будь-хто у світі може вільно отримати. Платформа Ethereum — це засноване на блокчейні середовище з розподіленим зберіганням даних, на якому можна запускати децентралізовані додатки і сервіси. Ethereum — перша система, яка розумні або інтелектуальні контракти здійснює на основі блокчейнів. При запуску на

блокчейн розумний контракт схожий на комп'ютерну програму, яка автоматично працює у разі виконання умов. Криптовалюта, що базується на платформі Ефіріум, називається «Ефір» (Ether). В Ethereum уже входять криптовалюта ефір («Ether»), спеціальні додатки для різних сфер діяльності, розумні контракти, які автоматизують виконання угод і дають змогу позбутися посередників. Нові криптовалюти створюються не тільки як похідні від біткоіна, а й можуть мати у своїй основі іншу криптовалюту. Наприклад, криптовалюта «Dogecoin» була створена наприкінці 2013 р. на основі «Luckyscoin», в якій, своєю чергою, було використано криптовалюту «Litecoin». Таким чином, більшість характеристик емісії й обігу криптовалюти «Dogecoin» співпадає з криптовалютою-попередником «Litecoin», зокрема в обох використовується метод захисту «proof-of-work» із технологією хешування «Script». Достатньо перспективною з числа наявних є криптовалюта «Ripple». Оцінювати перспективи криптовалюти «Ripple», можна виходячи з аналізу нинішньої банківської системи і валютних переказів в доларах США, Євро та Єнах. Криптовалюта Ripple покликана замінити систему грошових переказів SWIFT і стати одним з головних конкурентів VISA і MasterCard. Мережа Ripple готова пропускати десятки тисяч транзакцій в секунду, що значно перевищує пропускну спроможність біткоіна і ефіріума. Похідною валютою від криптовалют, яка має спільні риси як криптовалют, так і фіатних валют, є стейблкоїни. Ключова відмінність між цими видами цифрових фінансових активів полягає в тому, що стейблкоїни є криптовалютою, яка умовно забезпечена активами (наприклад, певними валютними цінностями) або певним алгоритмом формування вартості, а інші види децентралізованих платіжних токенів, які зазвичай і називають криптовалюта, наприклад «Біткоін» чи «Етеріум» активами не забезпечені. Регулятори фінансового ринку виділяють стейблкоїни в окрему категорію платіжних токенів, проте фактично їх можна вважати різновидом криптовалют, особливо ті, в основі яких лежить певні валютні цінно-

сті (наприклад, фіатна валюта або дорогоцінні метали). Більше того, при формуванні ринкової статистики щодо ринку криптоактивів стейблкоїни та інші криптовалюти, як правило, об'єднуються в одну категорію — «криптовалюта». Найбільш популярних стейблкоїнів станом на 2024 рік відносяться Tether, USD Coin та Binance USD. Tether є одним з найпопулярніших стейблкоїнів, Tether наразі бере участь у половині торгів біткойнами, що відбуваються в усьому світі. Tether стверджує, що на 100 % забезпечений готівкою та еквівалентами коштів [22]. USD Coin або USDC представляє собою проект з відкритим кодом, яким керує консорціум під назвою Centre. USD Coin підкріплюється поєднанням готівки, казначейських облігацій, комерційних облігацій, корпоративних облігацій та депозитних сертифікатів в іноземних банках. Значна частина привабливості стейблкоїна полягає у тому, що він надає можливість викупити одну монету в 1 долар за 1 долар США. Binance USD є стейблкоїном, який випущений Binance, найбільшою у світі криптобіржею. Емітент Binance USD також стверджує, що відповідний стейблкоїн має підтримку 1:1 в доларах США.

Також хотіла би зазначити про **Bitbon** — це цифровий актив, створений ТОВ «СІМКОРД» в Україні унаслідок токенизації немонетарного активу «Компоненти та сервіси інфраструктури Системи Bitbon». Bitbon є інформаційно-технологічним активом і ключовим елементом інфраструктури

Системи Bitbon, що забезпечує доступ до функціональних можливостей інфраструктури Системи Bitbon[11].

Система Bitbon є децентралізованою інформаційною платформою, що знаходиться під управлінням Учасників і забезпечує можливість Користувачам реалізувати суспільні відносини в Соціальній мережі «Система Bitbon» [11].

Одиниця Bitbon є готовою програмною продукцією як інструмент обліку права користування первісним активом для Bitbon у порядку, встановленому первинним активом для Bitbon, що є правом на допуск для Користувача

до Соціальної мережі «Система Bitbon» та обов'язковим атрибутом Учасника [11].

На сьогодні об'єктивно виникла потреба у розмежуванні таких понять, як «криптовалюта» та «цифровий актив». Варто зазначити, що найбільш широким поняттям, що охоплює обидва терміни, є «токен блокчейну». Так, токен блокчейну (Blockchain token) — це одиниця обліку, що обертається в розподіленому реєстрі за допомогою транзакції з унікальним ідентифікатором. Об'єднуючим для відповідних категорій є те, що всі вони є криптографічними явищами.

Водночас вищезазначені поняття диференціюються за низкою ознак. Розвиток суспільних відносин у сфері цифрової економіки демонструє постійну динаміку, що обумовлює необхідність говорити про нові категорії, які не є за своїм змістом тотожними таким поняттям, як криптовалюта та інші явища. У цьому випадку мова йде про цифрові активи, до ознак яких можна віднести:

- наявність властивостей інформаційного ресурсу;
- похідний від права на цінність характер;
- можливість обігу в межах розподіленого реєстру (в мережі блокчейн);
- електронна об'єктивізація у вигляді унікального ідентифікатора.

У цьому разі потрібно зазначити, що якщо розбирати окремо, то частина цих ознак притаманна також і криптовалютам, втім, одночасне поєднання усіх ознак у конкретному токени блокчейну дозволяє робити висновки про його приналежність до категорії «цифровий актив». Водночас ознаки досить самобутні, тому повинні розглядатися як такі, що дозволяють винести цифровий актив до окремої самостійної категорії. Так, можливість обігу в межах розподіленого реєстру та об'єктивізація у вигляді унікального ідентифікатора є властивими як цифровому активу, так і криптовалюті. Обіг у межах мережі блокчейн є однією з основоположних рис будь-яких токенів блокчейну.

Що ж стосується унікального ідентифікатора, то це засіб індивідуалізації відповідної криптографічної одиниці в межах конкретного середовища розподіленого реєстру [12].

Що ж стосується специфічних рис, які у сукупності властиві виключно цифровому активу, то до них належать:

- наявність властивостей інформаційного ресурсу;
- похідний від права на цінність характер.

Так, у даному випадку потрібно зауважити, що цифровий актив водночас містить і юридичний зміст. Тобто створення відповідного цифрового активу супроводжується укладенням правочинів, інформація про які отримує свою фіксацію вже у самій електронній формі таких цифрових активів. Через це цифровий актив характеризується інформаційно-ресурсним наповненням. До того ж відбувається трансформація прав щодо активу, фактично — зміна режиму правовідносин, де цифровий актив може виступати як новий тип регулятора таких відносин. Це обумовлює «похідний від права на цінність» характер цифрового активу, що якісно відрізняє його від криптовалют.

Цифровий актив є об'єктом цивільного або ж господарського обороту, що обумовлює нормативно-регламентаційне забезпечення його обігу. Тобто цифровий актив знаходиться в межах правового поля, що створює додаткові гарантії для тримачів цифрових активів.

Головним критерієм розмежування цифрового активу та криптовалюти є забезпеченість першого реальними активами. Зокрема важливою є юридична складова, яка також забезпечує підвищеними юридичними гарантіями тримачів цифрових активів, в порівнянні із власниками криптовалюти та інших токенів блокчейну.

Висновки

Фізичні особи та суб'єкти господарювання України повинні самостійно вирішувати питання, чи здійснювати операції із криптовалютою, зокрема, біткойнами, проте враховувати ри-

зики, які вони будуть нести самостійно. Також окремого розгляду потребують питання: визначення правового режиму інструменту криптовалюти, порівняння її із класичною валютою; правового режиму (у тому числі на відповідність законодавству) операцій із майнінгу (видобування) криптовалюти; обґрунтування легітимації чи заборони обігу криптовалюти; оподаткування операцій із криптовалютою у випадку їх легітимації; боротьби із купівлею зброї, наркотиків, фінансування тероризму за ресурси криптовалюту. Подальше дослідження повинно бути направлено на регулювання таких ключових питань та здійснення державного контролю у сфері цифрових активів.

На нашу думку, за допомогою системи бітбон, ми можемо оцифрувати по факту всі блага нашої країни, перевести всі права в цифровий формат, де всі ці активи будуть обертатись в розподіленому реєстрі, тобто буде вестись облік та переміщення всіх благ країни, це дасть нам повну прозорість всіх економічних процесів. Технологія блокчейн — це насамперед технологія зберігання та запису об'єктів обліку (майна), а токени блокчейну — це інструменти обліку. Тобто якщо проводити аналогію з бухгалтерським обліком, то токен в цьому випадку є інвентарним номером і присвоюється конкретному виду майна, облік якого ведеться з допомогою технології блокчейн. Усі операції з криптоактивами несуть у собі високий ризик, з усіма

наслідками. На відміну від криптовалют, цифровий актив Bitbon має правовий зв'язок з реальним майном. Компанія першою у світі ще у 2017 році продемонструвала та опублікувала реальний юридичний механізм зв'язку майна з токеном блокчейну та обліку прав користування майном за допомогою цифрового активу Bitbon.

Система Bitbon є також інформаційною платформою і заснована на прозорому правовому фундаменті, у кожного користувача є свій обліковий запис, а також статус та роль у системі. Децентралізація Системи Bitbon реалізується у двох аспектах,

у технологічному та економіко-правовому, забезпечуючи тим самим високий ступінь довіри до екосистеми загалом. Реєстри обліку прав на майно та угоди з ним у Системі Bitbon публічно доступні та оновлюються в режимі реального часу. За своєю суттю Система Bitbon є першою і поки що єдиною у світі спробою реалізувати широкий спектр суспільних відносин у рамках єдиної цифрової екосистеми, пов'язаної з реальним сектором економіки. Місія Спільноти Системи Bitbon — встановити баланс інтересів між Користувачем системи та державою [13].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ярова К. Криптовалюта: визначення правового статусу в Україні: сайт URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=molv_2017_10_253
2. Волосович С. Державне регулювання ринку криптовалют: зарубіжний досвід. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=uazt_2018_1_10
3. Шевченко Л. Методика обліку криптовалют в умовах нестабільності діючого законодавства. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/158.pdf
4. Tarasova, T., Usatenkob O., Makurin A., Ivanenko V., & Cherchata A. (2020). Accounting and features of mathematical modeling of the system to forecast cryptocurrency exchange rate. *Accounting*. 6. 357–364. DOI: 10.5267 / j.ac.2020.1.003
5. Pashkevych, M., Bondarenko L., Makurin A., Saukh I., & Toporkova, O. (2020). Blockchain technology as an organization of accounting and management in a modern enterprise. *International Journal of Management*. Vol. 11, Is. 6, 516–528. DOI: 10.34218/IJM.11.6.2020.045

6. Криптовалюта // Wikipedia. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Криптовалюта>.
7. Что такое криптовалюта? // Onecoins. URL: <http://onecoins.info/chto-takoe-kriptovalyuta.html>.
8. What is Cryptocurrency: Everything You Need to Know [Ultimate Guide] // Blockgeeks. URL: <https://blockgeeks.com/guides/what-is-cryptocurrency/gh>.
9. Альтернативні гроші: Чому все більше країн світу визнають криптовалюти // ua.112.ua. URL: ua.112.ua/statji/alternatyvni-hroshi-chomu-vse-bilshe-krain-svitu-vyznaiut-kryptovaliuty-364338.html.
10. Cryptocurrency // Investopedia. URL: <http://www.investopedia.com/terms/c/cryptocurrency.asp>
11. Публічний контракт Системи Bitbon. URL: <https://www.bitbon.space/ua/bitbon-system-public-contract>
12. Науково правовий висновок «Цифрові активи як об'єкт правового регулювання». URL: https://information-resources.bitbon.space/pdf/naukovo-pravoviy-visnovok-cifrovaktiviyakobk-tpravovogoregulyuvannya.pdf?_ga=2.174430881.2016340485.1730077174879643573.1730077174
13. Система Bitbon. URL: <https://www.bitbon.space/ua>

МЕЖІ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ (ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Демченко Я. О.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського та трудового права
ІНІ права імені князя Володимира Великого
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»*

Зростаюча кількість майнових прав інтелектуальної власності на внутрішньому ринку України та участь українських суб'єктів господарювання у міжнародному товарообміні, зокрема, в рамках угоди про асоціацію з ЄС та Світової організації торгівлі, зумовлює необхідність означення меж реалізації майнових прав інтелектуальної власності.

Хочемо зазначити, що реалізація майнових прав інтелектуальної власності має розглядатися саме в площині господарського права і регулюватися саме нормами господарського права, оскільки важко собі уявити, що в сьогоdnішніх економічних реаліях така реалізація буде здійснюватися не в рамках здійснення господарської діяльності суб'єктом господарювання та без мети отримання прибутку. В будь-якому випадку, навіть майнові права, що належать фізичній особі яка не є суб'єктом господарювання, будуть реалізовуватися шляхом їх повної або часткової передачі суб'єкту господарювання, який буде використовувати ці права у власній господарській діяльності — майнові права вводяться в господарський оборот. В.С. Щербина однією з головних ознак господарських відносин визнає «їх матеріальний зміст, тобто суспільне виробництво і реалізація (оборот) суб'єктами господарювання продукції (виконання робіт, надання послуг)». [1, с. 22]. Тому такі відносини необхідно визначати як господарські.

Господарське законодавство України встановлює ряд обмежень щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності. Перш за все це строкові обмеження.

Так строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід становить 20 років від дати подання заявки до НОІВ. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на корисну модель становить 10 років від дати подання заявки до НОІВ (ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі») [6].

Строк чинності майнових прав на зареєстрований промисловий зразок становить п'ять років від дати подання заявки до НОІВ і продовжується НОІВ за клопотанням власника промислового зразка на один або більше п'ятирічних строків, за умови сплати збору. Загальний строк чинності майнових прав на зареєстрований промисловий зразок не може становити більш як 25 років від дати подання заявки (ч. 5 Ст. 5 ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки») [5]. Варто зазначити, що вказана норма повністю відповідає ст. 214 Угоди про асоціацію з ЄС якою визначено, що Правовласник може поновлювати термін дії охорони на один або більше п'ятирічних періодів до загального терміну, що становить 25 років з дати подання заявки.

Набуття права на торговельну марку засвідчується свідоцтвом. Строк дії свідоцтва становить 10 років від дати подання заявки до НОІВ і продовжується НОІВ за клопотанням власника свідоцтва щоразу на 10 років, за умови сплати збору (ч. 3 ст. 5 Закону України «Про охорону знаків для товарів і послуг») [4].

Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті (ч. 2 ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Майнові права виконавців охороняються протягом 50 років від дати першого запису виконання. Права виробників фонограм і відеогам охороняються протягом 50 років від дати першого опублікування фонограми (відеограми) або їх першого звукозапису. Організації мовлення користуються відповідними правами протягом 50 років від

дати першого публічного сповіщення передачі. (ст. 44 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [8].

Свідоцтво, яким засвідчується виключне право на використання топографії ІМС діє десять років від дати подання заявки до Установи або від дати першого використання топографії ІМС. (ч. 3 ст. 4 Закону України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів») [7].

Також діючим законодавством України встановлюється ряд інших незначних обмежень щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності:

Законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (ст. 31), «Про охорону прав на промислові зразки» (ст. 22) та «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» (ст. 17) надають право попереднього користування особам, що до дати подання до НОІВ заявки або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету в інтересах своєї діяльності добросовісно використали в Україні заявлений об'єкт права інтелектуальної власності чи здійснили значну і серйозну підготовку для такого використання [5, 6, 8].

Згідно ч. 6. Ст. 16 Закону України «Про охорону знаків для товарів і послуг» [5], виключне право власника свідоцтва забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак не поширюється на:

- здійснення будь-якого права, що виникло до дати подання заявки або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки;
- використання під час торгівлі позначень, що стосуються виду, якості, кількості, призначення, цінності, географічного походження, часу виробництва товарів чи надання послуг або інших характеристик товарів чи послуг, за умови відсутності ознак порушення прав власника свідоцтва на торговельну марку;
- використання під час торгівлі торговельної марки, якщо вона необхідна для вказівки на призначення товару чи послуги

ги, зокрема як додаткового обладнання чи запасних деталей, за умови що таке використання здійснюється відповідно до чесної підприємницької практики;

- застосування торговельної марки у порівняльній рекламі виключно для вирізнення товарів і послуг з метою об'єктивного підкреслення їх відмінностей, за умови що таке застосування здійснюється відповідно до чесної підприємницької практики та з дотриманням положень законодавства про захист від недобросовісної конкуренції;

- некомерційне використання знака;
- усі форми повідомлення новин і коментарів новин;
- добросовісне застосування ними своїх імен чи адрес.

Ст.ст. 21–25 Закону України «Про авторське право і суміжні права» реалізація майнових прав автора обмежується можливістю вільного використання частин твору (цитат) із зазначенням імені автора, вільного відтворення бібліотеками та архівами примірників твору репрографічним способом, що не має систематичного характеру, вільним відтворенням примірників твору для навчання та в особистих цілях. Ст. 42 вказаного закону встановлює подібні обмеження і щодо майнових суміжних прав у випадках відтворення об'єктів суміжних прав виключно з метою навчання чи наукових досліджень та за виключенням експорту відтворених примірників фонограм, відеограм, програм мовлення за межі митної території України [8].

Як вірно зазначає І. Є. Якубівський, «у контексті меж здійснення майнових прав інтелектуальної власності велике значення має додержання правоволодільцем положень конкурентного законодавства», [2, с. 64] оскільки реалізація майнових прав інтелектуальної власності може обмежуватись з метою захисту проти недобросовісної конкуренції.

Вказане перекикається з думкою О.В. Безух, що для компенсації асиметрій, що виникають унаслідок вчинення правочинів на ринку, держава встановлює правила ведення господарської діяльності (фактично в ринкових умовах це правила

конкуренції), які передбачають створення певного господарського правового порядку та інститутів для його підтримання. Унаслідок вчинення приватними особами правочинів, окрім договірних, також виникають відносини економічної конкуренції, які мають публічний характер, охоронні відносини щодо захисту споживачів та економічної конкуренції, додаткові господарські зобов'язання, пов'язані із захистом споживачів. Це обумовлено публічним інтересом до змісту економічних приватних відносин. У сукупності зазначені відносини створюють умови обороту товару на ринку, тобто господарський оборот [3, с. 38].

Обмеженням реалізації майнових прав інтелектуальної власності яке на наш погляд заслуговує на найбільшу увагу є принцип вичерпання прав у зв'язку з введенням в господарський обіг товарів — можливість правоволодільця обмежувати паралельний імпорт.

Міжнародні угоди ратифіковані Україною не містять положень щодо визначення виду вичерпання прав, тому для визначення який саме принцип вичерпання прав національний, регіональний чи міжнародний застосовується в Україні проаналізуємо діюче законодавство України.

Законом України «Про авторське право і суміжні права» встановлюється національний режим вичерпання прав. Згідно ч. 7 ст. 15 вказаного закону, якщо примірники правомірно опублікованого твору законним чином введені у цивільний обіг шляхом їх першого продажу в Україні, то допускається їх повторне введення в обіг шляхом продажу, дарування тощо без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право) ... Проте у цьому випадку право здавання у майновий найм чи комерційний прокат залишається виключно за особою, яка має авторське право [8].

Інші спеціальні закони в сфері реалізації майнових прав інтелектуальної власності не дають змоги дати однозначну відповідь на питання який саме режим вичерпання прав встанов-

лений законодавцем, в якій країні чи регіоні товар має бути введений в економічний обіг для настання відповідних правових наслідків. Що зумовлює доцільність проведення наукових пошуків у цій сфері з метою визначення який же режим вичерпання прав (національний, регіональний чи міжнародний) найбільш повно буде відповідати економічним інтересам українського суспільства.

Як слушно зазначає Т.С.Демченко, оскільки принцип вичерпання права є досить значним обмеженням правомочностей власника, умови його застосування чітко визначені в законодавстві європейських країн [9, с. 148]. Це дає підстави стверджувати про необхідність чіткого визначення умов застосування принципу вичерпання права і в законодавстві України.

Відповідно до ч. 3 ст. 31. Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», не визнається порушенням прав, що впливають з патенту, введення в господарський обіг виготовленого із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі) продукту будь-якою особою, яка придбала його без порушення прав володільця ... якщо цей продукт був виготовлений і (або) після виготовлення введений в обіг власником патенту чи іншою особою за його спеціальним дозволом (ліцензією) [6].

Згідно ч.3 ст. 22 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», не визнається порушенням прав, що надаються патентом, введення в цивільний оборот виробу, виготовленого із застосуванням запатентованого промислового зразка, після введення цього виробу в цивільний оборот власником патенту чи з його спеціального дозволу [5].

Принцип вичерпання прав на знак для товарів та послуг в українському законодавстві сформульований у ч. 6 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» таким чином: «Виключне право власника свідоцтва забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак не поширюється на: ...використання знака для

товару, введеного під цим знаком в цивільний оборот власником свідоцтва чи за його згодою... » [4].

Відповідно до ч. 2 ст. 17 Закону України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», не визнається порушенням прав, що надаються реєстрацією компонування, ввезення на митну територію України, пропонування для продажу, продаж, зберігання в зазначених цілях або інше введення в оборот напівпровідникових виробів, виготовлених із застосуванням зареєстрованого компонування, і будь-яких виробів, що містять такі напівпровідникові вироби, якщо вони придбані законним шляхом. ... якщо вони після виготовлення були введені в оборот власником прав на дане зареєстроване компонування чи за його дозволом. [7].

Як бачимо, в різних законах введення в економічний обіг визначається по різному — «господарський обіг», «цивільний обіг», «обіг». Така термінологічна неузгодженість створює хибне уявлення про існування різних процесів при введенні в економічний обіг об'єктів права інтелектуальної власності. На нашу думку слід використовувати саме термін «господарський обіг», як такий що найбільш повно і вірно відображає суть економічного обігу майнових прав інтелектуальної власності.

Безух О.В. визначає господарський оборот як сукупність взаємопов'язаних відносин між учасниками ринку, яка виникає унаслідок руху товару на ринку. Такі відносини характеризуються побудовою на закономірностях та правилах економічної конкуренції, спеціальним статусом суб'єктів відносин, взаємозамінністю та безособовістю товарів обороту, можливістю розщеплення правомочностей власності, унаслідок чого предметом обороту крім продукції, робіт та послуг можуть виступати документи, що підтверджують певні правомочності, зобов'язання та права, які є самостійними по відношенню до майна, наявністю часових та територіальних меж обороту, попиту і пропозиції, спеціальної відповідальності за порушення правил обороту та порядком її застосування [3, с. 40].

Враховуючи вищевикладене ми робимо наступні висновки.

Реалізація майнових прав інтелектуальної власності є предметом вивчення господарського права.

Діюче законодавство України встановлює ряд обмежень щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності найбільш вагомими з яких є строкові обмеження та принцип вичерпання прав.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» встановлює національний режим вичерпання прав. Щодо інших об'єктів права інтелектуальної власності законодавство не дає чіткої відповіді на питання який саме режим вичерпання прав встановлено, що дає змогу зробити висновок про доцільність проведення наукових пошуків у цій сфері з метою визначення який же режим вичерпання прав (національний, регіональний чи міжнародний) найбільш повно буде відповідати економічним інтересам українського суспільства.

В законодавстві, що визначає принцип вичерпання прав для різних об'єктів права інтелектуальної власності існує термінологічна неузгодженість поняття введення в економічний обіг — «господарський обіг», «цивільний обіг», «обіг». Враховуючи специфіку реалізації майнових прав інтелектуальної власності слід застосовувати саме термін «господарський обіг», як такий що найбільш повно і вірно відображає суть економічного обігу майнових прав інтелектуальної власності. В зв'язку з чим вважаємо за доцільне внести зміни в ч.3 ст. 22 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», ч. 6 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та ч. 7 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» замінивши словосполучення «цивільний оборот» на «господарський оборот», в ч. 2 ст. 17 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» замінивши слово «оборот» на «господарський оборот».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарське право: підручник / В.С.Щербина.— 6-те вид., перероб. і допов.—К.: Юрінком Інтер,2013.—640с.
2. І.Є. Якубівський. Межі здійснення майнових прав інтелектуальної власності в контексті конкурентного законодавства. // Підприємництво, господарство і право. — 2016 — № 3 — С. 59–64.
3. О.В. Безух. Господарський (комерційний) та цивільний обороти: сутність та відмінності в умовах ринкової економіки. [Електронний ресурс]. — URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...2...
4. Закон України «Про охорону знаків для товарів і послуг» [Електронний ресурс]. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#n217>.
5. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» [Електронний ресурс]. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#n225>.
6. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [Електронний ресурс]. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#n397>.
7. Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» [Електронний ресурс]. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80#n258>.
8. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [Електронний ресурс]. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#n213>.
9. Демченко Т.С. Охорона товарних знаків (порівняльно-правовий аналіз) — Київ, Преса України, 2004. — 184 с.

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

ЗНАЧЕННЯ РІШЕННЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ЄСПЛ У МІЖДЕРЖАВНІЙ СПРАВІ «УКРАЇНА ПРОТИ РОСІЇ (ЩОДО КРИМУ)» ВІД 25 ЧЕРВНЯ 2024 РОКУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРАКТИКИ ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Микола Гнатовський

*суддя Європейського Суду з прав людини,
кандидат юридичних наук, доцент*

Однострійно ухвалене Великою Палатою ЄСПЛ та оприлюднене 25 червня 2024 року рішення у справі за міждержавними заявами України №№ 20958/14 та 38334/18 до Російської Федерації щодо Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, може аналізуватися у багатьох вимірах. Тези цього виступу обмежуються лише деякими позиціями, які, як видається, найпомітніше впливають на розвиток практики ЄСПЛ.

У цих двох міждержавних заявах, поданих відповідно до статті 33 ЄКПЛ, уряд України стверджував, що Російська Федерація несе відповідальність за адміністративні дії, що призвели до численних порушень прав людини, які є частиною великої, взаємопов'язаної кампанії політичних репресій, здійсню-

ваної Росією і спрямованої на придушення будь-якої політичної опозиції на окупований нею території.

Часові та територіальні рамки заяви № 20958/14 були обмежені періодом з 27 лютого 2014 року по 26 серпня 2015 року та територією Криму, тоді як заява № 38334/18 не мала таких часових обмежень. Уряд-заявник не вимагав винесення судового рішення в окремих справах, на які він посилався, а просив розглядати їх як докази адміністративної практики, що порушує Конвенцію. Відповідно, індивідуальні скарги на стверджувані порушення Конвенції не входили до предмету розгляду Судом у цій справі.

У своєму рішенні про прийнятність від 16 грудня 2020 року Велика Палата постановила, що оскаржувані факти, які є предметом заяви № 20958/14, підпадають під «юрисдикцію» Російської Федерації у значенні статті 1 Конвенції. Велика Палата відхилила попередні заперечення Уряду-держави-відповідача та визнала прийнятними скарги Уряду-заявника на стверджувану адміністративну практику, що суперечить статтям 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10 та 11 Конвенції, статтям 1 та 2 Першого протоколу до Конвенції, статті 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статті 1 Першого протоколу до Конвенції, 1, статті 2 Протоколу № 4, а також статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтями 8, 9, 10 і 11 Конвенції та статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції. Згодом Велика палата провела слухання по суті заяви № 20958/14 і щодо прийнятності та суті заяви № 38334/18 (стосовно, серед іншого, поводження з українськими політичними в'язнями в Криму, інших частинах України, Російській Федерації та Білорусі).

У рішенні від 25 червня 2024 року Велика Палата визнала прийнятною скаргу щодо переведення ув'язнених з Криму до Росії, порушену також у заяві № 20958/14, про яку тим часом було повідомлено Російську Федерацію, і встановила порушення Конвенції та протоколів до неї щодо кожної з прийятних скарг у цій заяві. Велика Палата також визнала заяву № 38334/18

частково прийнятною і частково непринятною. По суті цієї заяви Велика палата встановила порушення статей 3, 5, 6, 7, 8, 10 та 11 Конвенції, а також статті 18 у поєднанні зі статтями 5, 6, 8, 10 та 11. Вона також зарезервувала питання про справедливу сатисфакцію і вказала, відповідно до статті 46 Конвенції, що держава-відповідач повинна вжити всіх заходів для забезпечення якнайшвидшого безпечного повернення відповідних ув'язнених, переведених з Криму до в'язниць в Росії.

Що стосується власної юрисдикції, ЄСПЛ підтвердив принципи, нещодавно визначені Палатою його Третьою секцією у справі *Pivkina and Others v. Russia*, §§ 46–54, що застосовуються при розгляді індивідуальних справ проти Російської Федерації. Після виключення Російської Федерації з Ради Європи та припинення, з 16 вересня 2022 року, її участі в Європейській конвенції з прав людини, скарги, подані проти Росії, можуть бути поділені на три групи. До першої з них входять скарги на події, що мали місце до дати припинення дії Конвенції щодо РФ (16 вересня 2022 року). Не викликає сумнівів у тому, що ЄСПЛ має юрисдикцію розглядати відповідні скарги. Друга категорія стосується скарг на дії чи бездіяльність РФ після того, як вона припинила бути Високої Договірної Стороною Конвенції. У цій категорії скарг юрисдикція ЄСПЛ *ratione personae* відсутня. Нарешті, існує третя категорія скарг, які стосуються дій та бездіяльності РФ, що почалися під час дії ЄКПЛ щодо цієї держави, але охоплюють період після дати припинення дії Конвенції щодо цієї держави. Що стосується цієї останньої категорії, Суд повторив, що для встановлення своєї темпоральної юрисдикції важливо визначити в кожній конкретній справі точний час стверджуваного втручання, беручи до уваги як оспорювані факти, так і обсяг конвенційного права, яке, як стверджується, було порушено. У випадках, коли втручання відбувається до дати припинення, а невиконання зобов'язань відбувається після цієї дати, саме дата втручання має бути збережена для визначення часової юрисдикції Суду. Так, у справі № 38334/18

Суд встановив, з огляду на відповідну адміністративну практику, що він має юрисдикцію щодо ситуації тримання в умовах несвободи, яке розпочалося до дати припинення дії Конвенції щодо держави-відповідача, з огляду на безперервність такого тримання в умовах несвободи.

У сфері питань співвідношення зобов'язань держави за міжнародним правом прав людини та міжнародним гуманітарним правом, найважливішим розвитком практики Суду є надана ним відповідь на загальне питання «законності», як того вимагають різні положення Конвенції, у випадках, коли держава-відповідач, здійснюючи «ефективний контроль» над районом за межами своєї міжнародно визнаної території, замінює чинне законодавство цього району своїми власними законами. Суд вирішив, що його попередні рішення у подібних ситуаціях (наприклад, *Loizidou v. Turkey (merits)*; *Mozer v. the Republic of Moldova and Russia [GC]*; *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia [GC]*; and *Mamasakhlisi and Others v. Georgia and Russia*) не можуть бути застосовані у цій справі, оскільки вони стосувалися або «права» міжнародно невизнаних утворень, що не відображають жодної правової та судової традиції, сумісної з Конвенцією, або продовження застосування попереднього національного законодавства, що діяло на відповідній території. Натомість нинішня справа стосувалася застосування в Криму законодавства Російської Федерації (або «права» місцевих органів влади, як похідного від нього), яке повністю замінило раніше застосовне та чинне українське законодавство після укладення так званого «Договору про приєднання» між Росією та так званою «Республікою Крим». Оскільки до подій, що були предметом розгляду справи, мали застосовуватися як положення ЄКПЛ, так і норми міжнародного гуманітарного права (МГП), і оскільки Суд був покликаний тлумачити Конвенцію у світлі відповідних положень МГП, загальне питання «законності» було вирішене шляхом посилення на останнє. Суд послався на норми МГП, що визначають зобов'язання держави-о-

купанта (Гаазьке положення 1907 року та Четверта Женевська конвенція 1949 року), які чітко передбачають, що існує зобов'язання зберігати закони, що діють на окупованій території, і не змінювати, не зупиняти і не замінювати їх власним законодавством держави-окупанта, за винятком трьох виняткових ситуацій (i) потреба держави-окупанта усунути будь-яку пряму загрозу власній безпеці; (ii) обов'язок держави-окупанта виконувати свої обов'язки за Женевською конвенцією; або (iii) необхідність забезпечити «впорядковане управління» окупованою територією. Оскільки існування жодної з цих виняткових ситуацій не було доведено, Суд дійшов висновку, що російське законодавство в Криму не може вважатися «законом» у розумінні Конвенції, а будь-яка адміністративна практика, заснована на цьому законодавстві, не є «законною» або «відповідною до закону». Те ж саме стосувалося і актів «російських судів», що діяли в Криму після 18 березня 2014 року (дати укладення так званого «Договору про приєднання»), оскільки ці «суди» не могли вважатися «встановленими законом» для цілей статті 6 § 1 Конвенції.

Важливим аспектом «кримського рішення» Великої Палати ЄСПЛ став застосований нею підхід до питання насильницьких зникнень. Суд постановив, що при визначенні наявності адміністративної практики насильницьких зникнень, що суперечить статті 2 Конвенції, загальний розгляд не повинен обмежуватися лише тими особами, які в кінцевому підсумку залишилися безвісти зниклими. Незважаючи на те, що презумпція смерті застосовується лише до цих осіб, Суд дійшов висновку, що в загальному контексті великої кількості випадків незаконного позбавлення волі та відносно короткого періоду, протягом якого відбувалися викрадення, особливе значення має низка особливостей ситуації. По-перше, викрадення були вчинені особами, дії яких тягнуть за собою відповідальність держави-відповідача. По-друге, жертвами насильницьких зникнень були переважно проукраїнські активісти, журналісти та

кримські татари, які сприймалися як опоненти подій, що розгорталися в Криму в той час. По-третє, викрадення відбувалися за певною схемою і використовувалися як засіб залякування та переслідування таких осіб в рамках реалізації глобальної стратегії РФ, спрямованої на придушення існуючої в Криму опозиції до російської «окупації». У цій справі було задокументовано 43 випадки зникнень, але лише вісім з викрадених досі вважаються зниклими безвісти, а їхнє місцезнаходження та доля залишаються невідомими, тоді як більшість з цих осіб були звільнені незабаром після зникнення. Тим не менш, Велика Палата постановила, що випадки викрадень були «достатньо численними», щоб становити практику або систему (тобто відповідали критерію «повторюваності дій»), яка сама по собі була небезпечною для життя, щоб застосувати статтю 2 до цієї адміністративної практики. Крім того, ЄСПЛ врахував, що органи прокуратури держави-відповідача систематично відмовлялися проводити ефективне розслідування за достовірними заявами про насильницькі зникнення.

Ще один примітний аспект справи стосується статті 18 ЄКПЛ, що, як нагадує Суд в § 1335 аналізованого рішення, Таким має на меті запобігти неправомірному та незаконному обмеженню прав і свобод, передбачених Конвенцією, через такі дії держави, як політично вмотивовані переслідування, що суперечать самому духу Конвенції. Варто нагадати, що стаття 18 може застосовуватися лише у поєднанні зі статтею Конвенції, яка кваліфікує відповідне право. У «кримському рішенні» Велика палата чітко визначила застосовність статті 18 у поєднанні зі статтями 6 (право на справедливий суд) і 7 (ніякого покарання без закону) Конвенції. Що стосується статті 6, Суд підтвердив, що положення Конвенції допускають як явні, так і неявні обмеження. Крім того, з огляду на свою велику практику з цього питання, Суд встановив, що права, захищені статтею 6, є гарантіями, щодо яких можуть проявлятися фундаментальні зловживання з боку держави. Таким чином, стаття 18 засто-

совна разом зі статтею 6. І навпаки, ситуація була іншою щодо статті 7: з огляду на невідступний характер її гарантій, Суд вважав, що стаття 18 не може застосовуватися разом з нею, тому скарга на порушення статті 18 у поєднанні зі статтею 7 була визнана несумісною *ratione materiae* з Конвенцією.

Сподіваюся, що з огляду на його обсяг і важливість, рішення Великої Палати ЄСПЛ у «кримській справі» від 25 червня 2024 року стане предметом розгляду у багатьох нових публікаціях та стане предметом важливих дискусій між фахівцями з питань міжнародного захисту прав людини в умовах військової окупації.

INDIGENEITY: PUSHING FOR INCLUSION AND APPROPRIATION IN THE ANTHROPOCENE?

Vlad Vernygora

Project Principal Investigator

(Tallinn University of Technology, Estonia),

*'What role for Europe in the Indo-Pacific? Identifying regional
policy responses towards the EU's Indo-Pacific Strategy 2022–25'*

DSocSc Candidate in International Relations

(University of Lapland, Finland) Visiting Professor of Law

(UNILAK, Rwanda)

Abstract

This piece attempts at critically elaborating on the factor of 'indigeneity' in the context of internal politics as well as its obvious struggle to understand the very meaning of the phenomenon. The issue-associated practical point is argued to be looking like a matter of convenience for those who prefer engaging it into play or getting rid of it from the intra-politics whenever the phenomenon loses its leverage.

Keywords: Indigeneity, Anthropocene, Knowledge, Environment, Science, Convenience, Internal Politics.

Not a great deal of occasions can be singled out when the Western scholarship, despite its inborn quality to be constantly searching for new approaches to ontological challenges, would genuinely tackle the actuality in order to recognise the existence of what really exists (or, for that matter, non-existence of what does not). Most probably, such an occurrence last took place when *La Promenade du sceptique* made the name of Denis Diderot academically immortal, even though the wait for the publication of the work was nearly a century. A great hooligan of philosophy, Diderot would have been positively thrilled to find out that one of the most important parts of the heavily atheistic physical cosmology, the Big Bang theory, would be framed up by a priest.

Therefore, we argue that a notion is analytically at play when it is convenient for a scholar or an agency to engage it into play, or, if a more precise line of words is to be used, *Zeit zu leben und Zeit zu sterben*.

Considering the generalisation above, the Western (Eastern or any other) academia, together with its corresponding locality's governing body, never bothered to ignore, let alone hate, the social phenomenon of 'indigeneity'. Convenience, or lack of it, has always been the key. Marxism and the National Question was written by the same personality who then, in 20 years, went ahead to brutally deconstruct the policy of *Korenizatsiya* (коренізація), paving the way to the Holodomor. There is no genuinely 'eastern' Stalin or truly 'western' Hitler around these days, nor have we been noticing the presence of Friedrich Nietzsche or Martin Heidegger among the debaters of the Munich Security Conference. At the same time, 'indigeneity' has become a buzzword in the field of post-Cold War political science, and, as it appears to be the case, there are three compelling as well as interlinked reasons for this development. Firstly, there is a detectable general understanding — a highly questionable one though — that "indigenous peoples have a special relationship with, and knowledge of, the environment" (Lindroth and Sinevaara-Niskanen, 2013, p. 279).

Secondly, the fact that a particular community has a historically traced distinct continuity with a pre-colonial society, has been broadly converted into legal norms, including those that are directly associated with or already are international law. Ironically, this situation has given a golden chance to the United Nations (UN), the core element of the current international system, to do something that comes out to be positive, since the organisation — full of "peace-loving states" ('Charter of United Nations', Chapter II, Art. 3) — has already given up the process of arranging what it is supposed to be arranging, international peace and security. Even acting in such an authentically definite bureaucratic 'nirvana', the UN still has not managed to clearly define indigenous peoples, because it is declared

to be “difficult to fully capture their diversity” (‘Partnering with Indigenous Peoples: Experiences and Practices’, 2012, p. 3).

Thirdly, the phenomenon of indigeneity has now become directly associated with intra-politics, recognising holistically political as well as unifying nature of Anthropocene — “humans [...] assumed the role of the principal architect” (Evans and Reid, 2014, p. 4), — transforming real and perceived resilience into numerous commodities, since “[l]ife for the resilient subject is always on the margins of existence” (Evans and Reid, 2014, p. 83), and working overtime to irreversibly re-design a locality’s strategic identity narrative that has presumably been featured by myriads of post-invasion/post-colonial ‘tales’ about those ‘good old days’. For example, as noted by Henry and Pene (2001, p. 234), “Māori intellectuals have begun to question and re-evaluate the tenets of their disciplines, from a distinctly Māori perspective”.

In terms of classic scholarly research, when it comes to indigeneity being exemplified, the fields of political science, social anthropology, and sociology are getting enriched on the daily basis. The phenomenon, which has managed to quasi-unify the peoples of Amazon, Lapland, and the Pacific under a perceivably single analytical ‘roof’, exhibits an unmatched degree of internal diversity. For example, a range of difficult legal issues associated with Te Tiriti o Waitangi (‘The Treaty in brief’, 2022) never prevented New Zealand from eventually becoming Aotearoa. However, the post-modern Kiwi approach on intra-societal integration has effectively resulted in diverting the sizeable segment of the country’s Māoridom, 850,500 people or 16.7 per cent of national population (‘Māori population estimates: At 30 June 2020’, 2020) from giving their political support to the Māori Party (Te Pāti Māori). The latest 2023 General Election’s preliminary count showed the Māori Party receiving support from 58,949 voters or 2.61 per cent of the total number of votes placed (‘2023 General Election — Preliminary Count’, 2023). Therefore, it means that the indigenous people of Aotearoa New Zealand prefer voting on policies of major parties rather than following an ‘ethnic

political call'. So, "God defend New Zealand" ? To please a Skeptic during his yet another Walk, there is also another option: "Manaakitia mai Aotearoa". The story on Sami and Finland is different.

REFERENCES

1. Charter of United Nations (1945). Available from [<https://www.un.org/en/about-us/un-charter>].
2. Evans, Brad and Reid, Julian (2014) *Resilient life: The Art of Living Dangerously* (Polity, 2014).
3. Henry, Ella and Pene, Hone (2001) 'Kaupapa Māori: Locating Indigenous Ontology, Epistemology and Methodology in the Academy', *Organization*, 8:2, 234–242, DOI: 10.1177/1350508401082009
4. Lindroth, Marjo and Sinevaara-Niskanen, Heidi (2013) 'At the Crossroads of Autonomy and Essentialism: Indigenous Peoples in International Environmental Politics', *International Political Sociology*, 7, 275–293. DOI: 10.1111/ips.12023
5. 'Māori population estimates: At 30 June 2020' (2020) Statistics New Zealand, 16 November. Available from [<https://www.stats.govt.nz/information-releases/maori-population-estimates-at-30-june-2020>].
6. 'Partnering with Indigenous Peoples: Experiences and Practices' (2012), Secretariat of the United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues. Available from [<https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/LibraryDocuments/partnering-with-ips.pdf>].
7. 'The Treaty in brief' (2022) in New Zealand History. Available from [<https://nzhistory.govt.nz/politics/treaty/the-treaty-in-brief>].
8. '2023 General Election — Preliminary Count', 2023, Electoral Commission New Zealand. Available from [https://electionresults.govt.nz/electionresults_2023_preliminary/].

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМЦІВ СТОЛИЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Буличева Н. А.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка*

Буличев А. О.,

*кандидат юридичних наук, начальник 1-го відділу
науково-дослідної лабораторії проблем правового
та організаційного забезпечення діяльності /
Міністерства ДНДІ МВС України*

З метою сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, а також створення нових робочих місць та збільшення надходжень до бюджету міста Києва у Київській міській раді 25 травня 2023 року внесли зміни до Положення про фінансово-кредитну підтримку суб'єктів малого та середнього підприємництва у місті Києві (далі- Положення про ФКП), яке діє з 2017 року. Це рішення було спрямоване на збільшення кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва у місті Києві, які матимуть змогу отримати фінансово-кредитну підтримку. А також унеможливлення отримання цієї підтримки суб'єктами бізнесу, які пов'язані з державою-агресором. Також було передбачено зменшення фінансового навантаження на столичних підприємців на час дії воєнного стану та протягом 90 календарних днів після його припинення або скасування, а саме компенсувати 99 % від суми відсотків за кредитним договором, які фактично сплачені позичальником за звітний період [1].

Згідно з вказаним Положенням про ФКП підприємці міста Києва можуть отримувати фінансування на реалізацію своїх інвестиційних проєктів на наступних умовах:

- процентна ставка до UIRD (12 місячний) + 9 %.
- сума кредиту не може перевищувати 50 млн грн.
- максимальний строк надання фінансово-кредитної підтримки не може перевищувати 6 років.

Суб'єкти малого та середнього підприємництва, які отримали кредит за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» та підпадають під вимоги Положення про ФКП, за їх згодою, можуть отримати додаткову фінансово-кредитну підтримку від київської міської влади. Тобто, для підприємців столиці, які є учасниками державної програми «Доступні кредити 5-7-9 %», кінцеві відсоткові ставки будуть до 0,1 % річних.

На сьогодні у програмі фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва у місті Києві беруть участь наступні банки: АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «ОЩАДБАНК», АТ «КРЕДИТВЕСТ БАНК», АТ «КРЕДОБАНК», АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «КБ «ГЛОБУС», ПАТ «БАНК ВОСТОК», АТ «БАНК УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ», АТ «ТАСКОМБАНК», АТ «КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК», АТ «АСВІО БАНК», АТ «УКРЕКСІМБАНК» ПАТ «МТБ БАНК» та АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Відповідно до Положення позичальниками можуть бути суб'єкти господарювання — резиденти України, що зареєстровані в місті Києві, виробничі потужності яких розміщені повністю або частково на території міста Києва або Київської області, ведуть реальну господарську діяльність не менше 1 (одного) року та які підпадають під визначення суб'єктів малого або середнього підприємництва згідно з положеннями Господарського кодексу України.

Суб'єкти господарювання повинні розуміти, що надання фінансово-кредитної підтримки здійснюватиметься за чітко

визначеними критеріями кредитного проекту, до яких відносяться:

Критерій 1. Реєстрація, сплата податків, розміщення виробничих потужностей. Реєстрація та сплата податків в м. Києві, виробничі потужності частково або повністю розміщені у Київській області.

Критерій 2. Вид діяльності згідно з КВЕД 2010. Всі види діяльності (переробна промисловість, торгівля, готельно-ресторанний бізнес, будівництво, телекомунікації тощо), окрім: виробництва алкоголю, тютюнових виробів, вибухових речовин, зброї, фінансової та страхової діяльності, програмування, азартних ігор тощо.

Критерій 3. Цільове використання кредитів, у рамках напрямів основної діяльності позичальника відповідно до КВЕД 2010:

3.1) придбання устаткування, обладнання та інших основних засобів виробничого призначення, а також транспорту, який буде використовуватись в комерційних та виробничих цілях;

3.2) модернізація технологічного процесу виробництва або основних засобів (машин, обладнання тощо) для розширення діючого або створення нового виробництва, зниження собівартості;

3.3) придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок з метою провадження суб'єктом підприємництва господарської діяльності без права передачі такої нерухомості та/або земельних ділянок в платне або безплатне користування третім особам;

3.4) здійснення будівництва, реконструкції або ремонту приміщень, у яких суб'єкт підприємництва провадить основну господарську діяльність, які на праві власності або користування належать суб'єкту підприємництва;

3.5) впровадження енергозберігаючих проектів та проектів, спрямованих на зменшення енергозатрат;

3.6) впровадження «зелених технологій» виробництва;

3.7) поповнення обігових коштів, фінансування оборотного капіталу, з урахуванням пункту 2.2 Положення;

3.8) придбання об'єктів права інтелектуальної власності, за договорами комерційної концесії (франчайзингу), пов'язані із реалізацією суб'єктом підприємництва інвестиційного проєкту.

Критерій 4. Власний внесок позичальника. Позичальник зобов'язаний профінансувати не менше 20 % вартості об'єкту кредитування. Ця вимога не стосується кредитів або кредитних ліній, цільовим призначенням яких є поповнення обігових коштів та/або фінансування оборотного капіталу.

Процедуру отримання фінансово-кредитної підтримки максимально спрощено. Для її отримання підприємець:

I. Вивчає критерії, визначені рішенням Київської міської ради від 21.09.2017 № 46/3053 «Про затвердження Положення про фінансово-кредитну підтримку суб'єктів малого та середнього підприємництва у місті Києві» (зі змінами та доповненнями).

II. Подає до банку свій кредитний проєкт. У разі відповідності вимогам банку щодо кредитування та визначеним критеріям отримує фінансово-кредитну підтримку від міської влади [2].

Слід також відмітити, що Національний проєкт із розвитку підприємництва та експорту Дія. Бізнес, який був ініційований Міністерством цифрової трансформації України, містить Інформаційний розділ про державні та донорські програми, приватні ініціативи підтримки підприємців в умовах війни, що постійно доповнюється новими ініціативами та призваний допомогти зберегти бізнес, робочі місця та підтримати економіку України. Даний розділ складається із частини, присвяченій урядовим програмам та ініціативам з підтримки бізнесу, зокрема «Компенсація за працевлаштування ВПО», «Єдина платформа цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу»,

«Урядова програма «Робота», «Експорт в умовах війни» та ін. Окремо міститься «Допомога від Ради бізнес-омбудсмена», а також безкоштовні консультації та онлайн курси для підприємців [3].

Отже, на шляху до перемоги, задля підвищення спроможності країни ефективно протистояти агресору, вбачаємо за визначальне впровадження державних та місцевих програм для стабілізації внутрішнього виробничого потенціалу країни, а також для його відновлення у воєнний та післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичні матеріали офіційного веб-сайту Київської міської ради URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/u-stolyci-zbilshyly-kilkist-subyektiv-malogo-ta-serednogo-pidpryyemnyctva-yakimozhut>
2. Аналітичні матеріали офіційного веб-сайту Київської міської ради URL: https://kyivcity.gov.ua/biznes_ta_litsenzuvannia/programa_ffinansovo-kreditno_pidtrimki_subyektiv_malogo_ta_serednogo_pidpriyemnitstva_u_misti_kiyevi/
3. Офіційна веб-сторінка Дія.Бізнес URL: <https://business.diia.gov.ua/wartime>

IMPEMENTATION OF DECISIONS OF THE UN HUMAN RIGHTS COMMITTEE IN THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Aleksander Vashkevich

professor,

European Humanities University, Vilnius

Introduction

The UN Human Rights Committee is a body of independent experts that monitors the implementation of the International Covenant on Civil and Political Rights, one of the key universal human rights treaties. The Committee was established in 1976, when the ICCPR came into force, and consists of 18 members who are elected by state parties to the ICCPR. One of the main tasks of the Committee is to consider individual communications against states that have accepted the Committee's competence to do so. As of November 1, 2024 116 states were parties to the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights which is devoted to the individual communication procedure [1]. The final stage of the consideration of the admissible communications is concluded with the adoption by the Committee of the so called "Views"-decision on the merits. These decisions consist of the Committee's findings on the violations alleged by the author of a communication and, if any have been found, state a remedy for them. It is necessary to bear in mind that the States are free to choose methods of the implementation however they must use whatever means lie within their power in order to give effect to the Views issued by the Committee.

The aim of the article is to show how Lithuania managed to implement successfully the views of the Human Rights Committee from 25 March 2014 and why it took so long to do this. The historical and doctrinal research methods are used in this study.

Rolandas Paksas case: factual circumstances

On 5 January 2003 Rolandas Paksas was elected President of the Republic of Lithuania in direct and democratic elections. He took office on 26 February 2003 and in accordance with Article 82 of the Lithuanian Constitution, he took an oath to be loyal to the Republic of Lithuania and the Constitution, to fulfil the duties of his office conscientiously, and to be equally just to all. On 11 April 2003 he issued Decree no. 40, countersigned by the Minister of the Interior, granting Lithuanian citizenship “by way of exception” to a Russian businessman, J. Borisov. On 6 November 2003, the Lithuanian Parliament (Seimas) requested the Constitutional Court to advise whether Presidential Decree was in compliance with the Constitution and with the Citizenship Act. The Seimas submitted that the procedure of granting citizenship on an exceptional basis appeared to have been applied inappropriately, considering that Mr. Borisov had no special merit warranting exceptional treatment for him, and that Mr. Paksas had granted him citizenship as a reward for his substantial financial assistance to his election campaign. On 18 December 2003, 86 members of the Seimas initiated impeachment proceedings against R. Paksas. On 23 December 2003, the Seimas set up a special commission to investigate the allegations about his conduct [2, para 10–15]. On December 30, 2003 the Constitutional Court ruled that Decree no. 40 was not in compliance with Article 29 § 1, Article 82 § 1 and Article 84 § 21 of the Constitution, the constitutional principle of the rule of law and section 16 (1) of the Citizenship Act [3].

On 19 February 2004, the special investigation commission of Seimas concluded that some of the charges made against Mr. Paksas were founded and serious, and it recommended that the Seimas institute impeachment proceedings. On the same day, the Seimas requested the Constitutional Court to determine whether the specific acts of the President cited by the commission had breached the Constitution.

On 31 March 2004, the Constitutional Court adopted Ruling No. 14/04 declaring a gross breach of the Constitution and of the Paksas constitutional oath on three points: 1) unlawfully granting citizenship to Mr. Borisov by Decree No. 40 as a reward for his financial support; 2) informing Mr. Borisov that the law enforcement institutions were investigating him and tapping his telephone conversations; 3) exploiting his official status to influence decisions of the private company concerning the transfer of shares, with a view to defending the property interests of certain private individuals close to him [4].

On 6 April 2004 the Seimas decided to remove Mr. Paksas from the office of President on account of the gross violations of the Constitution found by the Constitutional Court. Notwithstanding his impeachment, former President decided to stand as a candidate in the new presidential election called for 13 June 2004. He had gathered the required number of signatures in support of his candidacy, and submitted them to the Central Electoral Committee for the registration. However, on 4 May 2004, Parliament amended the Presidential Elections Act by inserting the following provision: “A person who has been removed from parliamentary or other office by the Seimas in impeachment proceedings may not be elected President of the Republic if fewer than five years have elapsed since his removal from office.” Following this amendment, the Central Electoral Committee refused to register the author as a candidate. The issue was forwarded to the Constitutional Court [2, para 29–32.].

On 25 May 2004, the Constitutional Court held that disqualifying a person from standing for election was compatible with the Constitution, but that subjecting such a disqualification to a time limit was unconstitutional. In the Court opinion, where a person has been removed from the office of the President for a gross violation of the Constitution or a breach of oath, he or she may never again be elected President of the Republic or a member of the Seimas and he or she may not hold an office for which it is necessary to take an oath in accordance with the Constitution. The Constitutional Court

referred to the fact that “The President of the Republic, whose actions were recognised by the Constitutional Court as those which grossly violated the Constitution, and who has been removed from office by the Seimas, the representation of the Nation, according to the procedure for impeachment proceedings, under the Constitution, will always remain someone who has breached his oath to the Nation and grossly violated the Constitution, and who has been dismissed as President of the Republic for those reasons”. Therefore, concluded the Court, “there would always exist a reasonable doubt, which would never disappear, related to the certainty and reliability of his repeatedly taken oath, and thus related to the fact whether the person who takes the oath will really perform his duties of the President of the Republic in the manner prescribed by the oath to the Nation, whether this person will not breach the oath to the Nation again, in other words, whether the oath repeatedly taken by this person to the Nation will not be fictitious”[5].

On 15 July 2004 the Parliament passed an amendment to the Seimas Elections Act in order to implement the Ruling of the Constitutional Court. From that moment any official who had been removed from office following impeachment proceedings was disqualified from being a member of parliament [4].

Complaint to the European Court of Human Rights

As Mr.Paksas became ineligible to take part at the elections to the state bodies of Lithuania he decided to bring a complaint to the European Court of Human Rights. His complaint was considered by the Grand Chamber of the ECtHR on 6 January 2011 and partly was successful. The Court wasn't persuaded that the applicant's permanent and irreversible disqualification from standing for election as a result of a general provision constitutes a proportionate response to the requirements of preserving the democratic order [2, para 105]. Therefore it found a violation by Lithuania of Article 3 of Protocol No.1 to the ECHR, which guarantees free elections at reasonable intervals by secret ballot, under conditions which will

ensure the free expression of the opinion of the people in the choice of the legislature [2, para 112].

Complaint to the UN Human Rights Committee

Getting the decision of the ECtHR in 2012 Mr. Paksas immediately applied to the United Nations Human Rights Committee claiming *inter alia* violation of his rights under article 25 (a), (b) and (c) of the International Covenant on Civil and Political Rights. On 25 March 2014 the Committee came to the conclusion “that the lifelong disqualifications on being a candidate in presidential elections, or on being a prime minister or minister, were imposed on the author following a rule-making process that was highly linked in time and substance to the impeachment proceedings initiated against him. Under the specific circumstances of the instant case, the Committee therefore considers that the lifelong disqualifications imposed on the author lacked the necessary foreseeability and objectivity and thus amount to an unreasonable restriction under article 25 (b) and (c) of the Covenant, and that the author’s rights under these provisions have been violated” [6]. Thus, in accordance with article 2, paragraph 3 (a), of the Covenant, Lithuania was under an obligation to provide the author with an effective remedy, including through revision of the lifelong prohibition of the author’s right to be a candidate in presidential elections or to be a prime minister or minister, in light of the State party’s obligations under the Covenant.

Process of the implementation of the Human Rights Committee Views

Initially in order to implement decisions of the international human rights institutions it was decided to make amendments to the legislative acts. On 22 March 2012 the Seimas amended paragraph 5 of Article 2 of the Law on Elections to the Seimas and established that “a person who was removed from office by the Seimas according to the procedure for impeachment proceedings or his mandate of a Member of the Seimas was revoked by the Seimas cannot be

elected Member of the Seimas if less than **four years** have lapsed from the effective date of the decision to remove him from office or to revoke his mandate of a Member of the Seimas” [7]. However, Constitutional Court of Lithuania on 12 May, 2012 adopted a Ruling according to which the quoted norm was in contradiction with the Constitution. The Constitutional Court once again confirmed its earlier doctrine, that a person, who was removed from office according to the procedure for impeachment proceedings for gross violation of the Constitution, breach of oath, may never again be elected as Member of the Seimas, President of the Republic [8]. This decision of the Court was once again confirmed in 2016 by its Ruling from December 22. The Constitutional Court stressed that while implementing ECtHR judgment on Paksas, Lithuania should also take into account the recommendations formulated in the Views of the United Nations Human Rights Committee [9]. Thus, the only possible way to implement decisions of the international human rights institutions was to make relevant amendments to the Basic Law. Outstanding Lithuanian constitutionalists supported this idea [10, p. 59–60].

As Dr. D. Murauskas rightly stated, the complexity of the implementation of the Paksas case was rooted in procedural lawmaking challenges. Moreover, the costs of execution were related to the risk of politicians to lose voters who strongly oppose the idea of “rehabilitation” of Mr. Paksas by allowing him to participate in the elections [11, p. 216].

Any constitutional amendments in Lithuania could be made only through national referendum or by double voting by the Parliament. A motion to alter or supplement the Constitution of the Republic of Lithuania may be submitted to the Seimas by a group of not less than 1/4 of all the Members of the Seimas or not less than by 300,000 voters. Moreover, amendments to the Constitution must be considered and voted at the Seimas twice. There must be a break of not less than three months between the votes. A draft law on the alteration of the Constitution shall be deemed adopted by the Seimas if, during each

of the votes, not less than 2/3 of all the Members of the Seimas vote in favour thereof. A failed amendment to the Constitution may be submitted to the Seimas for reconsideration not earlier than after one year.

That's why the process of implementation of decisions of the Human Rights Committee and ECtHR d took so long. There were several attempts to change the constitutional provisions in 2015, 2017, 2018 but all they failed [12]. In August 2018 the Human Rights Committee in its Concluding observations on the fourth periodic report of Lithuania expressed its concern "at the slow pace of implementation of its Views in communication No. 2155/2012 (*Paksas v. Lithuania*), adopted in March 2014, regarding the disqualification from political office of the former President" [13].

There have been several other attempts in 2019–2021 to make the necessary changes to the Constitution. However, they succeeded only in 2022. The amendment was approved in the first vote on 18 January 2022 with a majority of 131 votes in favour (no votes against, one abstention) [14]. It was adopted unanimously in the second vote with a majority of 135 votes [15]. Article 74 of the Constitution was supplemented by a new provision which reads: "A person who has been removed from office or whose mandate of a Member of the Seimas has been revoked by the Seimas according to the procedure for impeachment proceedings for a gross violation of the Constitution or a breach of the oath may take an office that is specified in the Constitution and the commencement of which is, under the Constitution, linked with taking the oath provided for in the Constitution if not less than ten years have passed from the decision of the Seimas by which the person was removed from office or his mandate of a Member of the Seimas was revoked" [16].

An Electoral Code of Lithuania was also changed and now part 3 of the Art.11 provides that a person removed by impeachment from any office, including the office of a Member of the Seimas, may be elected as Member of the Seimas or President of the Republic not

earlier than ten years after the decision on removal from office or revocation of the mandate of a Member of the Seimas [17].

Conclusion

The implementation of the Human Rights Committee's decision on the Paksas case was an extremely complex process involving the country's Parliament and Constitutional Court. It took more than 8 years. In order to implement the Committee's decision, the Republic of Lithuania changed the text of the country's supreme law — the Constitution, once again demonstrating to the entire international community its commitment to the principles of the rule of law and good governance. Lithuania serves as a good example for all member states of the Optional Protocol to the Covenant on Civil and Political Rights to properly implement their international obligations arising from these acts.

REFERENCES

1. Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights New York, 16 December 1966. URL : https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-5&chapter=4&clang=_en#3
2. Paksas v. Lithuania, App. No. 34932/04 (Eur. Ct. H.R. 2011) (Grand Chamber), <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102617>
3. Valstybės Žinios (Official gazette), 2003. Nr. 124–5643.
4. Valstybės Žinios (Official gazette), 2004, No. 120–4430.
5. Valstybės Žinios (Official gazette), 2004, Nr. 85–3094.
6. Paksas v. Lithuania, Human Rights Committee, Views Adopted by the Committee at its 110th session Concerning Communication No. 2155/2012, UN Doc. CCPR/C/110/D/2055/2012.
7. Valstybės Žinios (Official gazette), 2004, No. 75–2568.
8. Valstybės Žinios (Official gazette), 2012, No. 108–5472.
9. On the resolution of the Seimas on approving the conclusion of the ad hoc Investigation Commission of the Seimas for the Restoration of the Civil and Political Rights of President Rolandas Paksas. URL: <https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/tal666/summary>

10. Vytautas Sinkevičius, How to execute the judgement of the Strasbourg Court in the case Paksas v. Lithuania? // *Acta Universitatis Wratislaviensis* № 3502, *Przegląd Prawa i Administracji* XCII, Wrocław, 2013, p. 57–72.
11. Murauskas, Donatas. Execution of judgments of the European Court of Human Rights: Lithuania case // *Legal developments during 30 years of Lithuanian independence: overview of legal accomplishments and challenges in Lithuania* / editors: Švedas, Gintaras, Murauskas, Donatas. Cham: Springer International Publishing, 2021, 315 p.
12. DH-DD(2022)6889 29/06/2022, Secretariat of the Committee of Ministers, Communication from Lithuania concerning the case of PAKSAS v. Lithuania (Application No. 34932/04), p. 7–9.
13. Concluding observations on the fourth periodic report of Lithuania, CCPR/C/LTU/CO4. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/262/27/pdf/g1826227.pdf>
14. Konstitucijos pataisa numatoma panaikinti nuolatinį apribojimą užimti pareigas po konstitucinės sankcijos pritaikymo. URL: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35435&p_k=1&p_t=279590
15. Seimas panaikino nuolatinį apribojimą užimti pareigas po konstitucinės sankcijos pritaikymo. URL: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35435&p_k=1&p_t=280798
16. The Constitution of the Republic of Lithuania. URL: <https://lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-constitution/192>
17. Republic of Lithuania Electoral Code. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7e907301e05211eeb876b07461d0ecb9?jfwid=rq04lv3au>

CONCEPT OF TEMPORARY PROTECTION IN THE EU IN THE CONTEXT OF DEFENSE AGAINST HYBRID THREATS

Nataliya O. Davydova

Doctor of Science of Law, Professor

Kyiv University of Tourism,

Economics and Law

Temporary protection is a rather controversial mechanism in the international refugee protection system, although it has been used several times in international practice. As a result, in the 1970s, the mechanism of temporary protection was applied to provide international protection to Vietnamese refugees in Hong Kong and Thailand, Afghan refugees in Pakistan and Iran, Iranian refugees in Turkey, and refugees in other Central American and African nations. UNHCR General Conclusion on International Protection No. 14, 1979 noted that in cases of mass influx of asylum seekers, they should always receive at least temporary shelter (Executive Committee of the High Commissioner's Programme, 1979). It referred to the 1967 Protocol to the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees, which reaffirmed the principle of non-refoulement in the granting of temporary protection, emphasised the obligations of the international community in aiding the first country of asylum, and stated that temporary protection should be used as a temporary, interim step towards a permanent solution.

Such a system has reportedly been used primarily by industrialised governments as a temporary solution to emergency situations, delaying the decision of eligibility for refugee status, according to UNHCR's 2005 Global Report. Groups of refugees are temporarily admitted and provided with protection in compliance with minimum requirements based on the principles of the 1951 Refugee Convention and its 1967 Protocol (UNHCR, 2005).

As the asylum approach is rather volatile, temporary protection was introduced in the second half of the 1990s as an essential component of the European Union's reaction to refugee problems. Temporary protection in the EU dates back to the war for the break-up of Yugoslavia. After the outbreak of the war in 1992, UNHCR introduced temporary protection as an element of A Comprehensive Response to the Humanitarian Crisis in the former Yugoslavia and called on states to introduce temporary protection regimes for displaced persons (UNHCR, 1992). EU states have implemented the protection mechanism for forced migrants in different ways. For example, the Netherlands and Denmark have developed national schemes to provide temporary protection. Spain provided appropriate protection based on special laws of the state. Greece, Portugal and Italy granted such persons the right to stay in the country on humanitarian grounds.

Member States introduced various mechanisms for the temporary reception of refugees during the conflict in the former Yugoslavia. However, there was no single legal act that would regulate the issue of quotas for temporary protection, the permitted duration of stay, as well as the rights and benefits to be granted to such persons. The Council Directive 2001/55/EC of July 20, 2001, on minimum requirements for granting temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons, and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof, was adopted by the EU in 2001, further defining the framework for temporary protection. The adoption of this document provided a common mechanism for Member States to respond to mass arrivals of refugees. Since the adoption of the 2001 Directive, the EU has faced several crises related to the arrival of forced migrants on its territory, namely Libya (2011), Tunisia (2011), Syria (2011 to date). It is important to note that despite the fact that during these influxes of migrants, the EU faced significant pressure on the EU institutions. And only the flow

of Ukrainian forced migrants in 2022 forced the EU to apply the mechanism provided by the Directive.

Hybrid threats imply that the enemy can use both traditional and unconventional means to achieve its goals. The comprehensiveness of the approach that has been developed to deal with the multifaceted character of hybrid threats is a significant aspect, as it entails the coordinated use of all available resources, including diplomatic, military, intelligence, and economic ones. In addition, it is necessary to strengthen coordination between international organisations, in particular between the EU and NATO, to deepen partnerships, data exchange, education, training, as well as to fight propaganda more actively. The changing security situation in Eastern and Southern Europe will determine European security for many years to come. The complexity of modern asymmetric threats requires preventive action and coordinated efforts at the regional level.

The provision of urgent and temporary protection to displaced people from non-EU nations who are unable to return to their home countries owing to a genuine fear for their life is known as temporary protection. The Council Directive 2001/55/EC of July 20, 2001, on minimum requirements for granting temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between the Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof, is the primary legal document governing temporary protection in the EU. Additionally, the Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of March 4, 2022, which establishes the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC and has the effect of introducing temporary protection, 2022, specifies the pertinent procedure for launching temporary protection for Ukrainians.

Cooperation within and between EU structures — institutions, services and agencies — is a key factor for sustainable progress in combating hybrid threats. Cooperation with partner countries in this area has been intensified: hybrid risk studies have been launched

in 7 partner countries in the EU's neighbourhood. The same applies to cooperation with strategic international partners, such as NATO.

There is almost no clear definition of hybrid threats in the documents. In EU acts, this is explained by the need for a flexible approach and adaptability to the challenges of our time. Based on the analysed material, it can be stated that hybrid threats are atypical threats that cannot come from the enemy simultaneously using an adapted ratio of conventional weapons, irregular tactics, terrorism and criminal behavior to achieve their goals. Hybrid threats concentrate on different modes of warfare, including conventional weapons, irregular tactics and formations, terrorist acts (including violence and coercion) and criminal disorder. Among the main sensitive areas that should be primarily protected from the EU are the following energy and logistics (on the example of Russia's energy terror of refusing to supply energy resources and destruction of Ukraine's energy infrastructure); proliferation trends ("nuclear" threats by Russia, Iran's involvement in the development of nuclear weapons) cyber security; protection of public health; illegal migration; militarisation and use and development of weapons of mass destruction (including viral and bacteriological); disinformation and propaganda, manipulation of public opinion; terrorism; corruption.

Although the EU has tried to take a comprehensive approach to tackle hybrid threats, this area of security is still viewed as a collection of tactical measures to counter individual dangers, namely those with a terrorist and cyber-information bent. Although the EU has acknowledged the rise of hybrid threats as a result of Russia's aggression against Ukraine, it has not yet pinpointed a single comprehensive source of such hybrid threats, despite the fact that the Russian Federation is already posing a real threat to security in Europe. This occurred as a result of the EU's lack of unity. Every NATO summit since the start of the Ukrainian crisis has made the creation of a coordinated plan to counter hybrid threats a primary priority. Serious efforts have been made in this case to create a

legal framework and identify actionable solutions. In general, the Ukrainian crisis has fundamentally altered Europe's security paradigm.

The EU Member States showed unprecedented unity in implementing the temporary protection mechanism for Ukrainian refugees. Effective counteraction to hybrid threats is possible only under the condition of unity, comprehensive and systematic analysis of the external and internal environment by an independent and professional body without political or economic influence of any interested parties. Temporary protection in the context of hybrid threats has played an important role for both Ukrainian forced migrants and EU Member States. For Ukrainians, it provided an opportunity to stay safe, obtain legal status in the EU and access to all necessary functions (education, work, medical care, housing and assistance). For the EU, it has reduced the pressure on the system of state authorities responsible for assisting refugees, as the consideration of each individual case would have created huge waiting periods. Also, temporary protection provided an opportunity to provide legal grounds for stay to a large number of Ukrainians at once, thus preventing illegal migration of these persons. In addition, highly qualified specialists who can fill work gaps in areas where there was a shortage of such specialists have left for the EU.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нашинець-Наумова А.Ю.,

*заступник декана з науково-методичної
та навчальної роботи*

Факультету права та міжнародних відносин

Київського столичного університету

імені Бориса Грінченка,

професор кафедри публічного права,

доктор юридичних наук, професор

Російське вороже вторгнення на українські землі розпочалося десять років тому та було і залишається єдиним актом відкритої агресії з моменту відновлення Україною своєї незалежності у сучасний період історії. Більш активною фазою стала повномасштабна збройна агресія держави-терориста 24 лютого 2022 року. Того ж дня, Президент України підписав указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1], положення якого почали стосуватися усіх сфер життя суспільства. Не стала виключенням функціонування судової системи у нашій державі в умовах воєнного стану. Згідно із даними на 16.01.2024 в Україні окуповано близько 18 % територій [2], що фактично ускладнює або навіть тимчасово унеможливорює роботу частини судів [3, с. 267].

Війна спричинила багато викликів для судової системи України. Проте конституційне право людини на судовий захист не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану. Після вторгнення агресора суди деякий час відходили від шоку. На сайті судової влади України майже всі розміщували оголошення, що справи знімаються з розгляду. Попри всі труднощі судова влада змогла організувати безперебійну роботу в умовах війни.

На сьогодні проведення судового засідання в режимі відеоконференції стало вже звичним елементом здійснення судочинства в Україні.

Механізм проведення судових засідань у дистанційному форматі, без присутності учасника справи безпосередньо в залі судового засідання, допоміг значно нормалізувати здійснення правосуддя в умовах війни. Суди йдуть назустріч учасникам справи, які бажають взяти участь у засіданні онлайн. Проте умови воєнного стану перешкоджають реалізації права осіб на розгляд їх справи судом навіть у такий спосіб.

Наразі в Україні немає повністю безпечних місць і майже щодня у кожній області нашої держави лунають сирени. Звісно, це вимагає від громадян дотримання правил безпеки. Тому судді, працівники суду та учасники справи мають прямувати до укриттів, а на додаток до сирен — ми ще й мали деякий час тривалі відключення світла.

Суди, які знаходяться на відносно безпечній відстані від місцевості, де ведуться бойові дії, відновили розгляд справ у судових засіданнях. Водночас участь сторони в режимі відеоконференції за допомогою власних технічних засобів активно застосовується під час воєнного стану.

На нашу думку, доцільно додати воєнний стан як ще одну підставу для проведення засідань онлайн або взагалі прибрати з норми подібні умови та зробити відеоконференції повноцінною альтернативою звичайного засідання.

Враховуючи те, що в умовах воєнної агресії проти України особиста участь у судовому засіданні може бути небезпечною для учасників справи — можливість участі у засіданні онлайн є необхідним елементом.

Судова практика свідчить, що суди здебільшого задовольняють клопотання учасників справи, якщо наявна відповідна технічна можливість.

Воєнний стан в Україні вніс свої корективи у процес розгляду судових справ. Попри це судова система витримала удар та продовжує працювати на професійному рівні [4].

Так, протягом 2022–2023 років було:

- забезпечено підключення до підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет» Великої Палати Верховного Суду, Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду;
- затверджено за погодженням із Міністерством цифрової трансформації України галузеву Програму інформатизації місцевих та апеляційних судів і проєкту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки (прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов’язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» від 29 червня 2023 року № 3200-IX)

Серед нововведень, можна виокремити наступні:

1. Термін «офіційна електронна адреса в ЄСІТС» замінили на «електронний кабінет в ЄСІТС», що спрощує інтерпретацію цього інструменту учасниками судового розгляду
2. Накладено обов’язок реєстрації електронного кабінету в ЄСІТС для всіх юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців
3. Матеріали судової справи можуть бути у формі, що визначена в положенні про ЄСІТС, яке затверджується Вищою радою правосуддя. Тобто, на сьогодні немає необхідності у виключно паперовій формі. Але, в електронній формі це робиться виключно через ЄСІТС.
4. Сторони тепер можуть надсилати документи через ЄСІТС іншим учасникам справи у разі наявності в них електронного кабінету. У разі відсутності в учасника справи електронного кабінету суд надсилає всі судові рішення такому учасни-

ку в паперовій формі рекомендованим листом з повідомленням про вручення [5].

- Державна судова адміністрація України, як державного замовника, унесено до Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки (Постанова Верховної Ради України від 08.07.2022 № 2360-IX);

- запроваджено електронну авторизацію в Електронному суді з використанням «Дія-підпис» та системи ID.GOV.UA. Це надало змогу громадянам, які в умовах війни виїхали за кордон, користуватися сервісами електронного судочинства з території інших країн, де неможливо отримати електронний підпис Українського Акредитованого центру сертифікації ключів;

- доопрацьовано функціонал підсистеми відеоконференцзв'язку в частині забезпечення можливості збереження записів судових засідань у централізованому файловому сховищі, що дає змогу судам відмовитися від записів судових засідань на компакт-дисках. Щорічна економія коштів судів на цих витратах становитиме орієнтовно 15–20 млн гривень;

- упроваджено телеграм-чат-бот Єдиного інформаційно-довідкового центру судової влади України, який надає можливість громадянам дистанційно отримувати необхідну інформацію про стан розгляду справ;

- реалізовано автоматизований сервіс проведення судами онлайн-трансляцій судових засідань на вебпорталі судової влади України;

- реалізовано можливість дистанційного ознайомлення із записами судового засідання в електронних кабінетах учасників справ після сплати судового збору;

- реалізовано механізм надсилання документів іншим учасникам судового процесу (за наявності в них Електронних кабінетів);

- забезпечено інтеграцію підсистеми «Електронний суд» із сервісами Дія. Уже на сьогодні, завдяки реалізованому адміністратором Електронного суду, ми надсилаємо до Дії повідом-

лення про дату й час судових засідань та судові рішення разом з електронними підписами суддів, які можна за необхідності завантажити в мобільний телефон. Також з'явилась можливість для Дії сервісів із надсилання електронних виконавчих документів та онлайн-оплати штрафу й судового збору за постановами у справах про адміністративне правопорушення;

- за рахунок Проекту Європейського Союзу Е-послуги та кібербезпека розроблено модуль автоматизованої взаємодії з іншими автоматизованими системами ЄСІТС, упровадження якого забезпечить отримання даних з інших електронних інформаційних ресурсів, держателями (адміністраторами) яких є органи державної влади та органи місцевого самоврядування [6].

Як висновок необхідно зазначити, що звісно ж, судова система дещо змінила формат роботи під час війни. Проте найголовніше, що судова гілка влади продовжує працювати, удосконалюватись і розвиватись, ми всі бачимо, що працівники докладають максимум зусиль для вирішення найскладніших питань за будь-яких обставин задля забезпечення доступності правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 26.11.2018 р. № 393/2018 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text> (дата звернення: 17.01.2024).
2. Наталія Дуляба. 18% України досі окуповані Росією. Львівський портал. <https://portal.lviv.ua/news/2023/02/18/18-ukrainy-dosi-okupovani-rosiiei-ukrainy-zelenskyj>. (дата звернення: 17.01.2024).
3. Волкова О., Ситніченко О. Особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану // Публічна влада: проблеми реалізації повноважень в умовах воєнного стану та відбудовного періоду. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 лютого 2024 року): електр. збірник /

Ред. кол.: О. Васильченко; П. Діхтієвський; Т. Коломоєць; А. Мамула; В. Мушенюк; В. Пашинський. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024. С. 267–270.

4. Мирошніченко І. Судове засідання онлайн: як це працює під час війни. Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudove-zasidannya-onlayn-yak-ce-pracyue-pid-chas-viyni.html>
5. Сальніков О. Воєнні роки для ДСА: здобутки та плани по інформатизації судів і правосуддя. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/general/1451214/>
6. Горецький О. Доступ до правосуддя під час війни — успіхи, загрози, рекомендації. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/dostup-do-pravosuddya-pid-chas-viyni--uspihi-zagrozi-rekomendaciyi.html>

«ЗНАЙОМЕ ЗЛО» КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Острогляд О.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права та публічного управління,
проректор з розвитку людського капіталу
ЗВО «Університет Короля Данила»,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Державного університету «Житомирська політехніка»*

Миритись краще зі знайомим злом,
Ніж навмання тікати в невідомість!
(Гамлет (переклад О. Грязнова) Вільям Шекспір)

Чинний нині Кримінальний кодекс України з часу його прийняття 5 квітня 2001 року (набрав чинності 1 вересня 2001) зазнав вже тисячі змін, кожного року до нього вносяться зміни десятками Законів.

Звичайно законодавство має розвиватися, відповідати рівню досягнутого розвитку суспільства, але таку ситуацію навряд чи можна визнати нормальною.

Так, тільки за останні роки до Кримінального кодексу України вносилися зміни: 2020 року — 17 разів, 2021 — 12, 2022 — 20, 2023 — 7.

У зв'язку з цим Кримінальний кодекс втратив свою структурованість і не може адекватно реагувати на ті відносини, для унормування яких його було прийнято.

Відповідно виникає два взаємопов'язаних запитання, які причини такої ситуації? і — що робити далі?

Стосовно першого, звичайно мова йде не про одну причину, а групу причин. Серед яких можна виділити наступні:

1. Відсутність плану законотворчої діяльності в сфері кримінального права. Що в свою чергу обумовлено відсутністю Концепції кримінально-правової політики, яка мала б визначити базові засади криміналізації, перспективи удосконалення Кримінального закону, а також встановити запобіжники, які унеможливили б його зміну на «політичну» угоду окремій особі чи групі осіб.

Не додає впевненості також відсутність обов'язковості для внесення до сесійної зали законопроекту позитивного висновку профільного комітету.

До цього також примикає відсутність політичної відповідальності народних депутатів, звичайно підготувати зміни до Кримінального кодексу України (що як правило не містять додаткових витрат бюджету), імітуючи активну законотворчу діяльність, набагато простіше, ніж розробляти акт регуляторного законодавства (дет. див. [3, с. 85–88]).

2. «Маскування» змін до кримінального законодавства, шляхом проведення змін в інших нормативно-правових актах. Ч. 6 ст. 3 КК України визначає, що «Зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення». Проте навіть ця стаття з'явилася в КК України шляхом прийняття Закону України з назвою «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін» від 19.05.2020 р. Оскільки ця норма не містить жодних наслідків недотримання вказаної процедури, звичайно, що вона надалі і не буде дотримуватися. Так, наприклад, вже 19.06.2020 до Кримінального кодексу України було внесено ряд змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів». А 14.07.2020 — Законом України «Про державне регулюван-

ня діяльності щодо організації та проведення азартних ігор». Таким чином практика внесення таких змін продовжилася і надалі.

3. Недотримання належної процедури підписання Президентом України і подальшого оприлюднення Законів. Вже стала звичною практика, коли Президент України не підписує і не накладає вето на певні законодавчі акти. Деякі з них просто «губляться» в коридорах влади, інші оприлюднюються з суттєвим запізненням.

Цього разу конфліктна ситуація захована глибше, а саме в Конституції України в ч. 2 ст. 94, яка передбачає, що «У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений», тобто вона чітко не вказує ХТО саме це має зробити, на відміну від ч. 3 цієї ж статті, яка передбачає: «Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. У разі якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України (виділено мною — О.О.) і опубліковується за його підписом» [1].

Звичайно це не всі причини, які обумовили валоподібних характер змін до кримінального законодавства України, але і цих достатньо, щоб усвідомити, що проблема носить системний характер і що «косметичним» ремонтом обійтися вже неможливо.

Таким чином ми підійшли до другого запитання — що далі?

Найпростіша очевидна відповідь — Новий Кримінальний кодекс України (чи можливо Карний?). Але наскільки саме він має бути новим? Оскільки, як правило, судові і правоохоронні органи болісно сприймають будь-які кардинальні зміни, зро-

зуміло що буде супротив чомусь «дуже» новому і чи вдасться його подолати невідомо.

Хоча саме такими кардинальними змінами і зайнялася робоча група з питань розвитку кримінального права, створена Указом Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р.

Чи буде її робота успішною, залежить від багатьох факторів. На сьогодні вже є фіналізований Проект, який містить багато позитивних моментів, які розпочалися з унікальних для законодавчого процесу в Україні елементів: створення спеціального сайту для Проекту, з можливістю подачі пропозицій; проведення експертиз національними та міжнародними експертами; переклад англійською мовою на стадії Проекту; проведення філологічної експертизи і т.д.

Але чи не містить він тих самих недоліків, які є і в чинному кодексі?

Кілька тез з цього приводу.

1. Розробники Проекту, для зручності використання та однозначності термінології, запропонували т.з. «розрахункову одиницю», яка на початку роботи дорівнювала 100, а пізніше 200 гривень. Тепер же (станом на 25.02.2024) вона перетворилася на «1/30 розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня відповідного року Законом про Державний бюджет України. Розмір штрафної ставки виражається в повних гривнях», що навряд чи є зручним для використання.
2. В ранніх редакціях Проекту була норма, яка забезпечувала стабільність Кримінального закону, шляхом встановлення чіткої процедури його прийняття та оприлюднення, а також, що найбільш важливо, наслідків її недотримання, що звучало як: «Закон про внесення змін до цього Кодексу, що порушує вимоги частини 2 цієї статті, є нечинним». В подальших редакціях статті 1.1.3. «Презумпція знання та стабільність Кримінального кодексу» Проекту ці положення зникли.

3. В Проєкті на тепер: усього — 11 книг, поділених на 75 розділів (763 статті): Загальна частина — 25 розділів. Особлива частина 50 розділів.

Чинний Кодекс має останню пронумеровану статтю з номером 447.

Таким чином знову можемо процитувати епіграф, змінивши твердження на запитання:

Миритись краще зі знайомим злом,
Ніж навмання тікати в невідомість?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України // Офіційний вісник України. 2001. № 21. Ст. 920.
3. Острогляд О. В. ЗМІ, соціальні мережі та законотворча діяльність Верховної Ради України у сфері кримінально-правового регулювання. Правова політика України: історія та сучасність : матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 6 жовтня 2023 року). Житомир : Житомирська політехніка, 2023 С. 85–88.
4. Проєкт Кримінального кодексу України // URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

СТАТИ АДВОКАТОМ В УКРАЇНІ АБО США — ЦЕ МАРАФОН ЧИ СПРИНТ?

*Калашник Олена Миколаївна,
кандидат юридичних наук, адвокат,
представник Національної асоціації адвокатів України
у Сполучених Штатах Америки*

Чи знаєте ви, що стати адвокатом — це марафон, а не спринт? Впевнена, що багатьох хоч раз в житті цікавило питання: скільки людині потрібно вчитися, щоб стати адвокатом. Перш за все, щоб отримати це омріяне звання в Україні, людині потрібно вчитися близько шести років, тобто, фактично, як «пробігти юридичний ультрамарафон». Аналізуючи особливості того, як стати юристом у США, можна сказати, що ситуація подібна. Однак, існують і відмінні риси між українською та американською юридичною освітою, що тісно пов'язано з культурною ідентичністю.

Схожими, але не тотожними, рисами між українською та американською юридичною освітою є процедура вступу на бакалаврат (США — SAT; Україна — ЗНО). Наступна схожа риса це структура навчальних закладів (коледж, університет). Далі, традиційно в США основними видами ступеня в області права є бакалавр, доктор права «Juris Doctor» (JD), магістр права «Master of Laws» (LLM), доктор юридичних наук (SJD), а в Україні молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії / доктор мистецтва; доктор наук. Що стосується форми навчання, то вона теж схожа і може бути очною, заочною, вечірньою, дистанційною. Щодо тривалості навчання, то вона є досить довгою в обох країнах. Наприклад, у США термін навчання становить близько 7–8 років (4 на бакалавраті та 3–4 роки в юридичній школі). В Україні термін навчання близько 6 років (4 роки на бакалавраті, 1,5–2 роки на магістратурі, а також, додатково 2 роки стажу роботи в юридичній сфері, 6 мі-

сяців стажування (що разом становитиме близько 8–8,5 років). Такий тривалий підхід до навчання як в Україні, так і в США відображає культурний аспект Хофстеде, причому як Україна так і США отримали високу оцінку за довгострокову орієнтацію (51 % Україна та 50 % США), підкреслюючи наполегливість і традиції [1].

Однак, не дивлячись на певні схожі риси, є багато відмінностей між юридичною освітою США та України. Так, наприклад, навчальні плани у США побудовані таким чином, що студенти переважно самостійно можуть обирати предмети, їх кількість на семестр, вид занять та інше. Що стосується України, то навчальні плани є більш стандартизованими. Велика відмінність є у оснащенні кампусів. Якщо в США матеріально технічне оснащення краще, то в Україні не всі «юридичні школи» можуть дозволити забезпечити студентів-юристів новим необхідним обладнанням. Проте, і вартість навчання в США є набагато дорожчою, ніж в Україні. Ще однією відмінністю є те, що освітні програми в США схвалюють відповідні американські асоціації адвокатів, а в Україні перевірку освітніх програм робить Міністерство освіти України при видачі відповідної ліцензії або, в подальшому, їх може оцінювати Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Тобто, фактично, в Україні органи адвокатського самоврядування не мають обов'язкового голосу при схваленні освітніх програм юристів.

Також, в США під час навчання юристів важливим є написання есе. До того, навіть один із адвокатських іспитів в США складається із написання письмового завдання — есе). В Україні написання есе не є основною вимогою під час навчання, а адвокатський іспит вимагає усної відповіді на юридичні питання і складення юридичних документів. Хоча, в США вимоги до гарної професійної промови займають не останнє місце. Також, у США важливе значення має вивчення, крім статутного права, ще й прецедентного права, коли в Україні студенти вивчають, переважно, законодавство. Далі, у США наявна, як правило, чіт-

ка спеціалізація, коли в Україні запроваджується більш загальний підхід. Це означає, що українська культура має стриманий характер, що чітко вбачається за системою Хофстеде завдяки дуже низькому балу 14 % за цим виміром, тоді як американська культура має 68 % за аналогічним виміром [1]. Тобто, суспільства з низьким балом у цьому вимірі мають тенденцію до цинізму та песимізму [1]. Тому аналізуючи такий вимір, можна прийти до думки, що українські юристи вважають, що краще мати широку спеціалізацію та бути обізнаним у багатьох аспектах, тоді як американські юристи підходять до цього питання з оптимізмом, вважаючи, що кожен повинен займатися своєю справою. Нарешті, незважаючи на відмінності між підходами у навчанні юристів в США та Україні, одне залишається незмінним: служіння верховенству права та захист прав людини.

Підсумовуючи, як бачимо, українська та американська юридична освіта має як свої подібні, так і відмінні риси. Процедура вступу у навчальні заклади, структура навчальних закладів, ступені в області права, форми навчання, довга тривалість навчання є подібними, що надає можливість особі з українською юридичною освітою легше орієнтуватись в американській юридичній освіті. Натомість, відмінності, які існують, надають можливість юристам з України вдосконалюватись, проявляючи свою культурну та освітню ідентичність. Адже, як мудро сказав Луцій Анней Сенека: «Поки ти живий, вчися жити» [2], що стало девізом для багатьох адвокатів, тому що в юридичному світі кожен день — це новий урок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Country comparison tool. (n.d.). <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison-tool?countries=ukraine>
2. Oppong, T. (2023, March 10). Seneca: As long as you live, keep learning how to live. Medium. <https://medium.com/personal-growth/seneca-as-long-as-you-live-keep-learning-how-to-live-3ed843f2f354>

«ТРЕТЯ СТОРОНА»: НОВІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Алексєєва Анастасія

координатор проектів IAC ISHR ІЦ

Міжнародного товариства з прав людини

Однією з ключових гарантій, закріплених у статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — Конвенція), є право на справедливий суд. Це право охоплює багато аспектів, включаючи неупередженість і незалежність суду, принцип рівності сторін, публічність та гласність процесу, а також забезпечення ефективного права на захист. Проте практика Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) показує, що традиційні механізми судового нагляду і внутрішнього контролю не завжди можуть забезпечити повний та об'єктивний аналіз справи. Інститут «друга суду» і роль об'єктивного спостерігача є важливими елементами, які можуть допомогти у забезпеченні справедливості і неупередженості судового процесу. Обидва інститути діють як сторонні експерти, забезпечуючи додаткові перспективи та прозорість судового розгляду.

Amicus curiae це особа або організація, що не є стороною у процесі, але допущена судом для надання інформації, думки або правової позиції, які можуть мати значення при розгляді справи. У практиці ЄСПЛ цей інститут використовується для посилення аналізу складних правових питань і, що особливо важливо, для забезпечення об'єктивного та незалежного підходу до справи. Він може представляти інтереси широкої громадськості, спеціалізованих груп, міжнародних неурядових організацій, чия експертиза сприяє глибшому розумінню судом обставин справи.

Amicus curiae вступає у справи з метою надати суду фахову інформацію та правову аргументацію, яка може допомогти краще зрозуміти ключові питання справи. Це особливо важливо в складних справах, де юридичні аспекти не завжди можуть бути чітко сформульовані або повністю розкриті сторонами.

Важливу роль *amicus curiae* може відігравати у справах, що стосуються громадських інтересів або прав вразливих груп. Наприклад, у справах, пов'язаних із вагомістю проблематики, тиском ЗМІ на одну зі сторін чи на суд, або порушенням Конвенції втручання друга суду дозволяє розглядати справу у ширшому контексті, враховуючи громадські інтереси та можливі наслідки рішення суду. Як приклад, аналіз правозахисної організації IAC ISHR дотримання права на справедливий суд лише за перше півріччя 2024 року відображає низку негативних тенденцій порушення права на справедливий суд у контексті Конвенції та практики ЄСПЛ, які є дотичними не до однієї справи, а до певної категорії справ чи щодо окремого суду/судів. До них належать перекладання обов'язку доказування на захист, упередженість суду, обмеження доступу до матеріалів справи та порушення права на доступ до суду [8]. Тривалий моніторинг та аналіз ситуації, що складається може надати суду більш повну картину із ситуацією з правами людини та дотриманням Конвенції і стати цінним матеріалом для вирішення ряду справ з аналогічними заявами.

Практика ЄСПЛ і *amicus curiae*: вплив на судові процеси. ЄСПЛ вже визнавав цінність *amicus curiae* у низці своїх рішень. У справі «Perinçek v. Switzerland» Суд дозволив кільком неурядовим організаціям, зокрема Amnesty International і Human Rights Watch, виступити як *amicus curiae* [6]. Суд зазначив, що участь цих організацій мала суттєвий вплив на розгляд правових аспектів справи і допомогла суду прийняти більш зважене та справедливе рішення.

Інший приклад можна знайти у справі «Hirsi Jamaa and Others v. Italy», де *amicus curiae* надали суду важливу інформа-

цію про міжнародні стандарти прав людини в контексті депортації та поводження з біженцями. У цій справі участь сторонніх спостерігачів сприяла виявленню недоліків у національній правовій практиці та забезпечила більш справедливий розгляд скарг заявників [3].

У рішенні ЄСПЛ по справі «M.S.S. v. Belgium and Greece», Суд акцентував увагу на важливості участі третьої сторони як нейтрального джерела об'єктивної інформації [4]. Особливо враховуючи, що ЄСПЛ не може дослідити самостійно кожен факт, а сторони відстоюють власні інтереси, як у справі «C.M.M. v. The Netherlands», де другом суду виступив ISHR — Конго [1]. Що також актуалізує питання про межі участі *amicus curiae* у справі: чи повинна його участь обмежуватися лише наданням інформації, чи він може виступати з юридичними аргументами на рівні з учасниками процесу.

Стандарти участі об'єктивних спостерігачів. Якщо *amicus curiae* зазвичай зосереджується на правових аспектах і представляє незалежний погляд, який може внести ясність, надати додатковий контекст і врахувати соціальні, економічні чи інші наслідки, які можуть вплинути на подальшу судову практику. Об'єктивний спостерігач натомість займає іншу, але не менш важливу позицію. Він здійснює моніторинг судового процесу, стежачи за дотриманням принципів справедливості, прозорості та законності.

В діяльності об'єктивних спостерігачів відображається значення відкритості судового процесу та контроль з боку суспільства. Щодо практичного аспекту, експерти моніторингової місії ІАС ISHR відмічають, що у ряді випадків моніторинг судових процесів завершувався підтвердженням спостерігачами суттєвого зменшення кількості процесуальних порушень та супроводжувався більш ретельним дотриманням суддями і сторонами процесу норм процесуального права та прецедентної практики у присутності об'єктивних спостерігачів [9]. Це свідчить про важливість даного інституту, особливо в умовах по-

літичної та безпекової нестабільності. Регулярний незалежний моніторинг дотримання права на справедливий суд може стати новим ефективним інструментом, що сприятиме розвитку судової практики, яка буде спрямована на забезпечення відповідності високим стандартам Конвенції, незважаючи на зовнішній тиск.

Стандарти об'єктивного спостерігача відповідно до практики ЄСПЛ. У справі «Parildak v. Turkey» ЄСПЛ підкреслив, що неупередженість і об'єктивність є важливими складовими права на справедливий суд. Водночас існування стандарту «об'єктивного спостерігача» може відігравати важливу роль у запобіганні можливим порушенням цього права, коли суд стикається зі складними або новими правовими питаннями. Введення об'єктивної сторони дозволяє зменшити ризик упередженості або односторонності, оскільки він надає додатковий та нейтральний погляд на справу [5].

Одним із основних стандартів **об'єктивного спостерігача** за прецедентним правом ЄСПЛ є обґрунтованість фактів для затримання особи.

У рішенні у справі «Eldar Hasanov v. Azerbaijan» Європейський суд з прав людини наголосив на важливості такого стандарту об'єктивного спостерігача — тобто чи можуть факти або інформація, які пред'являються суду, переконати об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа могла вчинити злочин. Цей стандарт забезпечує надійність поданих доказів при вирішенні питань судом. Зокрема, при вирішенні питання щодо досудового тримання під вартою важливою є обґрунтованість доказів, наданих стороною обвинувачення, а також належне обґрунтування судових рішень [2]. Якщо детальніше, ЄСПЛ вимагає, щоб наявна на момент затримання інформація була такою, що здатна переконати неупередженого, раціонального спостерігача у необхідності затримання [5]. Таким чином, об'єктивний спостерігач може бути ефективним інструмен-

том для запобігання та усунення можливих порушень права на справедливе судове розслідування.

Другий, не менш важливий стандарт об'єктивного спостерігача застосовується для визначення того, чи є суд неупередженим. В даному випадку під час моніторингу судових процесів аналізується, чи може об'єктивний спостерігач зробити висновок, що суддя чи суд могли бути під впливом зовнішніх факторів або мали конфлікт інтересів. Так, у справі «*Tsulukidze and Rusulashvili v. Georgia*», ЄСПЛ зазначив, що у переважній більшості справ, що порушують питання неупередженості, Суд зосереджується на об'єктивному критерії. Хоча не існує чіткого поділу між суб'єктивною та об'єктивною неупередженістю, оскільки поведінка судді може не лише включати особисте переконання (суб'єктивна перевірка), а і викликати об'єктивні сумніви щодо неупередженості з точки зору зовнішнього спостерігача (об'єктивна перевірка). Таким чином, у випадках, коли може бути важко зібрати докази, за допомогою яких можна спростувати презумпцію суб'єктивної неупередженості судді, вимога об'єктивної неупередженості забезпечує додаткову важливу гарантію [7].

Висновок

Таким чином, комбінація ролей *amicus curiae* та об'єктивного спостерігача допомагає не лише глибше розкрити правові аспекти конкретної справи, але й забезпечити відповідність процесу міжнародним стандартам справедливості та прозорості. Їхня участь дозволяє суду врахувати всі аспекти справи і уникнути помилок, що може сприяти зміцненню довіри до судової системи загалом. Інститут об'єктивного спостерігача допомагає забезпечити дотримання процесуальних гарантій на національному рівні, зменшує ризик упередженості, порушення права на захист, принципу рівності сторін тощо. Участь *amicus curiae*, у свою чергу, слугує додатковим механізмом забезпечення справедливого судового розгляду, надаючи ЄСПЛ та іншим відповідним установам, можливість отримати незалежний пра-

вовий аналіз і роз'яснення складних юридичних питань, які можуть мати вплив на результат справи.

Залучення третьої сторони, наприклад, неурядової організації, до судового процесу в якості *amicus curiae* або об'єктивного спостерігача є важливим інструментом, що може посприяти реалізації принципу справедливого суду, закріпленого у статті 6 ЄКПЛ. Такі формати участі є конструктивними та неупередженими. А, отже, активна взаємодія учасників процесу з такими доволі новими для України інститутами, що надають підтримку, може підвищити загальний рівень справедливості та ефективності судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Judgment of the Court of Justice of the European Union (Third Section Decision) of 14 June 2016 in Case 46970/07, C.M.M. v. The Netherlands. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164938>
2. Judgment of the Court of Justice of the European Union (First Section) of 10 October 2024 in Case 12058/21, Eldar Hasanov v. Azerbaijan. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-236197>
3. Judgment of the Court of Justice of the European Union (Grand Chamber) of 23 February 2012 in Case 27765/09, Hirs Jamaa and Others v. Italy. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-109231>
4. Judgment of the Court of Justice of the European Union (Grand Chamber) of 21 January 2011 in Case 30696/09, M.S.S. v. Belgium and Greece. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-103050>
5. Judgment of the Court of Justice of the European Union (Second Section) of 19 March 2024 in Case 66375/17, Parildak v. Turkey. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-231602>
6. Judgment of the Court of Justice of the European Union (Grand Chamber) of 15 October 2015 in Case 27510/08, Perinçek v. Switzerland. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158235>
7. Judgment of the Court of Justice of the European Union (Fifth Chamber) of 29 August 2024 in Case 44681/21 and 17256/22,

Tsulukidze and Rusulashvili v. Georgia. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-235473>

8. Інформаційно-аналітичний центр Міжнародного товариства прав людини (IAC ISHR). Аналіз порушень права на справедливий суд за перше півріччя 2024 року. Юридична газета online. 18 липня 2024. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/analiz-porushen-prava-na-spravedliivy-sud-za-pershe-pivrichchya-2024-roku.html> доклад за 2024
9. Правона справедливий суд в Україні. Звіт за 2020 рік. Доповідь Інформаційно-аналітичного центру Міжнародного товариства прав людини. URL: <https://ishr-monitoring.org/pravo-na-spravedlyvyj-sud-v-ukrayini-zvit-2020/>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ КАНДИДАТІВ У СУДДІ

Казачук О.С.

Аспірантка ПрАТ

«ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0009-0007-7575-3559

Автор досліджує професійні та особистісні інтереси кандидатів у судді, зосереджуючись на мотиваційних чинниках. Аналізуються як внутрішні мотиви (особисті цінності, професійні амбіції) так і зовнішні (соціальне визнання, матеріальна винагорода). Особливу увагу приділено потенційному дисонансу між особистими цінностями та професійними очікуваннями, що можуть впливати на ефективність та задоволеність роботою. Автор підкреслює важливість фінансової незалежності суддів для забезпечення їхньої автономності та розглядає важливість особистісного розвитку, який суддівська професія може забезпечити. Висвітлюється необхідність оптимізації процесу відбору та підготовки майбутніх суддів, щоб підвищити якість та ефективність судової системи.

Ключові слова: інтерес, професійний інтерес, особистісний інтерес, кандидат у судді, кар'єра судді, потреби, мотиви, соціальне визнання, престиж, справедливість.

Філософський словник тлумачить інтерес як вибірково спрямованість людини на певний об'єкт чи діяльність, викликану позитивним, зацікавленим ставленням, емоційною привабливістю [10]. Психологічний словник має наступне визначення: «Інтерес — емоційно забарвлене ставлення до навколишнього, спрямованість людини на певний об'єкт чи певну діяльність, викликану позитивним, зацікавленим ставленням до чогось, когось» [5].

На думку доктора юридичних наук, академіка АПрНУ, В. Ф. Сіренка, «інтерес — це не тільки усвідомлена необхідність забезпечення потреб, а й способи, можливості їх задоволення через цілеспрямовану діяльність» [9, с. 30]. Рудницький С. В. зазначає, що «потреба виникає в індивіда внаслідок його об'єктивного становища, а інтерес означає можливості її задоволення. Інтереси мають такі ознаки, як множинність, суперечливість, мінливість, зв'язок із діяльністю. Реалізовані інтереси зумовлюють виникнення нових потреб. У такий спосіб вони є чинниками багатьох суспільних змін» [6, с. 55]. Тому стосовно інтересів кандидата у судді, ми переконані, що вони виходять далеко за рамки простого усвідомлення необхідності задоволення професійних потреб. Вони охоплюють різноманітні способи та можливості для реалізації цих потреб через цілеспрямовану діяльність у правосудді. Враховуючи думки В. Ф. Сіренка [7–9] та С. В. Рудницького [6], можна стверджувати, що інтереси кандидата у судді включають в себе широкий спектр аспектів, від особистісного розвитку до професійного удосконалення, що в свою чергу сприяє здатності адаптуватися до змін у суспільстві та правовій системі. Ці інтереси характеризуються множинністю, оскільки кандидати мають різні цілі та прагнення у своїй кар'єрі; суперечливістю, адже іноді особисті амбіції можуть конфліктувати з вимогами професії; мінливістю, оскільки з часом пріоритети та потреби можуть змінюватися; і зв'язком із діяльністю, що підкреслює важливість активних дій для досягнення поставлених цілей. Реалізація цих інтересів не тільки сприяє задоволенню поточних потреб, а й спонукає до виникнення нових, тим самим стимулюючи постійний розвиток та вдосконалення у професійній сфері.

Якщо розділити інтереси кандидата у судді на професійні та особистісні, то стає зрозуміло, що кожна з цих сфер грає ключову роль у формуванні становлення судді. Професійні інтереси зосереджуються на правових аспектах, етичних стан-

дартах, постійному навчанні та розвитку навичок і вмінь, які безпосередньо впливають на якість судочинства та справедливості рішень. Вони також включають прагнення до кар'єрного зростання, розширення професійної компетенції та визнання серед колег і суспільства. Особистісні інтереси, з іншого боку, відображають індивідуальні цінності, прагнення до особистісного зростання, підтримки здорового балансу між роботою та особистим життям, а також бажання вносити позитивний внесок у суспільство за межами професійної діяльності. Ці інтереси сприяють психологічному благополуччю кандидата, збереженню його мотивації та здатності ефективно справлятися з високим рівнем стресу, що часто супроводжує роботу у судовій системі.

Взаємодія між професійними та особистісними інтересами кандидата у судді створює унікальний набір якостей, необхідних для успішного виконання суддівських обов'язків. Важливо, щоб кандидати прагнули до гармонійного поєднання професійних та особистісних інтересів, оскільки це не тільки покращує їхню професійну ефективність, але й сприяє загальному задоволенню від життя та роботи. Такий підхід дозволяє суддям залишатися відданими своїй професії, одночасно зберігаючи особистісний розвиток та благополуччя.

Кожен кандидат у судді має свої основні потреби та інтереси, частина з яких може бути задоволена власними зусиллями, тоді як інші вимагають співпраці з колегами та суспільством загалом. Є інтереси, які можуть бути реалізовані лише за підтримки держави. Аналіз та задоволення цих інтересів і потреб на різних рівнях представляє собою складний процес, який починається з визначення індивідуальних інтересів кандидатів, переходить до врахування загальносуспільних потреб, і завершується підтримкою й реалізацією на державному рівні. Важливо знайти оптимальний баланс між цими аспектами та встановити відповідні пріоритети, враховуючи особливості роботи у суді.

Аналізуючи статтю судді Вищого господарського суду України (2006–2010 рр.) у відставці, заслуженого юриста України, Демченка С.Ф., ми можемо зазначити, що наведені ним пропозиції щодо вдосконалення господарського судочинства в Україні мають значний вплив на формування професійних та особистісних інтересів кандидатів у судді [1, с. 22]. Зокрема, вагоме місце в дослідженні займає необхідність спеціалізації та професіоналізму у цій сфері, що підкреслює важливість постійного навчання та професійного розвитку для кандидатів. Це не лише вимога часу, але й особистий інтерес кожного, хто прагне до кар'єри у суді, бути на висоті сучасних правових стандартів та викликів. Також важливим є забезпечення доступності та справедливості правосуддя, що відображає соціальну відповідальність кандидатів і їхнє прагнення до забезпечення захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання. Це підкреслює не лише професійні, але й особистісні якості, такі як етичність, моральність та відданість ідеалам справедливості, які є невід'ємними для ефективного виконання суддівських обов'язків. Демченко С.Ф. також наголошує на потребі в антикорупційних заходах та забезпеченні прозорості судової системи, що вимагає від кандидатів у судді високого рівня відповідальності [1, с. 24]. В цьому контексті, усвідомлення важливості наведених аспектів і бажання працювати над їхнім удосконаленням може стати потужним мотиваційним чинником для кандидатів у судді. Згадка про вплив громадської думки та медіа на судову систему вказує на необхідність для кандидатів у судді не лише бути професійно компетентними, але і вміти позитивно представляти суд у суспільстві, ефективно спілкуватися та взаємодіяти з громадськістю. Це вказує на значну роль особистісних якостей та комунікативних навичок у професійному зростанні кандидатів у судді.

Отже, інтереси кандидатів у судді охоплюють широкий спектр аспектів, які включають професійні та особистісні інте-

реси. Професійні інтереси стосуються правових аспектів, етичних стандартів, навчання та розвитку навичок, які безпосередньо впливають на якість судочинства. Вони також включають кар'єрне зростання та розширення професійної компетенції. Особистісні інтереси відображають індивідуальні цінності та прагнення до збалансованого життя, сприяючи психологічному благополуччю та здатності ефективно справлятися зі стресом. Взаємодія між цими інтересами формує якості, необхідні для успішного виконання суддівських обов'язків, підкреслюючи важливість гармонійного поєднання професійних та особистісних інтересів для забезпечення професійної ефективності та загального задоволення роботою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демченко С.Ф. Складники ефективності господарського судочинства. Вісник Академії управління МВС. 2010. № 2(14). С. 21–27.
2. Демченко С. Ф. Теоретичні аспекти становлення і розвитку господарського судочинства в Україні. Київ. Преса України. 2009. 247 с.
3. Загальна психологія. За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця. Нова книга. 2004. 704 с.
4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 02.04.2024).
5. Психологічний словник за ред. В.І. Войтка. Київ, «Вища школа», 1982.
6. Рудницький С. В. Сучасні інтерпретації категорії «інтерес» у суспільно орієнтованих науках в Україні. Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації: журн. Ун-ту «Україна» та Всеукр. асоціації політ. наук. 2012. № 2. С. 49–55.
7. Сіренко В. Ф. Апарат державного управління: інтереси та діяльність: монографія. В. Ф. Сіренко, В. В. Цветков, Є. Б. Кунько та ін. К.: Наук. думка, 1993. 163 с.

8. Сіренко В. Ф. Інтереси у системі основних інститутів радянського державного управління. К., 1982. 214 с.
9. Сіренко В. Ф. Інтереси і влада: монографія. К.: Оріяни, 2006. 536 с.
10. Філософський словник. за ред. В.І. Шинкарука, Друге видання, Київ, Головна редакція Української Енциклопедії, 1986. 763 с.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ВІЙСЬКОВИХ: ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ

Богун М. В.

*Бакалавр Архітектури та містобудування,
студентка спеціальності «Право»
Факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка*

Орел Л.В.

*професор кафедри приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
доктор юридичних наук, професор*

У часи війни питання збереження життя стає головною метою держави, але не менш важливим є забезпечення майбутнього, зокрема через збереження генетичної спадщини нації. Для військових, які постійно ризикують життям, кріоконсервація біологічного матеріалу може бути не лише технологічною інновацією, але й важливим інструментом соціальної підтримки. Проте впровадження такої практики потребує глибокого аналізу та обговорення, адже включає юридичні, етичні та соціальні аспекти.

Для військовослужбовців можливість зберегти генетичний матеріал може стати гарантією продовження роду навіть у випадку тяжких травм чи загибелі. Це також демонструє турботу держави про своїх захисників, додаючи їм впевненості та спокою. Саме ця психологічна підтримка може мати велике значення, особливо для тих, хто перебуває в зоні бойових дій. І хоча технології кріоконсервації вже давно існують, їхнє використан-

ня для військових вимагає окремого регулювання та суспільного обговорення.

Під час підготовки цієї доповіді ми вважали за необхідне дізнатися думки самих військовослужбовців, для цього ми опитали 8 респондентів, віком від 19 до 54 років. Його результати продемонстрували, що більшість опитуваних виявили переважно позитивне ставлення до допоміжних репродуктивних технологій, зокрема до кріоконсервації сперми. Багато хто вважає це важливим інструментом для збереження права на батьківство. Проте значна частина респондентів вказала на недостатню обізнаність у цій темі, що ускладнює прийняття рішення. Деякі військові зізналися, що не знають технічних, юридичних чи етичних аспектів цієї процедури, через що їм важко визначитися, чи скористалися б вони такою можливістю.

На запитання про те, хто має право використовувати генетичний матеріал у разі смерті військового, відповіді розділилися. Дехто вважав, що це рішення має належати дружині чи партнеру, інші згадували батьків як потенційних розпорядників. Але респонденти також зазначили, що можливі конфлікти інтересів між родичами роблять це питання складним і потребують правової визначеності. Наприклад, батьки можуть хотіти онуків одразу, тоді як дружина може не бути готовою до народження дитини. Це підкреслює важливість законодавчого врегулювання, яке враховувало б інтереси всіх сторін і забезпечувало захист прав військових, їхніх родин та можливих майбутніх дітей.

Ще один важливий аспект — психологічна складова. Військові зазначали, що знання про збереження їхнього генетичного матеріалу могло б заспокоїти їх, зменшивши страх втратити можливість стати батьком. Водночас вони підкреслювали, що ця можливість не позбавила б їх страху ніколи не побачити своїх дітей, що також є значущим фактором у цьому контексті.

Досвід іноземних країн може стати важливим джерелом для України у створенні ефективної системи збереження та використання генетичних матеріалів військових. У багатьох державах ця практика вже впроваджена, а законодавче регулювання враховує як права військовослужбовців, їх сімей, так і етичні аспекти.

США є однією з країн, які активно підтримують своїх військових у питаннях збереження репродуктивного здоров'я. Міністерство оборони США ще у 2016 році впровадило програму безкоштовної кріоконсервації сперми для військовослужбовців, які відправляються в зону бойових дій. Ця ініціатива спрямована на підтримку морального стану військових та забезпечення їхнього права на батьківство. Законодавство США у цій сфері передбачає обов'язкове отримання письмової згоди на зберігання та використання генетичного матеріалу, а також можливість військовослужбовця визначати, хто матиме право використовувати цей матеріал у разі його смерті. У таких питаннях враховуються етичні аспекти та гарантується правова захищеність як військового, так і його родини. Законодавство також чітко регулює права можливих майбутніх дітей[1].

В **Ізраїлі**, країні, яка постійно перебуває у стані підвищеної бойової готовності, державна підтримка військових є одним із ключових елементів соціальної політики. У цій країні держава надає безкоштовні послуги зі збереження генетичного матеріалу для солдатів бойових підрозділів. Законодавство Ізраїлю в цій сфері досить розвинене та охоплює всі аспекти, пов'язані із зберіганням, використанням і передачею генетичного матеріалу. Військові можуть заздалегідь визначити умови використання свого біоматеріалу, а також визначити коло осіб, які матимуть право приймати рішення у разі їхньої смерті. Особливу увагу приділяють захисту прав дитини, яка може народитися таким способом, а також запобіганню конфліктам між членами родини військового[2].

Велика Британія також має свої підходи до цього питання. Хоча кріоконсервація генетичного матеріалу для військових у цій країні не є безкоштовною, держава забезпечує чітке законодавче регулювання її використання. Основним документом, який регулює питання допоміжних репродуктивних технологій, є Акт про людське запліднення та ембріологію 1990 року (Human Fertilisation and Embryology Act). Закон передбачає, що військові мають право на збереження генетичного матеріалу за власним бажанням, але використання цього матеріалу можливе лише за наявності чіткої згоди військовослужбовця, наданої ще за життя. У Великій Британії приділяють значну увагу запобіганню юридичним конфліктам між членами родини, тому питання використання матеріалу після смерті військового обговорюється ще на етапі збереження біоматеріалу[3].

Кожна з цих країн має унікальний досвід, який може стати корисним для України. У США акцент робиться на соціальну підтримку через повну фінансованість програми, в Ізраїлі підхід орієнтований на максимальну правову захищеність, а Велика Британія демонструє жорстке законодавче регулювання. На нашу думку, для України корисним буде поєднання цих підходів: забезпечення доступності кріоконсервації для військових, створення чіткої нормативно-правової бази та підвищення обізнаності серед військовослужбовців щодо прав і процедур у цій сфері. Впровадження подібних програм допомогло б не лише підтримати військових та їх сімей, але й розв'язати частину демографічних викликів, які постають перед країною в умовах війни.

Нині в Україні є певна нормативна база, яка частково регулює використання допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ), однак вона не враховує усіх особливостей збереження генетичного матеріалу військових. Зокрема, Цивільний кодекс України містить загальні положення про права фізичних осіб на охорону здоров'я та медичні послуги, але не питання кріоконсервації. Сімейний кодекс регламентує походження дитини,

народженої за допомогою ДРТ, проте знову ж таки не охоплює специфіки військових. Основи законодавства України про охорону здоров'я регулюють застосування репродуктивних технологій у більш загальному контексті, а Наказ МОЗ №787 визначає порядок застосування ДРТ у клінічній практиці. Ці документи не охоплюють особливості, пов'язані з використанням генетичного матеріалу у випадках, коли йдеться про військових, які можуть загинути або втратити репродуктивну функцію внаслідок бойових дій.

Важливо зазначити, що у 2021 році в Україні був зареєстрований законопроект №6475 «Про допоміжні репродуктивні технології». Він мав на меті врегулювати низку питань, пов'язаних із застосуванням ДРТ, включно із правами учасників процедур, умовами збереження та використання генетичного матеріалу. Законопроект передбачав створення чіткої правової бази для захисту інтересів як осіб, що надають біоматеріал, так і тих, хто його використовує. Проте, попри його важливість, цей документ так і не був ухвалений. Його відсутність створює правовий вакуум, який унеможливорює повноцінне регулювання використання біоматеріалів у специфічних обставинах, таких як військова служба[8].

Для розв'язання цього питання вкрай необхідно створити окремий закон, який комплексно регулюватиме всі аспекти, пов'язані зі збереженням та використанням генетичних матеріалів військовослужбовців. Передусім такий закон має передбачати чітку процедуру отримання добровільної згоди від військових на зберігання їх біоматеріалу. У цьому документі слід також прописати можливість заздалегідь визначити осіб, які матимуть право розпоряджатися генетичним матеріалом у разі смерті військовослужбовця. Це дозволить уникнути непорозумінь та конфліктів серед родичів.

Дуже важливим є врегулювання потенційних конфліктних ситуацій між дружиною, батьками чи іншими членами родини військового. Життя показує, що інтереси цих людей можуть не

збігатися, і відсутність правової чіткості може лише загострити проблему. Окрім того, закон повинен враховувати етичну сторону питання, зокрема права дитини, яка може з'явитися на світ внаслідок використання біоматеріалу після смерті одного з батьків. Таке законодавство має бути побудоване на принципах поваги до людської гідності та забезпечення прав усіх зацікавлених сторін[9].

Однак створення лише закону буде недостатнім. Потрібно також працювати над поширенням важливості цього питання та підвищенням обізнаності військових про цю тему загалом. Варто організувати інформаційні кампанії, які можуть складатись із навчальних проєктів, порад та рекомендацій, щоб військовослужбовці могли чітко розуміти технічні, правові та етичні аспекти збереження генетичного матеріалу. Це також можуть бути лекції, тренінги чи консультації з юристами, лікарями або навіть психологами. Усі можливі засоби, які б стимулювали відповіді на ключові питання військових.

Впровадження нормативно-правової бази у поєднанні з якісною просвітницькою роботою дозволить не лише вирішити юридичні аспекти, але й зняти соціальну напругу, що може виникнути у складних сімейних ситуаціях. Це зробить процес збереження генетичного матеріалу прозорим, зрозумілим та етично виправданим. У результаті держава зможе гарантувати захист інтересів як військових, так і їхніх родин, демонструючи підтримку тим, хто щодня ризикує своїм життям заради майбутнього країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Публікація Міністерства оборони США про програму кріоконсервації для військовослужбовців. URL: <https://www.defense.gov/>
2. Haaretz.com — статті про досвід Ізраїлю у використанні репродуктивних технологій для військових. URL: <https://www.haaretz.com/>

3. Human Fertilisation and Embryology Act 1990 // Закон Великої Британії про регулювання репродуктивних технологій. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>
4. Цивільний кодекс України // Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Сімейний кодекс України // Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я // Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
7. Наказ МОЗ України № 787 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>
8. Законопроект № 6475 «Про допоміжні репродуктивні технології». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39547>
9. Дослідження з питань біоетики та правового регулювання ДРТ // Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.edu.ua/>

РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙСЬКОВИМ ВТОРГНЕННЯМ

Драгунов В. В.

керівник Територіального управління

Бюро економічної безпеки

в місті Києві

Гібридна війна націлена на різні сфери нашого життя. РФ загрожує нашій національній безпеці, нашому економічному добробуту. Бюро економічної безпеки проводить розслідування, і водночас масштабну та послідовну аналітичну роботу.

Аналітичні підрозділи БЕБ спостерігають за ризиками.

Закон України про БЕБ визначає «ризик» як загрозу, що ідентифікується в бюджетній, податковій, митній, грошово-кредитній, або інвестиційній сфері, вплив якої призводить до тінізації економіки та послаблення економічної безпеки держави.

Насправді поява БЕБ, як нового явища в Українській правовохоронній системі — продиктована саме новими викликами та тенденціями загроз економічній безпеці держави.

Наразі, аналітична складова це «найважливіший інструмент, який у нас є для захисту економіки від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Аналітична робота вимагає постійного навчання, вдосконалення персоналу, новітніх технічних засобів.

Досвід розслідувань ми поєднуємо з інноваційними підходами. Намагаємося систематизувати роботу за напрямками.

Постійно навчаємо працівників, досліджуємо методики партнерів з різних країн, обмінюємося досвідом.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Чернега Роман Тарасович

*доктор юридичних наук, доцент кафедри права
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая;*

Савченко Валентин Михайлович

*доктор медичних наук, професор
завідувач кафедри фізичної терапії та ерготерапії,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка*

Партенадзе Омар Асланович

*кандидат юридичних наук, професор,
керівник департаменту права та публічної служби
Батумського державного університету
імені Шота Руставелі (Грузія)*

В Україні є масштабна демографічна криза, яка характеризується падінням рівня народжуваності, високим рівнем смертності, особливо в працездатному віці, посиленням еміграційних процесів та стрімкими темпами скорочення населення. Важливим чинником, що впливає на демографічну ситуацію, є незадовільний стан здоров'я нації, що значно погіршує якісний потенціал людських ресурсів.

Масштабна агресія Російської Федерації проти України призвела до найбільшої гуманітарної кризи після Другої світової війни, що, зокрема, виявилось найтрагічнішим за всю історію демографічним спадом в країні. У 2021 році народилось на 34,2 % менше дітей, ніж у 2013-му, цей показник є найнижчим за останні 20 років [1]. Зараз відбувається найбільший спад на-

роджуваності за весь час незалежності, який почався ще задовго до повномасштабного вторгнення.

Відомо декілька шляхів демографічного розвитку будь-якої цивілізованої країни, зокрема підпорядкування всієї соціальної політики держави демографічним цілям, а не лише стимулювання народжуваності. Але в тих випадках, коли сім'я бажає мати дітей, але не може цього здійснити із-за проблем зі здоров'ям, то допомогти у цьому можуть технології, що відновлюють та підтримують репродуктивне здоров'я.

Допоміжні репродуктивні технології (далі ДРТ) — методи лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах *in vitro*; *in vitro* — техніка виконання експерименту чи інших маніпуляцій у спеціальному лабораторному посуді або у контрольованому середовищі поза живим організмом [2]. Нині ДРТ вважаються ефективним інструментом досягнення вагітності за будь-якої форми жіночого, чоловічого чи змішаного безпліддя.

Україна належить до тих держав, де ДРТ дозволені на законодавчому рівні. Положенням частини 7 статті 281 Цивільного кодексу України закріплено право на проведення ДРТ, де зазначено: «Повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством» [3; ст. 281].

В Україні використання ДРТ здійснює лікар-репродуктолог. Якраз лікар є першою офіційною особою, яка під час надання репродуктивних послуг може стикатися не тільки з питаннями пацієнта щодо особливостей виконання ДРТ стосовно своєї ситуації, але й деякими правовими питаннями. Безумовно повне правове супроводження всіх етапів реалізації ДРТ повинно здійснюватися юристом, однак від вміння лікаря вчасно правильно надати відповіді на деякі правові пи-

тання залежить вибір пацієнтом закладу охорони здоров'я, того ж лікаря, який виконає йому ДРТ. На наш погляд, лікар-репродуктолог повинен мати базові знання про правові аспекти репродуктивного здоров'я, знати правові особливості застосування ДРТ за кордоном і в Україні, орієнтуватися в нормативно-правових документах, які регламентують здійснення ДРТ в нашій державі.

З метою з'ясувати поточний стан щодо репродуктивного здоров'я, зокрема застосування ДТР, в Україні нами проведено опитування у 2023 році 21 лікаря-репродуктолога. Лікарі працювали в 13 закладах охорони здоров'я, які мали ліцензію на здійснення репродуктивних технологій (Київ та Київська область, Чернівецька область, Черкаська область, Вінницька область). Лише в 9,5 % випадків лікарі вважають, що ситуація з репродуктивним здоров'ям в Україні є доброю. Лікарі-репродуктологи в 71,5 % випадків ніколи або дуже рідко в останні 2 роки застосовували ДРТ. На думку респондентів це пов'язано з низьким матеріальним станом пацієнтів, котрі потребують ДРТ, їх малою інформованістю про ДРТ та широко-масштабною фазою війни з Росією. 61,9 % лікарів вважають, що ДРТ мають більше переваг, ніж недоліків, як порівнювати з іншими методами лікування безпліддя. Близько половини (47,6 %) опитаних лікарів відзначили, що вони погано розуміються як на правових, так і на етичних аспектах застосування ДРТ. В 71,0 % випадків лікарям нескладно і легко інформувати своїх пацієнтів про можливості та ризики ДРТ, що вказує на достатню професійну підготовку. Однак, 72,3 % лікарів вказують на те, що потребують проведення професійних тренінгів, семінарів, курсів, а також правової підтримки щодо застосування ДРТ.

Отже, результати проведеного опитування свідчать про наявність майже у половини лікарів-репродуктологів проблем з правовим забезпеченням застосування репродуктивних технологій, а значна частина лікарів вказують на потребу не тільки

професійної підготовки, але й правової підтримки щодо застосування ДРТ.

Національне законодавство України про репродуктивне здоров'я включає такі законодавчі акти, як Конституція України, Цивільний кодекс України, Кодекс законів про працю, Сімейний кодекс України, Основи законодавства України про охорону здоров'я та низку інших вітчизняних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів.

Основоположним нормативним актом у сфері збереження репродуктивного здоров'я є Конституція України, в якій закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю [4; ст. 3]. Ст. 49 Конституція України гарантує право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування та визнає його одним із основних прав людини, а ст. 16 вимагає від держави «збереження генофонду Українського народу».

Кодекс законів про працю України та Закон України «Про відпустки» містять положення про відпустки, у тому числі для вагітних жінок та матерів, та положення про забезпечення безпечних умов праці для жінок дітородного віку [5; 6].

Сімейний кодекс України визначає право на материнство (ст. 49) та батьківство (ст. 50) як одне з немайнових прав подружжя, гарантує можливість компенсації у разі втрати репродуктивного здоров'я. Кодекс також регулює визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ст. 123, ст. 136). У ст. 123 вказано, що у разі народження дружиною дитини, зачатої в результаті застосування ДРТ за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини; у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування ДРТ, батьками дитини є подружжя; визнається батьками дитини подружжя, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування ДРТ. Водночас поло-

женням ст. 139 передбачено можливість оскарження материнства жінкою, яка зареєстрована як мати дитини або яка самостійно ідентифікує себе як мати дитини, але не зареєстрована. Однак материнство біологічної матері не може бути оскаржене. Материнство від сурогатної матері не допускається. Це положення регулюється законом, щоб запобігти претензіям або спробам сурогатної матері привласнити дитину як свою власну [7].

Цивільний кодекс України у ст. 281 містить не тільки положення про життя та смерть фізичних осіб, право на штучне переривання вагітності за бажанням жінки, але й право за медичними показаннями на проведення лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій. В свою чергу ст. 290 закріплює право людини на донорство репродуктивних клітин [3].

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначає права громадян на охорону та зміцнення свого здоров'я (без уточнення щодо репродуктивного здоров'я). Також в законі закріплено право на штучне запліднення та імплантацію ембріона [8; ст. 48]. Однак цей закон не регулює питання застосування сурогатного материнства та інших методів ДРТ.

Кримінальний кодекс України у статті 146 передбачає відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини, що на законодавчому рівні захищає права біологічних батьків від випадків, коли сурогатна матір не хоче віддавати їм дитину [9].

Наразі в Україні немає окремого закону, який би безпосередньо регламентував застосування ДРТ, зокрема сурогатне материнство. Згідно з Цивільним кодексом України, отримання дитини біологічними батьками від сурогатної матері не може бути предметом договору. З метою створення найсприятливіших умов для виношування і подальшої реабілітації дитини сурогатною матір'ю правильно складений договір має передбачати

виплату винагороди, але й відповідальність сурогатної матері за порушення конфіденційності, медичних приписів або рекомендацій, спроби залишити дитину, ухилення від підписання документів для подальшої реєстрації дитини в органах реєстрації актів цивільного стану.

Питання щодо застосування ДРТ потребують їх розгляду та затвердження в окремому законі, який би регулював здійснення репродуктивних технологій. Основна цінність нового закону має полягати в гарантуванні балансу інтересів усіх сторін і гарантуванні пріоритету найкращих інтересів дитини.

Прийняття такого закону дозволить забезпечити належний рівень надання послуг у сфері застосування репродуктивних технологій та забезпечити захист прав на репродуктивного здоров'я, що в свою чергу допоможе формувати здоровий генофонд нації та подолати демографічну кризу і підвищити народжуваність в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tokar Petro, Babichyn Nastya. Demographic consequences of the war in Ukraine and the need for refugee return strategies. *Geopolitics of Ukraine: History and Modern Times*. 2023;2(31):87-99. doi: 10.24144/2078-1431.2023.2(31).87-99. Ukrainian.
2. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#top> (дата звернення: 24.04.2024).
3. Цивільний кодекс України. Закон України № 435-IV від 16 січня 2003 року (редакція від 24.04.2024 року) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Конституція України. // Відомості Верховної Ради України. 1996; 30: № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4234>.

5. Кодекс законів про працю України: Закон України № 322-VIII від 10 грудня 1971 року (редакція від 24.04.2024 року) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
6. Про відпустки: Закон України № 504/96-ВР від 15 листопада 1996 року (редакція 24.04.2024 року) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Сімейний кодекс України. Закон України № 2947-III від 10 січня 2002 року (редакція від 24.04.2024 року) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України «» № 2801-XII від 19 листопада 1992 року (редакція від 24.04.2024 року) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
9. Кримінальний кодекс України. Закон України № 2341-III 5 квітня 2001 року (редакція від 24.04.2024 року) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Наукове видання

**НАУКОВІ РОЗВІДКИ
З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ
ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

Матеріали

III Міжнародної науково-практичної конференції

24 квітня 2024 року

м. Київ

Матеріали подано в авторській редакції

Науково-методичний центр видавничої діяльності
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Завідувачка НМЦ видавничої діяльності Марія ПРЯДКО
Відповідальна за випуск Антоніна ДАНИЛЕНКО
Над виданням працювали Наталія ПОГОРЕЛОВА, Тетяна НЕСТЕРОВА

Погоджено до розміщення на сайті 18.03.2025 р.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК 8052 від 29.01.2024.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі «Інтернет» без письмового дозволу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.

КИЇВСЬКИЙ
СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
www.kubg.edu.ua